

ОСВІТА  
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ



Людмила Масол



# Мистецтво

STEAM



5 клас

Людмила Масол



# Мистецтво

Підручник інтегрованого курсу для 5 класу  
закладів загальної середньої освіти

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України*







Київ  
Видавничий дім «Освіта»  
2022

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України  
(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.02.2022 р. № 140)

Модельна навчальна програма  
«Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс)  
для закладів загальної середньої освіти  
(автори: Масол Л. М., Просіна О. В.)

### Позначки

-  — пізнаю мистецтво
-  — слухаю музику
-  — співаю пісню
-  — створюю композицію

### Блок

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

*Самостійне дослідження, медіапошук*

*Фантазую, експериментую, дію*

### Рубрики

*До портретної галереї*

*Мистецька скарбничка*

*Віртуальна екскурсія*

*Мистецька грамота*



Привіт! Мені звать **МЕД-АРТ**. Я — робот. Але не звичайний, адже з англійської *арт* — це мистецтво. Я вмю грати на музичних інструментах і створюю на екрані комп'ютера композиції. Бажаєш навчитися?

На жаль, я поки що не так гарно танцюю, як маюю чи імпровізую на синтезаторі. Проте маю чимало програм з навігації, які допоможуть тобі зорієнтуватися у безмежному мистецькому медіапросторі. Тепер зрозуміло, чому у мене таке незвичне ім'я? Також я розкрию тобі секрети перетворень у доповненій і віртуальній реальності! Отже, якщо хочеш, щоб ми стали друзями, подорожуй зі мною світом мистецтва за допомогою **Арtnавігатора**.



<http://inform1.yakistosviti.com.ua/mystetstvo/>



## ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика Михайла Вербицького

Слова Павла Чубинського

Урочисто



Ще не вмер-ла Ук - ра - ї - ни і сла-ва, і во - ля,



ще нам, брат - тя мо - ло - ді - ї, у - сміх-неть-ся до - ля.



Зги - нуть на - ші во - рі-жень-ки, як ро-са на сон - ці.



За - па-ну - ем і ми, брат-тя, у сво-їй сто - рон - ці.



Ду - шу й ті - ло ми по - ло - жим за на - шу сво - бо - ду,



і по-ка - жем, що ми, брат - тя, ко-заць - ко - го ро - ду.

# ЗМІСТ

## ВСТУП

### ПОХОДЖЕННЯ МИСТЕЦТВА. МИСТЕЦТВО СТАРОДАВНІХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

8	Як виникла музика	Як виникло образотворче мистецтво	12
16	Музика і театр стародавніх цивілізацій	Образотворче мистецтво стародавніх цивілізацій	20

### РОЗДІЛ 1. НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО ОДВІЧНІ РИТМИ МИСТЕЦТВА

24	Пісенна скарбниця	Орнаментальні мотиви	28
32	Магічна стихія народних танців	Барвіста магія народного малярства	36

### ЗОЛОТІ РУКИ НАРОДНИХ МАЙСТРІВ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

42	Народні музичні інструменти	Декоративно-ужиткове мистецтво	46
50	Народна музика у творчості композиторів	Народна іграшка	54

### МИСТЕЦЬКИЙ ДИВОСВІТ

58	Мережево східних мелодій	Чарівні арабески	62
----	-----------------------------	---------------------	----

## РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНЕ МИСТЕЦТВО МУЗИЧНІ ТА ГРАФІЧНІ ІНТОНАЦІЇ

66	Голос — музичний інструмент, дарований природою	Графіка: мелодії виразних ліній	70
74	Битва хорів	Види графіки	78

### ПАЛІТРА ТЕМБРІВ І СИМФОНІЯ КОЛЬОРІВ

82	Тембри інструментів	Живопис: кольорова гармонія	86
90	Путівник по симфонічному оркестру	Колорит у живописі	94

### СЕКРЕТИ ФАКТУРИ

98	Срібні тембри духового оркестру	Скульптура — мистецтво пластичних форм	102
106	Естрадний оркестр	Архітектура — музика, що застигла в камені	110

### МИСТЕЦЬКИЙ ДИВОСВІТ

114	Музичні інтонації Сходу	Архітектура та образотворче мистецтво Сходу	118
-----	-------------------------	---	-----

### ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

## РОЗДІЛ 3. СЦЕНІЧНІ МИСТЕЦТВА

### КОЛИ ВСІ МИСТЕЦТВА РАЗОМ

119	<i>Музика і література: діалог мистецтв</i>	<i>Література і візуальні образи</i>	128
132	<i>Цирк — мистецтво, сповнене радості</i>	<i>Цирк в архітектурі та живописі</i>	136

### У ЦАРСТВІ МЕЛЬПОМЕНИ

142	<i>Театр відчиняє двері</i>	<i>Театральна афіша повідомляє</i>	146
149	<i>Ляльковий театр</i>	<i>Мистецтво створення ляльки</i>	152

### У МУЗИЧНОМУ ТЕАТРІ

157	<i>На оперній сцені</i>	<i>Споруди та інтер'єри театрів</i>	161
165	<i>Там, де панує рух. Балет</i>	<i>Майстерність сценографії</i>	168

### АНСАМБЛЬ: У ЄДНОСТІ КРАСА

172	<i>Музичні та хореографічні ансамблі</i>	<i>Архітектурний ансамбль</i>	176
181	<i>Музика свят і розваг</i>	<i>Садово-паркове мистецтво</i>	184

### МИСТЕЦЬКИЙ ДИВОСВІТ

189	<i>Східний театр</i>	<i>Цирк Сходу</i>	192
-----	----------------------	-------------------	-----

## РОЗДІЛ 4. ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦТВА НАЙМОЛОДША МУЗА

Музика в кіно	Художник у кіно
Образи анімації	Як створюється мультик

### ЧАС НОВІТНІЙ СТВОРЮЄ КРАСУ

Телебачення: погляд у світ	Дизайн і його види
Мистецтво в рекламі	Дизайн і комп'ютерні технології

### МИСТЕЦТВО І ТЕХНІКА

Сплетіння муз в єдиному акорді: кольоромузика	Фотомистецтво: мандрівка без кордонів і меж
Електронна музика	Сучасні артпрактики

### МИСТЕЦЬКИЙ ДИВОСВІТ

Карнавал крокує континентами	Карнавальні костюми, маски, образи
---------------------------------	---------------------------------------

### ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

ДОДАТКИ (НОТИ)



# Як виникла музика



**?** Як музика допомагає тобі у щоденному житті? Чого ти хочеш навчитися на уроках мистецтва в майбутньому?

Тобі, ймовірно, цікаво, як виникло мистецтво — музика, танець, театр? На основі знайдених археологами предметів і зображень висувалися різноманітні здогадки. Заглибимося в далеке минуле і ми.



Люди первинного суспільства захоплювалися величчю і багатогранністю довкілля. Милуючись красою природи, зокрема ритмами звуків, що линули звідусіль, вони відчували, що навкруги в усьому панує ГАРМОНІЯ.

Коли ж з окриків й інтонацій, які полегшували працю або полювання, народився ритм танцю? На стінах печер можна побачити зображення танців древніх мисливців. Виконавці імітували в рухах поведінку звірів, уживалися в їхній характер, як актори — в ролі. З такої примітивної гри виникло театральне дійство.



Первісні наскельні малюнки, скульптури

**?** Що зображували первісні митці? Уяви, яка музика може звучати під час цих танців.

Існує чимало суперечок щодо того, як виникла музика. Можливо, з емоційно виразних вигуків, що полегшували працю і спілкування людей, супроводжували магічні дії в обрядах. Деякі вчені вважають витокami всіх мистецтв гру, інші до джерел музичного мистецтва відносять спів пташок.

- ? Пригадай прослухані в початкових класах п'єси К. Сен-Санса «Зозуля в лісі» з «Карнавалу тварин» та П. Чайковського «Пісня жайворонка» з «Дитячого альбому». Як відтворено пташиний спів?

До портретної галереї

Серед композиторів, яких цікавив спів птахів, є унікальна людина — **Олів'є Мессіан**. Його можна назвати «музичним орнітологом», адже він усе життя вивчав і записував пташину музику. Митець став справжнім винахідником: вигадував різні прийоми гри на музичних інструментах, вводив у партитуру своїх творів незвичні пояснення, які конкретизували назву пташки і характер її співу (таємниче, ніжне, веселкове, блискуче). Авторські ремарки уточнювали колір пір'я, час доби і навіть природне тло пташиного концерту (стрекотіння, дзвоники, шерхіт лісу, як відгомін у скелях). Результатом багаторічного дослідження Олів'є Мессіана стала низка так званих «пташиних творів», зокрема «Каталог птахів». Словом каталог композитор акцентував увагу на значенні музики для біологічних наук.



Олів'є Мессіан. Екзотичні птахи (для фортепіано, ударних і камерного оркестру).



- ? Які музичні інструменти імітують спів птахів? Як композитор музичними звуками передає їхні голоси, рухи, перегуки?

А як створювалися музичні інструменти? Деякі дослідники чи то жартома, чи серйозно стверджують, що перші музичні інструменти створили діти. Мабуть, у цьому є частка істини. Адже виконання музики на інструменті, тобто музикування, не випадково називають грою.

Із чого тільки людина не видобувала музичні звуки, імітуючи спів пташок, дзюрчання струмка, плескіт хвиль!

Камінці та палички спочатку використовували як ударні інструменти. Згодом цю музику змінили «прадідусі» барабанів — глиняні горщики, обтягнуті шкірою тварин для посилення звуку.

## ПОХОДЖЕННЯ МИСТЕЦТВА

Зародження струнних інструментів відбувалося ймовірно, таким чином: випускаючи стрілу з мисливського лука, людина почувла чарівний звук і... зазвучала струна.

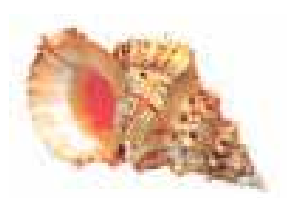
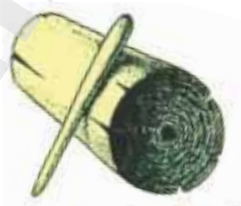
Прообразом духових інструментів можна вважати мушлю, мисливський ріг, виточений із бивнів слона або інших природних матеріалів. «Музичний вітер» добували з бамбука чи очерету (для цього робили спеціальні отвори). Поєднання кількох трубочок різного розміру привело до народження флейти Пана (свирілі), поширеної у багатьох народів світу.



*Джеймс Ласт. Самотній пастух  
(у виконанні Лео Рохаса).  
ONUKA. Vatra*



*Які відчуття викликають тембри  
сопілки й свирілі на тлі природи,  
та з електронною музикою?*



*Уяви, як наші пращури грали на  
первісних інструментах. Визнач  
з-поміж зображень ударні,  
духові, струнні інструменти.*



*Первісні музичні інструменти*

В обрядах спів був невіддільним від музикування і танців, а театралізовані дії виконували в костюмах і масках. Отже, у народку всі мистецтва існували у нерозривній єдності — у гармонії.

І все ж першим музичним інструментом був людський голос. Усі барви навколишнього світу переливаються у звучанні голосів як кольори веселки, які грають на семи нотах.



### Веселкова пісня

Музика О. Янушкевич Вірші М. Ясакової

1. За веселковим за небокраєм  
Хтось на сопілці чарівно грає.  
А чи то грає, чи то здається,  
Чи пісня лине із мого серця?

*Приспів:*

Над моїм краєм, над моїм містом  
Пісня лунає голосом чистим.  
Пісня злітає у світ широкий,  
Веселка грає на семи нотах.



Який характер пісні?

У якій формі її написано?

Що є незмінним у цій музичній формі?

#### Мистецька скарбничка

### ГАРМОНІЯ

Співзвуччя, елемент музичної мови

Поєднання художніх засобів у мистецтві

Єдність частин цілого в художньому творі

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Розкажи, як виникло мистецтво, аргументуй власну версію походження музики і танцю.
2. Із чого первісна людина виготовляла музичні інструменти? Пофантазуй і запропонуй власні варіанти.
3. Поясни, як ти розумієш слово *гармонія*.

### Самостійне дослідження, медіапошук

Ознайомся із грецьким міфом про Пана і Сирінгу, у якому йдеться про виникнення флейти з очерету.

### Фантазую, експериментую, дію

Досліди спів птахів у твоєму рідному краї. Передай в імпровізації музику доквілля (спів пташок, дзвін крапель дощу, шерхіт вітру, плескіт хвиль річки або моря тощо) голосом, або на саморобному шумовому чи ударному інструменті.

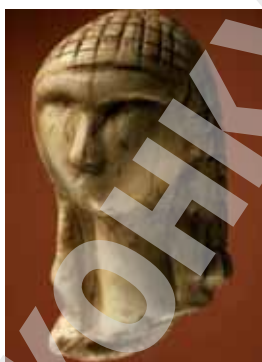
# Як виникло образотворче мистецтво

**?** Пригадай, які види образотворчого мистецтва ти вже знаєш. Який вид художньої творчості ти мрієш опанувати?



Наскельне мистецтво  
первісної людини

**?** Подивись, як реалістично й лаконічно відтворено пози та рухи тварин. Що тебе дивує чи вражає у цих малюнках.



Скульптурні зображення —  
зразки первісного мистецтва

**?** Схарактеризуй художні образи стародавніх скульпторів.

Зародження живопису, графіки, скульптури, архітектури має свою історію. Зазвичай шанувальники мистецтва, щоб милуватися художніми шедеврами, відвідують музеї та виставки. Проте сьогодні все частіше з творами образотворчого мистецтва ознайомлюються, переглядаючи сайти в Інтернеті. Щоб побачити світ прекрасного очима первісного митця, можна здійснити віртуальну мандрівку в печери — своєрідні «галереї» прадавнього малярства. Тут зберігаються перші відомі нам зразки зображень тварин та людей. Малюючи оленів, биків, коней, кабанів, кіз, бізонів, слонів, люди намагалися передати їхній зовнішній вигляд, характерні рухи й пози. Так виник ритуал поклоніння тварині, і на скелі з'явився її художній образ — правдивий, наче із життя.

Пофантазуј і уяви, як прадавній художник спочатку просто водив паличкою по піску, потім вишкрябував камінцем форму своєї долоні на скелі. А одного разу спробував малювати вуглинкою, що відкотилася від вогнища.

Фарби виготовляли із природних барвників, зокрема з вохри та сажі, які змішували із риб'ячим клеєм, яєчним білком або соком рослин.

Із чого ж розпочався процес творчості скульптора?

Первісні люди виконували зображення на опуклій кам'яній поверхні, яка за формою нагадувала тварин. Так виник рельєф.

На території давніх поселень знаходять жіночі фігурки, які називають «палеолітичними Венерами». Адже понад усе люди шанували жінку-матір — берегиню роду. Фігурки тварин і людей ліпили з глини, вирізали з кісток або з дерева, висікали з каменю. У них можна побачити зародки дрібної пластики.

Рельєфи, дитячі іграшки, керамічний посуд, знаряддя праці, одяг прикрашали орнаментами.

### Віртуальна екскурсія

#### Трипільська культура

Близько двох тисяч років на теренах сучасної України, а також сусідніх країн — Молдови та Румунії — існувала унікальна Трипільська культура (від назви села Трипільля на Київщині). Що ж такого дивного у тих трипільцях? Вони виготовляли дивовижної краси кераміку, зокрема посуд, прикрашений оригінальними орнаментами. Вироби з глини найрізноманітніших форм і призначення стали мистецькою візитівкою Трипільля. Мотиви трипільських орнаментів можна побачити в сучасному мистецтві, навіть у світовій моді.

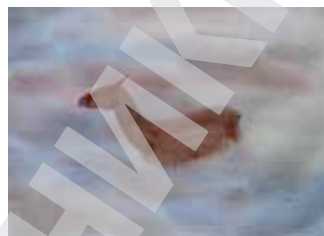
У Державному історико-культурному заповіднику «Трипільська культура» проводять мистецькі фестивалі. Завітай на сайт.



Вироби трипільської кераміки:

## ПОХОДЖЕННЯ МИСТЕЦТВА

**Варіант 1.** Намалюй тварину, яка мчить у далечинь, або таку, що на мить спинилася, тривожно вслухаючись у шерхіт листя (акварель).

*Мистецькі поради*

- Вибери формат аркуша відповідно до власного художнього задуму. Щоб надати тлу вигляд кам'яної брили, можна використати як основу картон, пакувальний шорсткий папір або зворотний бік шпалер.

- Познач загальну форму тварини, розмістивши її в центрі композиції.

- Визнач пропорції фігури тварини.

- Передай об'єм, відтворюючи м'якість шерсті тварини.

- За бажанням зобрази інших тварин на дальньому плані.

Для імітації кам'яної брили печерного живопису можна малювати тварин на попередньо зім'ятому папері.

**Варіант 2.** Пофантазуй і створи ескіз тканини за трипільськими мотивами для сучасного одягу.

### Мистецька скарбничка

**Художній образ** — спосіб відтворення дійсності в мистецтві.

**Реставратор** (від лат. *restauratio* — відновлення) — фахівець із відновлення та збереження культурної спадщини, творів образотворчого і декоративного мистецтва та архітектури.



### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які сюжети переважають у печерних малюнках?
2. Поясни, кого найчастіше зображували первісні скульптори, та аргументуй, чому саме ці образи їх цікавили найбільше.
3. Які матеріали використовували первісні митці?

### Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався особливостями трипільської архітектури, орієнтуючись на ілюстрації у підручнику — макет і зразок реставрації будинку. Дізнайся більше про професію реставратора.



### Фантазую, експериментую, дію

Створи сторітелінг про виникнення різних видів мистецтва.



# Музика і театр стародавніх цивілізацій

? Пригадай, що означає слово *канон* у музичному мистецтві. Які міфи про мистецтво, зокрема музичне, тобі відомі?



Жан Антуан  
Теодор Жиру. Арфістки.



Що саме грали чи співали у стародавніх цивілізаціях — залишається загадкою, адже сама музика майже не збереглася. Проте можна уявити, як звучали зображені інструменти. Для цього треба здійснити музичну подорож крізь тисячоліття.

Спочатку вирушимо на Північ Африки — до Стародавнього Єгипту.

У царстві фараонів надзвичайної популярності набула *арфа*. Музиканти, зображені на фресках, грали на величезних арфах, стоячи, а на маленькій — тримаючи її в руках або на плечі. Інструменти яскраво декорувалися.



Пісня із супроводом єгипетської арфи (музична реставрація). Альфонс Хассельманс. П'єса для арфи.

? Порівняй єгипетську арфу із сучасною, схарактеризуй її тембр.

А тепер музична стежка привела нас до Стародавньої Греції.

Із міфів ми довідуємося про походження деяких музичних інструментів, про митців та їхню музику.

Найпрекраснішим із богів, символом краси і натхнення, покровителем мистецтв був Аполлон, якого часто зображували з *лірою* або *кіфарою* в руках. Його супроводжували дев'ять муз — покровительок мистецтва та науки. Приміром, Терпсіхора — покровителька танцю, Мельпомена — муза трагедії, театру.

Згідно з міфами Аполлон започаткував Піфійські ігри — змагання хорів, інструменталістів, танцюристів. Такі конкурси — *агони* — за популярністю поступалися лише Олімпійським іграм.

Міфічний Орфей прославився як неперевершений музикант. Його чарівний спів підкоряв диких звірів і навіть мешканців підземного царства.



Аполлон з кіфарою



Марцело Провенцале. Орфей та звірі

Мистецтво Єгипту і Греції, де були започатковані певні канони музичної творчості, надихало на творчість багатьох митців. За єгипетською легендою Дж. Верді створив оперу «Аїда», а Х.-В. Глюк присвятив герою грецького міфу оперу «Орфей і Еврідіка».



Звучання античної ліри й кіфари (музична реставрація старовинних інструментів з ілюстраціями).

Музика М. Леонтовича **Канон**

**?** Виконайте канон разом, точно інтонуйте вступ кожного з 3-х голосів. Заспівай «Веселкову пісню». Що не змінюється в її куплетах?

**Віртуальна екскурсія**

На кримському узбережжі Чорного моря, а також на Півдні України, у гирлах Дніпра та Бугу грецькі купці-мореплавці заснували античні міста-колонії: Херсонес (сучасний Севастополь), Пантікапей (нині — Керч), Ольвію (на Миколаївщині). Вони успадкували мистецькі традиції Великої Еллади, зокрема театральні.



Античний театр



Античний театр у Херсонесі

**?** Розглянь скульптури античних муз танцю і театру Терпсіхори і Мельпомени.

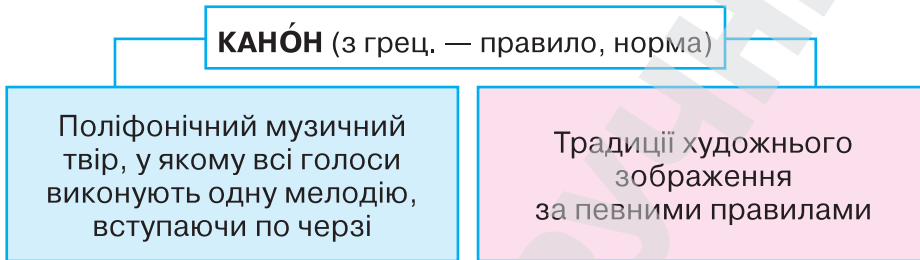
На якому інструменті грає Терпсіхора? Який символ театру тримає в руках Мельпомена?



*Мистецька скарбничка*

**Агон** — мистецьке змагання (хорів, інструменталістів, танцюристів).

**Символ** (з грец. — знак) — умовне позначення предметів чи явищ певним знаком (словом, цифрою, зображенням); художній образ, що відтворює думку, ідею, почуття.

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Назви музичні інструменти, поширені у стародавніх цивілізаціях Єгипту і Греції.

2. До якої групи інструментів належить арфа? Поцікався, на гербі якої країни її зображено.

3. Який музичний інструмент є символом мистецтва?

*Самостійне дослідження, медіапошук*

За допомогою додаткової літератури або Інтернету самостійно дізнайся та ознайомся з творами музичного або образотворчого мистецтва за сюжетами грецьких міфів. Віднайди і переглянь мультфільми за цією тематикою.

*Фантазую, експериментую, дію*

За бажанням підготуйте і проведіть у позаурочний час шкільні Піфійські ігри (*групова робота*). Створіть медалі із зображенням ліри (*фольга*).

# Образотворче мистецтво стародавніх цивілізацій

**?** Поміркуй, що означає слово канон в образотворчому мистецтві. Пригадай пам'ятки мистецтва стародавніх цивілізацій, які тобі відомі.



*Піраміда Хеопса та великий Сфінкс*



*Храм у Луксорі*

У цивілізаціях стародавнього світу представлені різні види образотворчого мистецтва, які мають свої власні канони зображення. Щоб дізнатися про це, продовжимо наші мистецькі подорожі в уже знайомі нам Єгипет і Грецію.

Провідним видом мистецтва в Єгипті була архітектура. Найвеличніші її зразки збереглися донині і вважаються дивами світу. Наприклад, найбільша піраміда фараона Хеопса. Поряд розташований великий Сфінкс, вічний охоронець пірамід, який протягом тисячоліть спостерігає події, що відбуваються навколо. Висічений майже цілковито зі скелі, він символізує мудрість людини і силу лева.

Єгипетські зодчі споруджували величні кам'яні храми богам і палаци фараонам. Якщо піраміда уподібнювалася горі, то храм нагадував дрімучий ліс, в якому легко загубитися. Стелі храмів підтримувалися великою кількістю височенних колон, стіни прикрашалися рельєфами й розписами. З-поміж рослин панувала квітка лотосу. Подібне поєднання різних видів мистецтв — архітектури, скульптури та живопису — називають синтезом мистецтв.

Тяжіння єгиптян до грандіозності відчувається у величних статуях фараонів, що сидять. Фігури людей зображувалися за певними канонами: у спокійних, урочистих застиглих позах.

У галереї скульптурних шедеврів єгипетських майстрів золота маска юного Тутанхона (1), портрет Нефертіті (2) у високому головному уборі. Скульптор передав витончені риси обличчя, величавість і вишуканість єгипетської цариці, образ якої став символом жіночої краси.



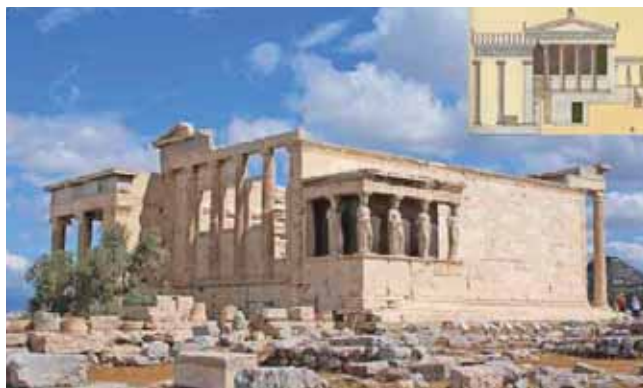
**?** *Визнач, скульптура Єгипту була статичною чи динамічною? Порівняй єгипетські канони зображення людини в живописі й скульптурі.*

А тепер ознайомимося з мистецтвом античної Греції — могутнішої цивілізації стародавнього світу. Греки в усьому шукали красу і гармонію, тому досягли досконалості в архітектурі, скульптурі, декоративному мистецтві тощо.

На честь богів греки будували величні, пропорційні храми в центрі міст-полісів, які служили місцем зібрань усіх городян. Архітектурні споруди оздоблювалися колонами, статуями, багатофігурними рельєфами.



*Орфей і Еврідіка*



Храм Ерехтейон



Дискобол

**?** До яких видів скульптури належать зображення на ілюстраціях? Якими засобами скульптори досягають ідеалу краси людини?

Зображуючи реальних людей, античні скульптори вражали своїм умінням детально відтворювати зовнішність, пропорції фігури й рухи портретованих. У всесвітньо відомих скульптурних образах прекрасних дів чи струнких атлетів грецькі митці втілювали ідеали краси людини.

Декоративне мистецтво греків яскраво представлено у розписах ваз. На них відтворювалися сцени з життя богів, героїв. Майстри використовували червону глину — *теракоту* (після випалювання вона набувала червоно-коричневого кольору). Замальовували тло, лишаючи зображення; із часом такі вироби отримали назву *червонофігурних*. Інші вази розписували чорним лаком (його секрет ще й досі нерозкритий), їх називали *чорнофігурними*.



**?** Проаналізуй форми грецьких ваз. Які сюжети відображено?

Мистецтво стародавніх цивілізацій вважають *класичним* – тобто зразковим, воно мало величезний вплив на подальший розвиток художньої творчості.

**Варіант 1.** Намалюй грецьку вазу — амфору. Придумай декор.



**Варіант 2.** Уяви себе реставратором/реставраторкою. Використай фрагмент одного зі зразків розпису грецьких ваз для відновлення цілісної сюжетної композиції.

#### Мистецька скарбничка

**Теракота** — спільна назва для виробів із неглазурованої глини.

#### *Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Розкажи про особливості мистецтва Єгипетської цивілізації. Які канони зображення людини виникли в образотворчому мистецтві Єгипту?
2. В яких грецьких міфах відображено тему мистецтва?
3. Створи мінірозповідь про античну скульптуру.

#### *Самостійне дослідження, медіапошук*

Стародавні греки склали перелік семи чудес світу, включили до нього архітектурні та скульптурні пам'ятки, які найбільш вразили їхню уяву, зокрема храм Артеміди, Галікарнакський мавзолей, Александрійський маяк, статую Зевса Олімпійського і Колос Родоський. Поцікався, які єгипетські пам'ятки мистецтва входять до переліку.

#### *Фантазую, експериментую, дію*

Мистецький проєкт «Античний вазопис».



# Лісенна скарбниця



Іван Сколоздра.  
Українська пісня

**?** Пригадай які українські народні пісні ти знаєш? Як тобі подобається її виконувати — сольо, у хорі чи в ансамблі, із супроводом чи без нього? Коли тобі сумно чи коли радісно на душі?

**Р**итм — начебто звичне і просте слово... А в ньому — безліч смислів.

Ритм існує в довіччлі, визначає життя людини та діє на її почуття. Ритмічно змінюються день та ніч, пори року — весна, літо, осінь, зима, стукають копита коня, колеса поїзда, відбиває час годинник. Ритмічної послідовності дотримуються і в мистецтві: у танцях, піснях, віршах, оздобленні одягу та житла.

Календарно-обрядові пісні умовно об'єднуються в цикли: весняний, літній, осінній, зимовий, які ритмічно повторюються.

Ритм також закладався у куплетну форму пісень, де у приспіві повторювалися і мелодія, і слова, а у заспіві — тільки мелодія.

**1** Приспів

**2** Приспів

**3** Приспів



Іван Гончар. Веснянка



Ольга Ларіонова. Масляна

Навесні дорослі й діти, збираючись на галявинах, співали *веснянки* та *гаївки*, водили ігри-хороводи.

Влітку під час Зелених свят виконувалися *русальні пісні*, а на свято Івана Купала — *купальські*. По закінченні жнив люди співали *жнивварські пісні*.

До зимового циклу календарних пісень входять надзвичайно популярні в народі *колядки* і *щедрівки*. Цикл завершувався проводами зими — Масляною.



Ірина Сардак.  
Той, що веснянки співає

**?** Які пісні зимового циклу співають на Різдво, а які — на Новий рік? Розкажи про відомі тобі традиції, суголосні ілюстраціям. Уяви себе в гурті цих людей. Яка музика «звучить»?

Календарно-обрядові пісні зазвичай склалися з простих мелодій і ритмів, коротких мотивів. У веснянках, наприклад, використовувалися закличні мотиви, у піснях танцювального характеру — пружні чіткі ритми.

Зразком відображення народних обрядів в українській музиці, зокрема календарних, стала фолькопера Ігоря Шамо «Ятранські ігри». Композитор використовує різнобарвні прийоми хорового співу — шепіт, говірки, вигуки, тупотіння ногами.

*Коліскові* належать до родинно-побутових творів, які збагачують скарбницю народної мудрості, краси й добра. Мелодії коліскових пісень спокійні, ритмічні, сповнені ніжності, емоційної щирості. Не злічити чудових коліскових, які написані знаменитими вітчизняними й зарубіжними композиторами.



Ігор Шамо. Фолькопера «Ятранські ігри». «Купальська II» (з інсценізацією); «Троїсті музики» № 27 (дитячий хор).  
Кирило Стеценко. Вечірня пісня. Клод Дебюссі. Коліскова слоника (із сюїти «Дитячий куточок»).

**?** Схарактеризуй особливості коліскових (настрій, характер мелодії, темп, динаміку). Поміркуй, які барви надає твору звучання високого жіночого голосу. Порівняй коліскові.

## До портретної галереї

**Кирило Григорович Стеценко (1882–1922)** — український композитор, хоровий диригент. Він працював учителем співу в різних закладах, організовував народні хори та капели.

У творчості композитор віддавав перевагу хором та оперним жанрам, солоспівам, обробкам народних пісень. К. Стеценко — лірик, майстер прозорих барв, світлого, ніби «акварельного», музичного звукопису.



Мистецтво завжди було пов'язане з повсякденним життям людей, які співали *родинно-обрядові* та *побутові пісні*. Родинні свята — народження дитини, досягнення повноліття, весілля — відзначали весело й урочисто. А яке ж весілля без пісні? Вони супроводжують весільний обряд, який перетворюється на театралізоване дійство.

Українська весільна пісня пропагує здорову народну мораль, високі почуття та ідеали. Увесь обряд весілля пронизаний побажаннями молодим доброї долі, щастя, радості, злагоди, любові, взаємоповаги, щирого ставлення одне до одного. Коріння заклиналих мотивів у весільних піснях сягає глибокої давнини: «Будь весела, як весна, будь багата, як земля, будь пригожа, як рожа».



Ернест Кондратович.  
Весілля на Верховині

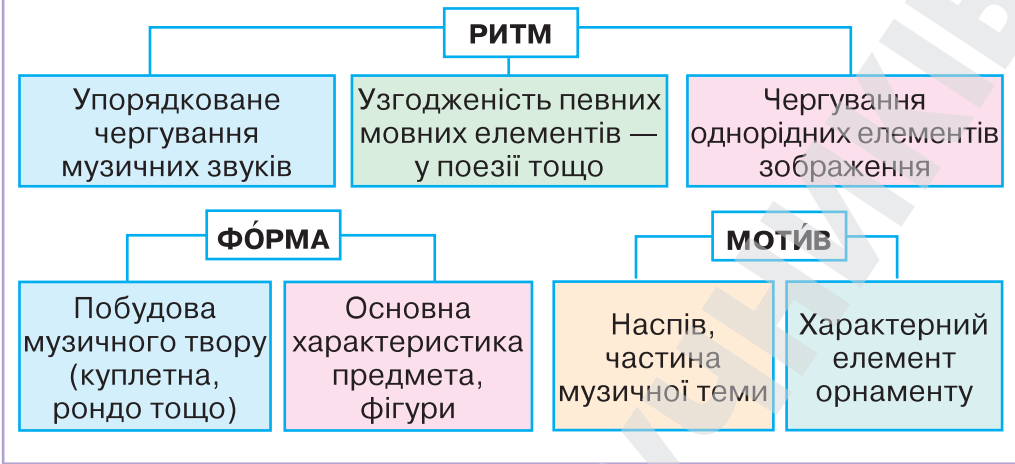


Які ти знаєш  
жартівливі  
народні пісні?  
Наспівай мотив.

*Родинно-побутові пісні* — це поетично-музичні твори, у яких відображено все розмаїття людського життя. У *ліричних піснях* співається про кохання і людську долю, нерідко — про розлуку. Події відбуваються на тлі майже казкової природи — квітучого саду, зеленого гаю, зоряної ночі. Такі пейзажні замальовки доповнюються звуковими — співом соловейка, плескотом хвиль річки.

У *жартівливих* і *сатиричних* піснях висміювалися негативні риси людини чи вади поведінки — лінощі, примхи, вередливість.

## Мистецька скарбничка

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Які пісні належать до календарно-обрядового циклу, а які — до родинно-обрядових і побутових?

2. Розкажи, які українські народні музичні інструменти зображено на гобелені Любові Дуб.

3. Поясни музичні особливості колискових пісень.

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Досліди, які українські пісні набули популярності у світі.

*Фантазую, експериментую, дію*

Мистецький проєкт «Українська народна пісня».

- Об'єднайтеся у групи і визначте, хто які пісні буде досліджувати й презентувати, зокрема співати.
- Підготуйте розповіді (презентації) про цикли календарно-обрядових, родинно-побутових пісень. Доберіть ілюстрації.
- Знайдіть в Інтернеті записи українських пісень у сучасній обробці (наприклад, гуртів «ДахаБраха», «ОНУКА» та ін.).



## Орнаментальні мотиви

? Як українці прикрашають одяг, житло? Які орнаменти використовують? Чи є у твоїй родині речі, прикрашені орнаментами? Які емоції вони в тебе викликають? Що на них зображено?

На ритмічному чергуванні певних елементів зображення побудовано орнамент. У музиці є подібне слово *орнаментика*, що означає «прикрашення, оздоблення мелодії».

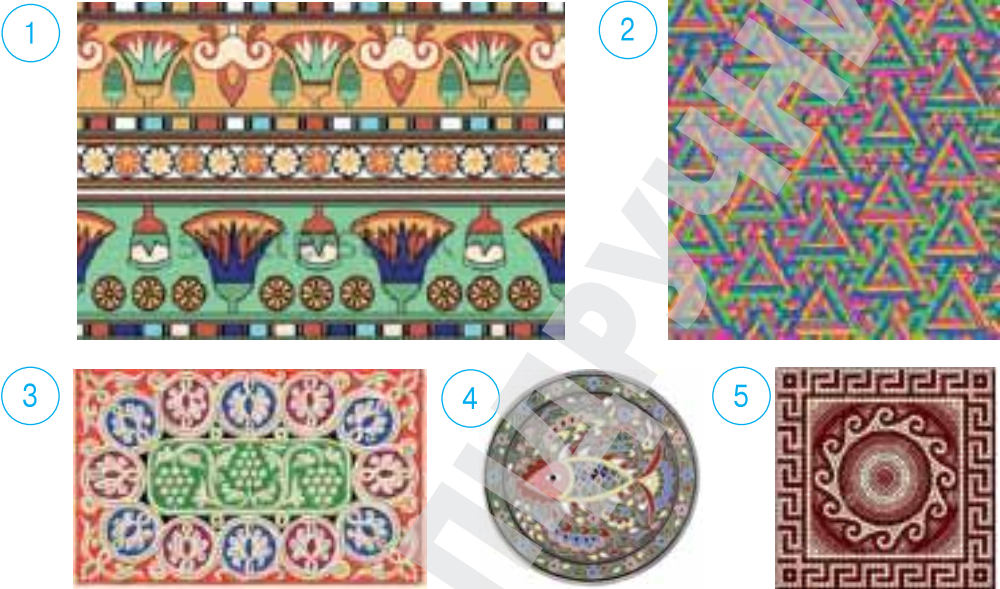
Орнамент, так само як і мелодія, будується за певними мотивами (квіти, фігурки пташок, тварин і людей), якими й різняться між собою.

Якщо для створення орнаменту використано мотиви природи, його називають *рослинним*, або *зооморфним* (тваринним). Якщо лінії та геометричні фігури — *геометричним*. Поєднання цих мотивів створює *змішаний* (комбінований) орнамент.



? Визнач мотиви, за якими побудовано орнаменти на поданих зразках. Чи є серед них змішаний?

Орнаментальну композицію можна виконати в стрічці (1), приміром кайму для одягу, або в сітці (2). Стрічковий орнамент komponується у смужці з двобічним відкритим рухом. Сітчастий орнамент можна ритмічно продовжити в усі сторони виробу – тканини чи шпалери. Орнамент у замкнутих формах (центровий) будують зазвичай у колі, квадраті й прямокутнику (3, 4, 5).



В орнаментах зазвичай використовують стилізовані (узагальнені, спрощені) зображення фігур і предметів. Оригінальність орнаменту залежить від складності елементів рапорту.

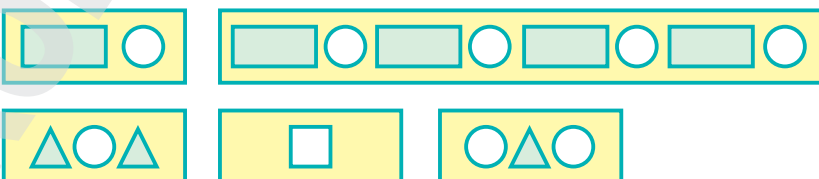


мотив

рапорт

орнамент

**?** Визнач, який із двох наведених зразків рапорту відповідає за будовою куплету пісні. Обґрунтуй свою думку.



- Варіант 1.** Виконай рослинний орнамент у стрічці (кольорові олівці, фломастери).



#### Мистецькі поради

- Вибери рослинні мотиви для орнаменту.
- Наміть на стрічці основні елементи композиції.
- Намалюй вибрані мотиви і створи рапорт.
- Заверши деталі орнаменту.

- Варіант 2.** Запропонуй ескіз орнаменту для металевих воріт школи, калитки дачної садиби, огорожі, клумби в парку тощо.



#### Мистецька скарбничка

**Орнамент** — візерунок, побудований на ритмічному чергуванні й поєднанні елементів.

**Рапорт** — повторюваний у незміненому вигляді фрагмент орнаменту.

## Мистецька скарбничка

## СТИЛІЗАЦІЯ

Відтворення характерних рис музики певного народу, епохи, автора

Наслідування актором зовнішності і манери поведінки певних персонажів

Спрощене умовне зображення предметів в образотворчому мистецтві

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Назви, які існують основні види орнаментів за мотивами зображуваного.
2. Чим відрізняються орнаментальні композиції в стрічці та сітці від орнаментів у замкненій формі?
3. Поясни, що таке стилізація. Наведи приклади в різних видах мистецтва.

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Досліди, які орнаменти використовують у вашій родині. Поміркуй, що корисного і приємного вони привносять у повсякденне життя.

*Фантазую, експериментую, дію*

Найчастіше орнамент можна побачити на вишиванках і рушниках, в оформленні книжок. Придумай, де ще можна використати орнамент для прикрашання будинку чи квартири, у якій ти живеш, і спробуй це зробити.





# Магічна стихія народних танців

? Чи подобається тобі танцювати? Як танці пов'язані зі здоров'ям людини? Які емоції викликають у тебе танцювальні рухи? Пригадай танці народів світу, що слухали у початкових класах.



Ілля Рєпін. Гопак



Козачок

Запальні чи граціозні народні танці, як і пісні, різняться між собою залежно від країни, у якій вони народилися. Та об'єднує їх ритм, завдяки якому розкривається багатий емоційний світ людини.

Найвідомішим українським танцем вважається *гопак* (від вигуку «гоп»). Цей веселий запальний танок — своєрідне змагання між танцюристами.

*Козачок* — веселий парний танець, який виник у середовищі козаків. З чим пов'язані назви інших українських танців? *Зірка* та *кривий танець* — із формою їх виконання; *козак* і *чумак* — із виконавцями; *бондар*, *коваль*, *шевчик* — із професією; *гуцулки* й *коломийки* — з місцевістю побутування.



Коломийки

Український композитор і хореограф Василь Верховинець вичав пісні й танці. Результатом його дослідження стала збірка дитячих пісень-ігор «Весняночка». Співаючи пісні, діти можуть перетілюватися в персонажів, про яких згадується в текстах: пташок (лебедів, голубів, півників, журавликів, чижиків) або тварин чи комах (котиків, зайчиків, жучків, метеликів).

Кожний народ має свої танці, які є своєрідною візитівкою країни. Відомі польські танці — полонез, мазурка, краков'як.

*Полонез* (1) (від фр. — польський) — повільний танець-марш давнього походження. Поступово він із суто народного перетворився на парадний. Завдяки урочистому характеру полонезу випала честь відкривати бали.



1

*Мазурка* (2) (від назви однієї з місцевостей Польщі — Мазовії) — парний тридольний танець з оригінальним загостреним ритмом. Він набув поширення і як селянський танок, і як бальний.

Швидкий дводольний танець *краков'як* (3) виник у Краківському воєводстві. Спочатку його танцювали парами в сільському середовищі, а згодом — у шляхетному. Чіткі ритми з несподіваними акцентами надавали танцю запального характеру.

Фридерик Шопен — автор численних мазурок і блискучих полонезів.



2

Фридерик Шопен. Мазурка № 50, Полонез ля мажор, Краков'як. «Велике концертне рондо».

- ? Який із прослуханих танців нагадує урочисту святкову ходу?  
 Пригадай будову форми рондо.



3

## До портретної галереї

Фридерик Шопен (1810–1849) — польський композитор і піаніст. Народився поблизу Варшави в родині вчителя. Ще в юності Фридерик залишив Польщу і оселився у Парижі. Тут він здобув славу «поета фортепіано».

У спадщині композитора переважають твори для фортепіано — концерти, сонати, фантазії, балади, ноктюрни, прелюдії, скерцо, етюди.

Ф. Шопена поховано в Парижі, а його серце, як заповідав композитор, повернулося на Батьківщину і покоїться в одному із соборів Варшави.



Пам'ятник Шопену у Варшаві

Жвавий і веселий танець *полька* родом із Чехії. Він швидко набув популярності і став модним у багатьох країнах. Кожний із народів Європи вносив свої неповторні риси в його виконання, збагачуючи музику й рухи танцю. Польки писали А. Дворжак і Б. Сметана, батько й син Штрауси. Вважається, що назва цього танцю походить від слова *половина*, бо танцівники виконували його, пересуваючись маленькими кроками по колу. Характерний елемент виконання польки — кружляння танцюристки під рукою партнера.



### ЧЕШЬКА ПОЛЬКА

Народна пісня-танець

1. Хай наладять скрипки скрипалі,  
Хай піднімуть труби трубачі:  
Нині буде свято на селі,  
У танок підуть старі й малі.
2. Хто не хоче з нами танцювать,  
Перед ним не будемо впадять.  
Самі тупнуть наші каблуки,  
Самі в танок підуть чобітки.



Як отримати максимум користі від занять танцями? Танці — це своєрідні вправи, тренування тіла, але не тільки... Вони поліпшують рівновагу і поставу, зміцнюють м'язовий тонус, не завдаючи шкоди суглобам, збільшують витривалість і гнучкість, таким чином допомагаючи відчувати себе більш впевнено.

Медики вважають, що танці корисні і для розумової діяльності. У них треба запам'ятовувати складні кроки й рухи, що сприятливо впливає на мозок, нервову систему, поліпшує пам'ять.

Танцюючи, можна спалити велику кількість калорій і скинути зайву вагу. Так худнути приємно і веселіше, а ефект від занять майже такий, як від їзди на велосипеді чи тренування в спортзалі.



### *Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Схарактеризуй особливості українських народних танців.
2. Розкажи про танці народів світу, які тобі найбільше сподобалися.
3. Організуй дискусію на тему «Танець очима медиків». Аргументуй власну позицію про користь танцю для здоров'я.

### *Самостійне дослідження, медіапошук*

Досліди, які танці лунають на балах у мультфільмах.

### *Фантазую, експериментую, дію*

Мистецький проект «Танці народів світу».

- Об'єднайтеся в мінігрупи й виберіть країну, танці якої бажаєте вивчити й виконувати (соло, в парах, в групах).
- Самостійно ознайомтеся з відеозаписами танців.
- Презентуйте національні танці у слайд-шоу, відеоролику.
- Зверніть увагу на танцювальні костюми різних народів.
- Урахуйте, що кращим результатом і родзинкою фінального етапу проекту стане танцювальне шоу на шкільній сцені.

## Барвіста магія народного малярства

**?** Які асоціації у тебе виникають при слові петриківка? Про який вид народного мистецтва йдеться? Що ти вже про нього знаєш? А може, і вмієш малювати?

Тут і радість моя, і домівка,  
І робота, де жито шумить.  
В цих вишневих степах Петриківка,  
Мов коштовна перлина, лежить.

Володимир Міщенко



Олена Дзень. Триптих  
«Свято врожаю» (фрагмент)

Різнovidом народного малярства, популярним способом декоративного оздоблення предметів побуту та житла є *народний розпис*. Здавна українці розмальовували печі в хатах, різні вжиткові речі — скрині, посуд. Пізніше виникло станкове малювання, вже не пов'язане з побутом. Зокрема, це *петриківський декоративний розпис*, який внесений до Списку світової спадщини ЮНЕСКО.

Розпис виник у дивовижному за красою природи краї, у селі Петриківка на Дніпропетровщині. Сюди здавна з'їжджалися на ярмарок, щоб придбати дерев'яний і керамічний посуд, скрині, музичні інструменти,

прикрашені орнаментами, які утворювали симетричні («вазон», «букет») або асиметричні («гілочка») композиції.

Удивляючись в яскравий за кольором малюнок народних художників, ми ніби відчуваемо аромати трав, квітів, ягід. Мов за помахом руки майстра-чарівника розпускаються дивовижні квіти, палають стиглі кетяги калини, злітають чарівні птахи та мандрують дивовижні звірі.



Оригінальний *самчиківський розпис* (від села Самчики на Хмельниччині) також сповнений українського колориту, проте має свої відмінні особливості, насамперед сюжетність. В основі композицій покладено різні мотиви: рослини, зазвичай квіти («вазон», «дерево життя»), птахи, (соловей, лелека, сорока, ластівка, сова, голуб, лебідь), рідше тварини (коні, олені, собаки, коти, лисиці, зайці, білки), іноді люди — козаки або україночки. Лінії цього розпису зубчасті, звивисті, загострені, ніби схожі на полум'я.



*Завітай на сайти, де початківців навчають секретів петриківки. Надихає і допомагає зануритися в таїну самчиківського розпису відеоурок відомого майстра Віктора Раковського.*

Українські традиції народного малювання передавалися з покоління в покоління. На основі цих традицій сформувалося професійне мистецтво. Картини відомих українських майстринь вражають оригінальністю, буйством фантазії, багатством палітри. Творити красу, творити для людей — у цьому вони бачили сенс свого життя.

Композиціям **Ганни Собачко-Шостак** притаманне віртуозне володіння лінією, ритмом, кольором. Їх нав'язно давніми мотивами й водночас вони співзвучні сьогоденню.



*Ганна Собачко-Шостак.  
Шпаківня*



*Розкажи, які почуття викликають ці дивовижні яскраві квіти. Композиція майстрині динамічна чи статична?*



Катерина Білокур  
Колгоспне поле

Творчості **Катерини Білокур** із села Богданівка, що на Полтавщині, притаманна яскрава індивідуальність. В основному художниця малювала квіти, нерідко поєднуючи в одній картині весняні та осінні. Окрім квітів, у творчій спадщині художниці є пейзажі та портрети. Три картини Білокур — «Цар-Колос», «Берізка» і «Колгоспне поле» — було включено до експозиції Міжнародної виставки в Парижі (1954). Тут їх побачив видатний іспанський художник Пабло Пікассо. Увесь світ облетіли його слова: «Якби ми мали художницю такого рівня майстерності, то змусили б заговорити про неї цілий світ!»

- ? Які з квітів, зображених на картині, ти знаєш? Які кольори використовує художниця, як їх поєднує? У чому полягає оригінальність композиції К. Білокур. Вона симетрична чи ні?

#### До портретної галереї

В основі творчості народної художниці **Марії Приймаченко** присутнє оригінальне відчуття природи і світу загалом. Змалку вона постійно вчилася у рідної поліської природи. Під час споглядання її картин перед очима постає дивовижний світ звірів, фантастичних істот, птахів, квітів. Народжені творчою уявою геніальної художниці, вони глибоко споріднені з традиціями українського народного мистецтва. На думку дослідників, **Марія Приймаченко** дивовижно об'єднала у своїй творчості малюнок і живопис: це і живописна графіка, і графічний живопис. Художниця мріяла: «От якби зібрати з усієї України народних майстрів, що за дива витворили б — цвів би не лише садами Київ. Будинки б сміялися до людей...».



Марія Приймаченко.  
Соняшники з бджолами та горохом

- ?** Як, на твою думку, майстриня досягає «сонячного» звучання кольорів у композиції? Які почуття викликають ці дивовижні квіти?
- Порівняй застосування симетрії та асиметрії у композиціях із музичними формами — двочастинною і тричастинною.

Народна художниця **Марфа Тимченко** зберігала і розвивала традиції народного мистецтва, збагачуючи їх здобутками професійної школи декоративного живопису. В основі її творчості — глибокий зв'язок з орнаментальним мистецтвом її рідного славного села – Петриківки. У спадщині художниці можна спостерігати безкінечні варіації петриківських мотивів.



Марфа Тимченко.  
Райський птах

- ?** Опиши гармонію ліній і форм у зображенні птахів і квітів на картині Марфи Тимченко.

Традиції розпису і досвід народних майстрів часто використовуються в сучасних дизайнерських розробках. Адже петриківка, у якій втілилася душа нашого народу, — це не лише пам'ять про культуру минулого, але й сучасно і модно. Сьогодні мотиви народного розпису можна побачити на стінах будинків, в інтер'єрах квартир і кав'ярень, у декорі одягу, на виробках промисловості від ужиткових предметів до автомобілів.



Галина Назаренко.  
Декоративна тарілка





**Віртуальна екскурсія**

Завітай до Національного музею українського народного декоративного мистецтва, щоб глибше зануритися у спадщину митців та мисткинь, про яких ішла мова в підручнику.

[www.mundm.kiev.ua](http://www.mundm.kiev.ua)



Намалюй квіткову композицію за традиціями українського народного малярства, використай мотиви петриківського або самчиківського розпису, прийоми стилізації (акварель, гуаш).

**Мистецькі поради**

- Продумай композицію, добери потрібний формат аркуша.
- Спочатку наведи олівцем контури майбутнього малюнка.
- Використовуй для малювання фарбу, розведену з клеєм ПВА (1 крапля клею на 10 крапель фарби).
- Тримай тонкий пензлик із котячої шерсті під кутом до аркуша паперу.
- Ягідки можна малювати пальцем, а декоративні крапочки — вушними паличками.
- Експериментуй із кольорами, орієнтуючись на подані зразки.

**Мистецька скарбничка**

**Декоративний розпис** — спосіб декорування предметів ужитку, інтер'єрів та екстер'єрів в архітектурі.

**Симетрія** — розміщення однакових частин цілого щодо центру, середини. Відсутність симетрії — це асиметрія.

***Узагальнюю, аргументую, систематизую***

1. Які представники та представниці українського народного малярства тобі відомі?

2. Звідки черпали насагу майстри та майстрині петриківського і самчиківського розписів?

3. Знайди на поданих у підручнику ілюстраціях характерні елементи петриківського розпису: «зернятко», «бігунець», «колосок», «цибульку», «листя», «ягідку». У вільний час потренуйся їх малювати.

***Самостійне дослідження, медіапошук***

Досліди, які квіти зазвичай зображують у розписах українські художники та художниці. Дізнайся про них більше під час вивчення курсу «Природничі науки». Створи мінікатолог «Квіти Петриківки».

***Фантазую, експериментую, дію***

Пофантазуй і запропонуй ідеї (ескізи) осучаснення середовища школи елементами петриківського або самчиківського розписів. Подумай, як краще розташувати ці мотиви на стінах будівлі, на книжкових шафах, столах у їдальні. Можливо, такими ідеями зацікавляться сучасні дизайнери та дизайнерки.



# Народні музичні інструменти



**?** Які ти знаєш музичні інструменти народів світу? Звучання яких із них тобі найбільше до вподоби? На якому інструменті ти хочеш навчитися грати? Які українські музичні інструменти тобі вже знайомі? Як ти розумієш слово *кобзар*? Пригадай назву гурту українських музик, зображених на поштовій марці.

У світі існує велика кількість народних музичних інструментів. Народні майстри створювали їх різними за формою і засобами видобування звуків. Зазвичай використовували природні матеріали — дерево, шкіру, метал. Готові вироби нерідко прикрашали орнаментальними візерунками.

Інструменти багатьох народів часто подібні. Візьмімо, наприклад, шотландський духовий інструмент — волинку. В Україні та Польщі її називають козою. Чому? Тому що її зроблено у вигляді своєрідного мішка з козиної шкіри. Повітря з нього виходить крізь спеціальні отвори.

Інструменти нерідко мають цікаві біографії, мандрують різними країнами.

*Трембіта* з Карпатського краю колись була сигнальним інструментом: вівчарі, граючи на ньому, збирали отари в горах.

Королева струнних — *скрипка* — розпочинала своє життя, як народний інструмент



Шотландський волинщик



Виконавець на українській «козі» (дуді)

У карпатському регіоні в народному музичному побуті поряд зі скрипкою зазвичай грали й на цимбалах.



Сергій Глушук. Гудачи



Іван Труш. Трембітарі

**?** На яких інструментах грають народні музики, зображені на картинах? Уяви себе поряд із музикантами: яка музика «звучить» в уяві?

Оригінальне звучання мають старовинні українські інструменти, що майже неможливо побачити сьогодні в побуті: *колісна ліра*, *бугай* (нагадує «бочку» з кінським хвостом), *дримба* (має вигляд металевої підкови з «язичком», що дзвенить).

*Калімба* (у перекладі — «*маленька музика*») схожа на дримбу. Ніжно-чарівні звуки видобувають на ній з металевих пластин-язичків, прикріплених до дерев'яної дошки. Калімба століттями впевнено крокує країнами Африки, а також «оселилася» на Кубі.



1



3



2



4

1 – ліра; 2 – бугай; 3 – дримба; 4 – африканська калімба



Копуз

Стародавня *кобза* — попередниця бандури — улюблений інструмент українських кобзарів. Вона має таку саму назву в молдаван і румунів або схожу — в інших народів. Наприклад, *копуз* («півень») — у Туреччині й Азербайджані, *комуз* — у Киргизії. Казахський *копиз*, за повір'ями, має цілющі властивості.

У минулому кобзарі, мандруючи світом, співали думи й історичні пісні про героїзм козаків — сміливих і мужніх захисників рідної землі. Сучасні бандуристи й бандуристки розширюють репертуар, переспівують світові хіти, доводячи, що бандура — це круто!



Імпровізація на цимбалах (Влад Ониськів).  
«Ой у лузі червона калина» (капела бандуристів).  
Леонард Коен. Алілуя (кавер Марини Круть).  
Музика з к/ф «Амелі» (бандура, калімба).



### КОБЗАРСЬКА СЛАВА

Музика В. Лепешка

Вірші О. Вовненко

1. Ти слухав кобзаря, ти чув його печаль,  
Що піснею лилася із під струн.  
Горіла, як зоря, і сяяла, як жар,  
Висока слава кобзаревих дум.

*Приспів:*

Слава, слава, слава, слава,  
слава кобзаревих дум.

2. Блищить, немов кришталь,  
Дзвенить в усіх серцях,  
Відлунюється в співі солов'їв  
Великим Кобзарем  
оспівана в віках  
Чарівна мова рідної землі.

*Приспів:*

Мова, мова, мова, мова,  
мова рідної землі.



Порівняй  
звучання  
бандури соло  
і в ансамблі.



Марина Михайлошина. Кобзар

## Мистецька скарбничка

**Кавер** — опрацювання, «переспів», нове виконання, іноді в оригінальній переробці відомої авторської композиції.

## КАПЕЛА

В архітектурі — невелика споруда або окреме приміщення в католицькому храмі

У музиці — невеликий музичний ансамбль, спочатку тільки вокальний, згодом — також інструментальний

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Що нового ти дізнався/дізналася про народні інструменти?
2. Опиши інструмент, який тебе найбільше зацікавив.
3. Поясни значення слів *трембіта*, *бугай*, *дримба*.

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Досліди, чому іспанська гітара поширилася в усьому світі, а італійська мандоліна майже вийшла з ужитку. Порівняй звучання цих інструментів з українською бандурою.

*Фантазую, експериментую, дію*

Створи лепбук «Музичні інструменти народів світу».

# Декоративно-ужиткове мистецтво

**?** Які вироби декоративного мистецтва прикрашають родинний побут? Чи є серед них створені власноруч?



Олександр Саєнко.  
Декоративна таріль



Декоративні вироби з дерева



Зразки килимарства, вишивки на рушнику, одягу

Мистецтво витинанки — вирізування з паперу візерунків — нині доповнюється технікою вириванки з вільними краями.



Ольга Шинкаренко. Витинанка і вириванка

### Віртуальна екскурсія

#### Опішнянська кераміка

У старовинному козацькому містечку Опішня на Полтавщині існує унікальний Національний музей-заповідник українського гончарства. Здавна більшість населення Опішні займалося виробництвом керамічного посуду: горщиків, мисок, куманців, глеків, стилізованих скульптурних зображень тварин — баранців, козликів, биків, левів. Посуд розписували переважно рослинним орнаментом, фігурки оздоблювалися фактурним ліпним декором.

Завітайте до Національного музею українського гончарства.

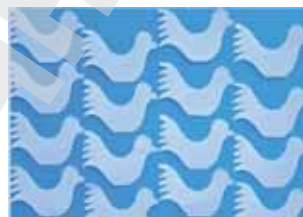
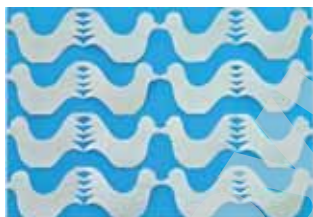
[www.opishne-museum.gov.ua](http://www.opishne-museum.gov.ua)



Які види декоративно-ужиткового мистецтва привернули твою увагу найбільше? Які з них ти хочеш опанувати?



**Варіант 1.** Виготов витинанку «Чарівні птахи». Запропонуй різні варіанти складання з неї візерунків на склі вікна.



**Варіант 2.** Виготов витинанку «Зайчики-побігайчики». Застосуй тло з паперу різних кольорів для передачі природного оточення.



#### Мистецька скарбничка

**Витинанка** — вирізана з паперу прикраса.

**Декоративно-ужиткове мистецтво** — різновид мистецтва, пов'язаний зі створенням і декоруванням виробів побуту.

**Кераміка** — вироби з обпаленої глини.

***Узагальнюю, аргументую, систематизую***

1. Назви найпоширеніші види декоративно-ужиткового мистецтва, притаманні українській народній творчості.

2. Схарактеризуй особливості опішнянської кераміки (традиційні образи й форми, декорування).

3. Розкажи про мистецтво витинанки. Де її можна застосовувати для прикрашання побуту?

***Самостійне дослідження, медіапошук***

З'ясуй, у яких народів світу набуло популярності мистецтво витинанки.

***Фантазую, експериментую, дію***

Мистецький проєкт «Декоративно-ужиткове мистецтво нашого краю».

- Об'єднайтеся у пари та групи за інтересами.
- Розподіліть підтеми, які будете досліджувати.
- Підготуйте лаконічні текстові та візуальні матеріали.
- На завершення проєкту організуйте загальношкільний ярмарок. Продумайте комерційно-фінансові питання, рекламу.
  - Запросіть батьків чи вчителів для проведення майстер-класів із певного виду мистецтва під час ярмарку.
  - Відкрийте ярмарку святково за участю дитячого оркестру.



# Народна музика у творчості композиторів

**?** Пригадай, хто з композиторів використовував народну музику у своїй творчості. Що тобі відомо про оркестри народних інструментів? Чи доводилося їх слухати? Яку музику вони виконують?

Народна музика нерідко виконується оркестрами народних інструментів, характерних для тієї чи іншої національності. Репертуар подібних оркестрів складають переважно обробки народних пісень і танців, інколи переклади творів композиторів-класиків або сучасних авторів. Народні мелодії збагачуються красою різноманітних інструментальних тембрів.

В Україні широке поширення отримали оркестри українських народних інструментів. Вони продовжують традиції народного музикування у поєднанні з особливостями класичного оркестрового виконавства.

Оркестри українських народних інструментів складаються з інструментів, що побутують на теренах України. В основі — група струнних інструментів: смичкових (скрипки), щипкових (бандури, домри) і ударних (цимбали).

**?** Розглянь ілюстрацію. Де на сцені розміщено групи бандур, цимбалів, скрипок тощо?

Оркестр українських народних інструментів





Микола Лисенко. Друга рапсодія (переклад для оркестру народних інструментів).  
 ONUKA feat. NAONI Orchestra (сопілка, трембіта, бугай).

? Яке виконання оркестру народних інструментів тобі сподобалося найбільше? Схарактеризуй тембри трембіти, бугая, сопілки.

До портретної галереї

Микола Віталійович Лисенко (1842–1912) — славетний український композитор, засновник української класичної музики, піаніст, диригент, педагог, фольклорист.



Народився у селі Гриньки на Полтавщині у дворянській родині, яка походила з козацької старшини.

З дитинства Микола навчався грати на фортепіано, захоплювався українськими народними піснями, обрядами. Усе життя збирав фольклор, записував і обробляв народні мелодії для різних складів виконання, творчо застосовував їх у власній композиторській творчості.

М. Лисенко започаткував жанр дитячої опери («Коза-дереза», «Пан Коцький», «Зима і весна»), створював музику для фортепіано, обробки й авторські твори для хору, симфонічного оркестру.

Друга рапсодія для фортепіано «Думка-Шумка» написана на українські народні теми. Вона складається з двох частин — повільної ліричної пісні (думка) та швидкого танцю (шумка).

Музична грамота

### Форма в музиці

У музиці набули популярності оркестрові обробки народних мелодій у формі варіацій або фантазій і рапсодій.

У варіаційній формі основна музична тема піддається різним змінам. Приміром темпу, ритму, динаміки, навіть мелодії. У формах фантазії і рапсодії музика розгортається вільно, імпровізаційно.



тема



варіація 1



варіація 2



варіація 3



варіація 4

## ЗОЛОТІ РУКИ НАРОДНИХ МАЙСТРІВ

У різних народів світу існує безліч простих ударних і шумових інструментів. Грати на них просто, що залюбки роблять і діти. Найвідомішим є оркестр інструментів Карла Орфа. Для дитячого музикування цей німецький композитор обрав комплект елементарних інструментів, переважно ударних.

Оркестр К. Орфа створює магію краси, що заворює неповторним звуковим колоритом. А для дітей з особливими освітніми потребами такий оркестр перетворюється на потужний лікувальний засіб реабілітації.



Інструменти оркестру К. Орфа: ксилофон, трикутник, маракаси, металофон



*Sing, Sing, Sing* (ксилофони й металофони з оркестру К. Орфа).  
В.-А. Моцарт. Турецький марш («Орф-оркестр» вихованців  
Тернопільського обласного центру комплексної реабілітації).

? *Вибери слова, які характеризують колорит звучання ксилофонів, металофонів в оркестрі К. Орфа.*

**ДЗВІНКИЙ**

**НІЖНИЙ**

**БЛИСКУЧИЙ**

**ОКСАМИТОВИЙ**

**ТЬМЯНИЙ**

**ЯСКРАВИЙ**

**ПРОЗОРИЙ**

**СРІБЛЯСТИЙ**

? *Створіть ударно-шумовий оркестр для виконання інструментальних обробок мелодій відомих українських пісень. Доповніть оркестр партіями «гучних долоньок», «паперових стаканчиків», шумових саморобок (пластикових пляшок з крупою, металевих баночок зі скріпками, коробочок з насінням).*

*Зімпрівізуйте композицію «Оркестрові фантазії».*

## Мистецька скарбничка

**Ксилофон** (з грец. — звук дерева) — ударний музичний інструмент з дерев'яних брусочків різних розмірів (клавіш), на яких грають паличками, видобуваючи звуки різної висоти. Ксилофони поширені в музиці народів Африки, Азії, Південної Америки.

**Обробка** — видозмінення музичного твору шляхом використання різних засобів виразності.

**Оркестр** — колектив музикантів, призначений для сумісного виконання музичних творів.

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Що нового ти дізнався/дізналася про оркестр українських народних інструментів?
2. Поясни значення слів *обробка, варіації, рапсодія*.
3. Які інструменти входять до складу оркестру К. Орфа? Схарактеризуй ті з них, які привернули твою увагу найбільше і викликали бажання пограти на них.

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Цікавою знахідкою К. Орфа були скляні стаканчики, які наповнювали різним об'ємом води і таким чином налаштували на відтворення звуків певної висоти. Проведіть експеримент: порівняйте звучання «стаканів», по-різному наповнених водою (зазвичай на них грають дерев'яними або металевими паличками).

*Фантазую, експериментую, дію*

Придумайте разом із однокласниками та однокласницями гру «Музичне доміно», присвячену народним інструментам зі складу оркестрів (картонні картки або комп'ютерний варіант).



КОЗА



БУБЕН



БУГАЙ



СКРИПКА



ЦИМБАЛИ



БАНДУРА



ТРЕМБИТА



СОПІЛКА

# Народна іграшка

**?** Розкажи, які народні іграшки популярні в Україні. Чи є з-поміж них музичні? Яку іграшку ти хочеш зробити власноруч? Кому її подаруєш?



З давня витворами народних майстрів були іграшки. Фігурки тварин і людей виготовляли з природних матеріалів — тіста, сиру, горіхів, моху, трави, качанів капусти, кукурудзи. Найчастіше застосовували дерево і глину. На Полтавщині набули поширення керамічні іграшки, на Гуцульщині — дерев'яні, на Поліссі — солом'яні.

*Українські народні іграшки з різних матеріалів*

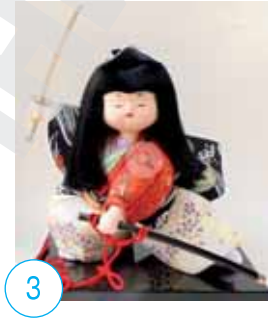
**?** Пригадай, героїнею якої дитячої опери стала Лисичка-Сестричка. У яких піснях найчастіше згадується Котик-Воркотик? Із чого виготовляють традиційну українську ляльку-мотанку?

Іграшки довгий час сприймалися як обереги. Так, баран означав щастя, ведмідь — багатство, собака та кінь — охорону та допомогу, а лев утілював силу й могутність. Вони часто «оживали», ставали героями народних казок, обрядів, ігор і забав, які супроводжувалися піснями й танцями.

Найулюбленішою іграшкою дитини повсякчас була лялька. У кожній країні є свої улюбленці. Наприклад, в Італії — це Пінноккіо, у Німеччині — Лускунчик. В Японії здавна проводяться навіть свята — виставки ляльок, на яких демонструють іграшкові меблі, посуд, музичні інструменти, а для лялькового самурая виготовляють мініатюрну зброю.

У багатьох народів світу популярними є дитячі іграшкові музичні інструменти: сопілочки, тріскачки, бубонці, дзвоники, дерев'яні ложки. Найпоширенішим серед українських музичних іграшок є глиняний свистунець. Його зазвичай виготовляють в образі диво-птаха, який співає подібно соловейку.

Побутують іграшки-тваринки, які грають на барабанчиках чи тарілочках. Відомі своєю красою та вигадливістю німецькі й австрійські музичні скриньки з ляльками, що відтворюють популярні мелодії.



**?** Якими іграшками тобі подобалося бавитися в дошкільному дитинстві? Чи є серед них народні?

1 – Лускунчик;  
2 – японська кокеші;  
3 – самурай

### Віртуальна екскурсія

Як і в українців, у багатьох інших народів популярні дерев'яні іграшки. І це не дивно: вони – екологічні!

Наприклад, декоративний коник Дала з виробу народних майстрів-теслярів перетворився на національний символ Королівства Швеції, на популярний сувенір.

Виробами з дерева, що вже стали класичними, є данські птахи. Якщо нахилити чи крутити голову пташки, вони ніби змінює свій настрій: сумує або мріє. Діти Данії також обожають кумедних дерев'яних мавпочок. Дорослі їх навіть колекціонують.

Яка іграшка найзнаменитіша? Звісно – LEGO®. Його родовід починається з народних дерев'яних іграшок. Нині це не тільки дитячі конструктори різноманітної тематики для моделювання. Корпорація LEGO® – прибутковий бізнес. Вона виготовила вже мільярди деталей для іграшок! Але всі вони з пластмаси... Поміркуй, чому.

Відвідай Державний музей іграшки в Києві: [www.muzeiy-grashki.com.ua](http://www.muzeiy-grashki.com.ua)





- Варіант 1.** Виліпи декоративну тарілку (техніка пластилінові джгутики та кульки).



- Варіант 2.** Виліпи коника-стрибунця за мотивами української народної іграшки.



- Варіант 3.** Придумай і зроби фантастичну тваринку (пластилін або природні матеріали чи продукти — сир, тісто).  
Імовірно, тебе надихатимуть твори Ольги Отнякіної-Бердник — 1, 2 та Роксолани Дудик — 3.



1



2



3

*Мистецькі поради*

- Як зробити, щоб іграшка перетворилася на казкову? Придумай оригінальний образ і незвичну форму тваринки.
- Виліпи способом витягування зі шматка тулуб, голову, лапи, вушка та інші дрібні деталі тваринки.
- Декоруй хвилястими лініями та кульками різних кольорів.

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Розкажи, з яких матеріалів виготовляють народні іграшки.
2. Які образи втілюють українські народні іграшки?
3. Аргументуй, чому народні іграшки, зокрема дерев'яні, не втрачають популярності в наш час.

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Поцікався мистецтвом Яворівської дерев'яної іграшки, зокрема з виробами Остапа Сойки й Оксани Когут.

*Фантазую, експериментую, дію*

Виготов іграшку-саморобку з побутових матеріалів або на комп'ютері, наприклад, за зразком хетчмалсів, які блимають очима, сміються, рухаються, або мінімоделей транспорту, що виготовляють з дерева у Швеції.



# Мереживо східних мелодій

**?** Пригадай, яка музика Сходу звучала на уроках мистецтва в 4 класі. Це були пісенні чи танцювальні мелодії? Можливо, такі східні мелодії варто слухати для зняття втоми?

*А*рабеска... Яке цікаве й загадкове слово! У ньому відчувається аромат східних садів, в уяві постають примхливі візерунки чарівних орнаментів. Арабеска втілює уявлення людини про безкінечність світу.



Роберт Шуман. Арабеска (фортепіано)  
Леся Дичко. Українські писанки.

Німецький композитор Роберт Шуман «намалював» східний орнамент музичними засобами. Одна з його п'єс так і називається «Арабеска». Її мелодії вибагливо переплітаються, ніби нескінченні візерунки. Щоб передати безперервність руху в музиці композитор використав форму рондо.

**?** Поміркуй, чи вдалося авторові створити арабеску музичною мовою. Як змінюється характер музики у різних частинах твору? Створи графічну схему форми рондо. Чи схожа музика Лесі Дичко на «звуковий орнамент»? Порівняй музику п'єс «Арабеска» та «Українські писанки», добери до них відповідні орнаменти.



Арабеска



Українські писанки

Східні танці відображали світосприймання людей, природні стихії, гармонію Всесвіту. До сімейства східних належать арабський, індійський, китайський танці тощо.

*Арабські* жінки-танцівниці зазвичай одягнуті в блискучі шаровари з широким поясом, рясно оздобленим орнаментами, або широкі шовкові спідниці, шарфи або шалі з тонких прозорих тканин. Вони використовують спеціальні атрибути: глек, бубен (*тамбурин*), барабан.



Фабіо Фаббі. Арабська танцівниця

**?** Яку танцювальну музику, що «звучить» на картині, ти уявив/уявила, ? Хто грає на тамбурині?

*Китайські й корейські* танці виконуються з віялами та парасольками.



Корейський танець з віялами



Індійський танець

Зазвичай танцівниці вбиралися в довгі широкі спідниці-кльош та блузки з довгими шовковими рукавами, що розвивалися під час руху, підсилюючи ефект кружляння. У чоловічі танці нерідко вводять елементи акробатики, бойових мистецтв.

В *індійських* танцях надзвичайно розвинута міміка, вираз очей. За допомогою жестів («мудр») танцівниці «розповідають» певний зміст, який треба вміти розшифрувати.



Танцюючий Бог Шива



Індуси надавали танцю магічного значення. Навіть своїх богів вони зображували танцюючими, приміром Шиву. При храмах були танцівниці — баядерки, які присвячували своє життя служінню богам.

Індійська пісня-танець «Джімі, Джімі, Джімі, ача, ача, ача» з к/ф «Танцюрист-диско» (кавер-версії). Людвіг Мінкус. Індуський танець з балету «Баядерка».

? Яка версія індійського танцю сподобалася тобі найбільше? Чому?

#### Хореографічна грамота

Характерна особливість східних танців — рухливість переважно верхніх частин тіла (рук і пальців, плечей, голови), водночас ноги майже не рухаються, порівняно з європейськими танцювальними традиціями. Рухи танцю, його форми розгортання на сцені — коло, півколо, ланцюжок, шеренги, спіраль тощо, часто нагадують елементи орнаменту.



Японська народна пісня «Сакура».

Андо Хірошіге.  
Гравюра

Кавасе Хасуї. Міст.  
Весняний вечір



? Схарактеризуй пісню, побудовану на пентатоніці. Чи відповідає вона образу квітучої сакури? Заспівай із власним акомпанементом і пластичним супроводом. Передай настрої пісні, уявляючи її у кольоровій гамі, що відповідає квітучій сакурі на картинах.

## Мистецька скарбничка

**Пентатоніка** (від грец. *пente* — п'ять і *tonos* — тон) — звукова система або лад, який складається з п'яти звуків і не має півтонів (будь-який зі звуків може виконувати роль головного — тоніки). Поширена у народній музиці Сходу.

**Пластичне інтонування** — вираження почуттів за допомогою жестів, рухів, міміки.

**ІМПРОВІЗАЦІЯ** (з лат. *improvisus* — непередбачений, раптовий— непередбачений, раптовий)

Музикування без попередньої підготовки

Виконання незапланованих елементів під час танцю

Непередбачені сюжетом зміни в грі актора під час вистави

Малювання без попередньої підготовки

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що тебе найбільше зацікавило чи здивувало в новій інформації про музичне і танцювальне мистецтво народів Сходу?

2. Поясни, у чому особливості східних танців. Чому, на твою думку, інтерес до них у світі зростає?

3. Проведіть конкурс «Загадковий танець». Об'єднайтеся в групи: «танцюристи та танцюристки» (відтворюють елементи східних танців), «коментатори й коментаторки» (пояснюють національні особливості зображених танців), «експерти журі» (оцінюють пластичну виразність рухів і жестів виконавців, правильність коментарів).

### Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди, яка музика звучить у мультфільмах на східну тематику (про Алладіна, східних красунь тощо).

### Фантазую, експериментую, дію

Імпровізуючи на чорних клавішах фортепіано або синтезатора, створи музичні східні пейзажі «Гори й водоспади», «Сакура навесні» (пентатоніка).

## Чарівні арабески

- ?** Пригадай, які існують види орнаменту. Як називають орнамент, у якому використано стилізовані квіти, листя, ягоди? Які мотиви характерні для геометричного орнаменту?

*Арабескою*, або арабською в'яззю, називають традиційні східні орнаменти. У них гармонійно поєднуються рослинні та геометричні мотиви. У культурі Сходу арабески часто ставали окрасою побутових виробів, зокрема килимів, посуду, використовувались в рельєфах архітектурних споруд, у книжкових мініатюрах, у декорі одягу і прикрас.

Арабеска будується на повторенні одного або кількох фрагментів візерунка, ритм яких утворює безперервність і враження нескінченності руху.



Арабески

Клумба «Арабеска»



Арабески в інтер'єрі та на східному килимі

- ?** Схарактеризуй арабески, зображені на ілюстраціях.

Східний орнамент схожий зі старослов'янським орнаментом — в'язю. Його елементи неначе перев'язані між собою стрічкою в одне ціле. Орнамент ніби оповідь казкаря, що поєднує у переказах та легендах окремі сюжети і теми. Рослинні мотиви, які розташовано довкола хвилеподібної лінії, утворюють бігунок, характерний для українського орнаменту. Такий візерунок в'ється як стежинка чи струмок, що «біжать» серед лісу.

**?** Порівняй східні й українські орнаменти. Які мотиви в них переважають? Що спільного та відмінного між ними?



**i** *Варіант 1.* Намалюй ескіз арабески для оздоблення одягу східної красуні, орієнтуючись на зразки геометричних орнаментів.





**Варіант 2.** Намалюй арабеску для східного килима Алладіна (кольорові олівці, фломастери).



## Мистецька скарбничка

## АРАБЕСКА

В образотворчому мистецтві — складний орнамент з геометричних і стилізованих рослинних візерунків, нерідко з арабськими написами

У музичному мистецтві — інструментальна п'єса, зазвичай для фортепіано, з візерунчастим мелодійним малюнком, схожим на «мереживо»

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Які нові знання ти отримав/отримала про орнамент на матеріалі мистецтва Сходу?
2. Схарактеризуй художні особливості арабески. Порівняй з українською в'яззю.
3. Поміркуй і обговори з однокласниками та однокласницями, чи схожі візерунки орнаментів і фігури танців.

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Проаналізуй костюми та атрибути східних танцівників і танцівниць. Зверни увагу на орнаментальне оздоблення.

Виготов східний сувенір — «Віяло» (з кольорового паперу).

*Фантазую, експериментую, дію*

Мистецький проєкт «У світі чарівних арабесок».

Організуйте конкурс арабесок (декоративних, музичних, танцювальних). Застосуйте сучасні медіазасоби й технології (комп'ютерні програми, фото, відео).



# Голос — музичний інструмент, дарований природою

**?** *Наспівай мелодію улюбленої пісні зі словами та без. Чи вдалося тобі передати емоції та почуття суто музичними інтонаціями? Як зазвичай впливає спів на твій настрій?*

Почуття і переживання людина може виявляти через спів. Музика, яка виконується голосом, називається *вокальною*. Голос — це унікальний інструмент, який дарує людині природа. Він ніби «малює з натури», передаючи характерні мовні *інтонації*: питальні, окличні тощо. Музичну мову можна збагнути саме завдяки інтонації, яка становить основу *мелодії*, визначає її характер.



Герріт ван Гонтгорст. Концерт

**?** *Підключи уяву і розкажи про вокальну музику за сюжетом картини «Концерт». Склади сторітелінг за запитаннями: де і коли це відбувається подія? Хто ці люди? Що про них можна сказати за виразом обличчя, позою, одягом?*

Вокальні твори зазвичай пишуть на віршовані тексти, але їх можна виконувати і без слів. Такий спів називають *вокалізом*.



Станіслав Людкевич. Сумна пісня (вокаліз у виконанні — Ольги Басистюк).

Едуардо ді Капуа. O sole mio (у виконанні Лучано Паваротті).



**?** *Порівняй жіночий і чоловічий голоси. Схарактеризуй мелодії прослуханих творів. Поміркуй, чи потрібні слова, щоб передати глибину людських емоцій і переживань.*

За висотою співочі голоси поділяють на високі, середні та низькі. Серед чоловічих — це *тенор, баритон і бас*. Серед жіночих — *сопрано, мецо-сопрано і контральто*. Висота, сила, краса і неповторне забарвлення голосу мають важливе значення для створення музичних образів. Тендітність і ніжність краще передає сопрано, а мужність і рішучість — бас або баритон.

Вокальну майстерність цінують за тембром, силою і діапазоном голосу, що дозволяє виконувати складні твори.

Завдяки різним інтонаціям, силі голосу вокалісти та вокалістки передають різні емоційні стани. Емоції, звісно, можна також відображати мімікою, жестами й рухами, як, наприклад, актори в театрі, кіно, танцівники та танцівниці в балеті.



Ольга Басистюк



Лучано Паваротті

#### До портретної галереї

Соломія Крушельницька (1872–1952) — українська співачка (сопрано) і педагог народилася у селі Білявинці на Тернопільщині. З юних років почала співати у хорі, виступала в аматорських театрах. Закінчила Львівську консерваторію (1893) по класу співу і фортепіано з медаллю і відзнакою. Дебютувала на оперній сцені у Львові. Після стажування в Італії стала примадонною знаменитого Міланського театру «Ла Скала». Гастролювала з тріумфом країнами Європи, Південної Америки й Африки. За життя була визнана однією з найвидатніших оперних співачок світу. Її називали «незабутньою Аїдою» та «найчарівнішою Чіо-Чіо-сан», адже в цих складних партіях із оперних шедеврів Дж. Верді й Дж. Пуччіні вона створила неповторні образи, виявила акторське обдарування і неперевершену вокальну майстерність. В останні роки життя була професоркою Львівської консерваторії.

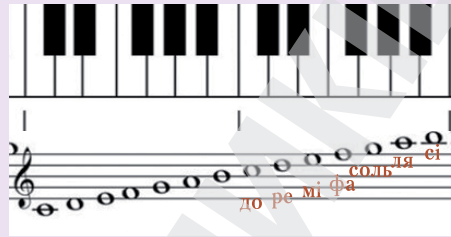


## Музична грамота

Увесь музичний діапазон поділяється на октави.

Октавою (від лат. *octo* — «вісім») називають ділянку звукоряду, до якої входять всі сім відомих тобі ступенів: до, ре, мі, фа, соль, ля, сі (але від ДО до наступного ДО рахується вісім ступенів).

Ноти першої октави ти вивчав/вивчала у початкових класах, тому добре знаєш, де вони записуються на нотеносці. А тепер ознайомся, де записуються сім нот другої октави.



Вітас. «Опера № 2» (у виконанні Дімаша Кудайбергена).  
Ендрю Ллойд Веббер. Арія Грізабелі «Memory» («Пам'ять») із мюзиклу «Кішки».



Грізабела.  
Сцена з мюзиклу «Кішки»



Статуетка  
«Грізабела»



Дімаш  
(Казахстан)

? Чи здивував тебе голос казахського співака Дімаша, що охоплює низький, середній і високий регістри? Схарактеризуй прослухану арію з мюзиклу й опиши емоції, які вона викликала.

Як і в образотворчому мистецтві, музичний твір має мелодійний і ритмічний рисунок. Мелодія, ніби лінія у малюнку, буває різною: хвилястою, ламаною, навіть орнаментально прикрашеною.



## СПІВАЮТЬ ДІТИ

Музика І. Кириліної Вірші Л. Гнатюка

1. Високу ноту взяв тендітний голосок,  
Іще невпевнено, але так щиро.  
Злітає нота чиста до зірок  
І всім бажає злагоди і миру.

*Приспів:*

Почуй-но, світе, співають діти.  
І хочеться радіти в палітрі звуковій.  
Співають діти і хочеться любити,  
І хочеться творити красу планеті всій.



**?** Порівняй рисунок мелодії заспіву і приспіву.  
Виконай пісню вокалізом.

### Мистецька скарбничка

**Вокаліз** — спів без слів.

**Діапазон** (*у музиці*) — відстань від найнижчого звуку, який може відтворити голос чи інструмент, до найвищого.

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Чим відрізняються словесна і музична інтонації?
2. Поясни значення слів *вокаліз*, *діапазон*.
3. Розкажи, які ти знаєш співочі голоси. Як вони розрізняються за висотою? Який із них варто вибрати для створення образів: «воїн-переможець», «фея весни»?

### Самостійне дослідження, медіапошук

Переглянь фрагменти з мюзиклу «Кішки» в Інтернеті та познайомся з іншими героями цього твору (котом-хуліганом Рам-Там-Таггером, котом-магом Містофілісом).

Послухай і порівняй спів Марії Каллас і Соломії Крушельницької (*сопрано*), Енріко Карузо та Анатолія Солов'яненка (*тенорів*), Федора Шаляпіна і Бориса Гмирі (*басів*).

### Фантазую, експериментую, дію

Промов будь-яку фразу з різними інтонаціями (журба, сумнів, незадоволення, заклик тощо). Доповни її рухами, жестами. Створи відповідні музичні інтонації.

# Графіка — мелодії виразних ліній

- ? Пригадай основні засоби художньої виразності графіки. Які інструменти використовують художники-графіки у своїй творчості? Чи застосовують у графіці колір?

До основних засобів виразності графіки належать *лінія*, *пляма*, *світлотінь*.

У графіці митці та мисткині втілюють свій задум у рисунку насамперед за допомогою лінії. Це може бути швидка замальовка з натури, підготовча робота до творів живопису, скульптури чи архітектури, а також самостійний завершений графічний твір.

До елементів мови графіки належить *точка* — найменша за розміром пляма. За допомогою особливої лінії — *контуру*, що окреслює зовнішню форму предмета, утворюється *силует*. Силуетний рисунок завжди контрастний (темний на білому тлі або світлий на темному).

*Штрихи* — це короткі лінії, різні за напрямками. Вони бувають прямі, округлі, перехресні тощо. Головне призначення штрихів — передати *світлотінь*, що дає змогу сприймати предмет об'ємним. Для цього штрихи накладаються за формою предмета.

- ? Простеж на прикладі кулі розміщення світла і тіні на круглих предметах.

тінь    напівсвітло    світло    полиск

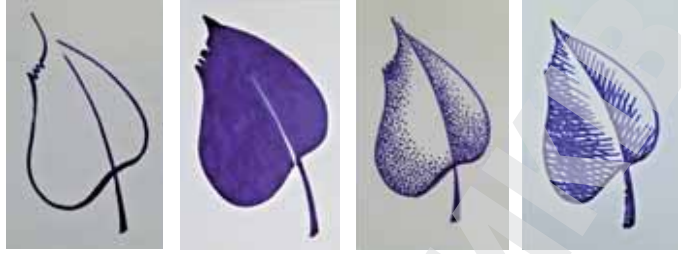


тінь від предмета    рефлекс    напівтінь



Георгій Нарбут. Автопортрет із родиною (силует)

**?** Розглянь зображення листочка і визнач основні елементи мови графіки.



Порівняймо засоби виразності графіки й музики. Мелодія і лінія — своєрідні «солісти», які визначають зміст музичного і художнього творів. Лінія як основний засіб виразності графіки буває прямою і кривою, хвилястою і ламаною, товстою і тонкою, ледь окресленою. Вона, як і слово, може «розмовляти», як і мелодія — передавати настрій зображуваного. За допомогою ліній різного характеру можна створювати художні образи: сумні та радісні, тривожні й спокійні, величні та прості. Наприклад, передати легкість хмаринки або важкість гирі.

Рисунок виконують переважно на папері різними матеріалами та інструментами: олівцем, пером, вуглем, крейдою, сангіною, фломастером, пензлем.

**?** Розглянь графічні портрети. Порівняй засоби виразності. Якими лініями і штрихами художники зобразили волосся?



Леонардо да Вінчі.  
Автопортрет (сангіна)



Анрі Матісс. Дівчина  
з розпущеним волоссям



Наталя Алтшипіна.  
Мелодія



## Образотворча грамота



Пітер Пауль Рубенс. Портрет сина (сангіна, вуголь)

Сангіна — м'який матеріал та інструмент художника-графіка у вигляді паличок-олівців без оправы.

Колірна гама сангіни коливається від коричневого до майже червоного. Вона добре передає колір людського обличчя, тому портрети, виконані сангіною, виглядають природно. Нерідко сангіну поєднують із вуглем.

Для малювання сангіною краще використовувати шорсткий (оксамитовий) папір. Щоб твір не псувався, його зміцнюють фіксатором (наприклад, лаком для волосся).



Сангіна

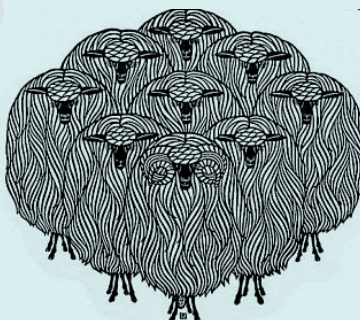
## До портретної галереї

**Яків Гніздовський (1915–1985)** — видатний український художник-графік родом із Тернопільщини. Більшу частину творчого життя він працював у США та Канаді. Свого часу дві його роботи прикрашали кабінет президента США Джона Кеннеді у Білому домі.

Протягом життя митець захоплювався зображенням живої природи: тварин і рослин. Він створив серію портретів дерев, зокрема химерно покручених. Своїх «моделей» він знаходив у ботанічних садах і зоопарках. Улюбленим образом митця була вівця, яка підкорила світ: її зображення з'являлися на найвідоміших графічних творах Я. Гніздовського. Роботи майстра стали темою документального фільму «Вівці в дереві».



Автопортрет



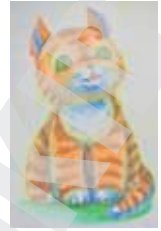
Вівці



Кішка



Намалюй «Котика-вусатика» різними графічними засобами: лінійний портрет (кулькова ручка) або кольоровий портрет (кольорові олівці).



### Мистецька скарбничка

**Графіка** — вид образотворчого мистецтва, основними засобами виразності якого є лінія, штрих, точка і пляма.

**Світлотінь** — передача світла й тіні на зображенні.

**Силует** — площинне однотонне зображення фігур і предметів, форма яких окреслюється контуром.

### КОНТРАСТ

Зіставлення у музиці: динамічне (*гучно* — *тихо*), темпове (*швидко* — *повільно*) тощо

Зіставлення протилежних за характером зображень (*велике* — *мале*, *світле* — *темне* тощо)

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

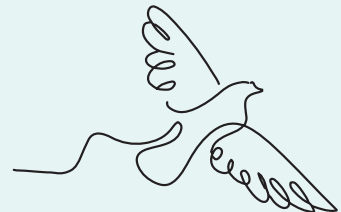
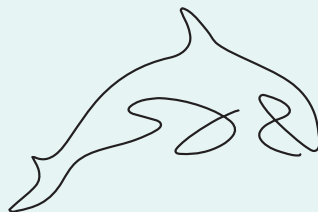
1. Назви виразні засоби графіки.
2. Порівняй роль лінії у графіці з мелодією в музиці.
3. Поясни секрети застосування м'яких графічних матеріалів.

### Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався в Інтернеті різновидами наборів сангіни, а також виробниками й цінами (порівняй і вибери економний варіант можливої покупки).

### Фантазую, експериментую, дію

Спробуй однією неперервною лінією створити образ тварини, риби, птаха.



# Битва хорів

**?** Чи подобається тобі співати в хорі? Які хорові колективи тобі доводилося слухати? Де це відбувалося? Яку музику виконували хористи та хористки? Опиши свої враження.

У давнину хорова музика виконувалася переважно в *унісон* (одноголосно). Упродовж тривалого часу хорове мистецтво удосконалювалося, і сьогодні ми чуємо як одноголосні, так і багатоголосні хорові твори. Хор може співати *а капела* (без інструментального супроводу) та з акомпанементом. Керівник і диригент хору називається хормейстер (хоровий майстер), у церковному хорі — *регент*.



Церковний хор і його регент  
(фрагмент ікони XVII ст.)



Наталія Курій-Максимів.  
Ангельський хор



В українській духовній музиці поширеним є молитовний твір «Херувимська» (від слова *херувим* — янгол). Скульптурні, зокрема рельєфні, та живописні зображення янголів прикрашають храми.



Дмитро Бортнянський. Херувимська.



Які почуття передає композитор у духовній музиці (урочисті, світлі, піднесені, ліричні)? Доповни власними почуттями.

До портретної галереї

Дмитро Степанович Бортнянський (1751–1825) — український композитор, співак і диригент, автор опер, камерно-інструментальних творів, хорових концертів.

Народився у Глухові. Початкову музичну освіту здобув у Глухівській школі. Стажувався в Італії. У 1796 р. Д. Бортнянський посів посаду директора придворної хорової капели в Петербурзі. На цій посаді композитор служив до кінця життя.

Завдяки високому професіоналізму творчість Бортнянського посіла вагоме місце у розвитку української і світової музики.



Існують різні типи хорів за складом виконавців: чоловічий, жіночий, змішаний, дитячий, хор хлопчиків та юнаків.

За висотою голосів (за регістрами) мішаний хор традиційно поділяється на чотири групи — партії:

*жіночі* — сопрано (високі голоси) та альти (низькі голоси);

*чоловічі* — тенори (високі голоси) й басы/баритони (низькі голоси).



Хор хлопчиків



Академічний (мішаний) хор імені Платона Майбороди

За манерою співу вирізняють академічні, народні та естрадні хори. У вокально-хоровій музиці застосовують різні способи співу.

## МУЗИЧНІ ТА ГРАФІЧНІ ІНТОНАЦІЇ

У наш час хорова культура збагатилася новими формами. У багатьох країнах світу проводять телевізійний конкурс аматорських хорових колективів, започаткований у США. В Україні американський досвід упровадив телеканал 1+1, який організував масштабний вокальний проєкт під назвою «Битва хорів». У ньому брали участь колективи з різних міст. У фіналі конкурсу 2014 року перемогу здобув хор зі Львова під керівництвом співачки Руслани.



Зведений хор на телешоу «Битва хорів»



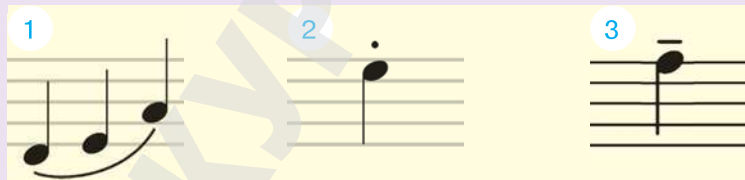
Пісня «Край, мій рідний край» (кавер — Микола Мозговий).  
 Пісня «Квітка-душа» (кавер — Костянтин Меладзе, Ніна Матвієнко).  
 «Богемська рапсодія» (кавер гурту Queen).



Робота у групах. Створіть кавер на одну із прослуханих пісень.

## Музична грамота

Способи виконання музики композитори вказують у нотах за допомогою **штрихів**: легато, стакато, нон легато.



1 — легато  
(зв'язно)  
 2 — стакато  
(уривчасто)  
 3 — нон легато  
(незв'язно)

Естрадні хори включають до репертуару кавер-версії світових хітів, елементи хореографії, значну увагу приділяють режисурі, костюмам. Шоу-хор Alice White з Києва став учасником грандіозного телемарафону української пісні «Пісня об'єднує нас», який увійшов до Книги Рекордів Гіннеса (2012).



Хор Alice White

Отже, хорове мистецтво здатне об'єднувати людей любов'ю до співу, пісні, музики загалом.

#### Мистецька скарбничка

**А капела** — хоровий спів без інструментального супроводу.

**Регістр** — ділянка звукового діапазону голосу або інструменту. Регістри поділяють на високий, середній та низький.

**Хор** — великий колектив співаків (понад 10 осіб), які разом виконують вокальні твори із супроводом або без нього.

#### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які є типи хорів? Чим вони відрізняються?
2. Поясни, як ти розумієш слова *унісон*, *а капела*, *хор-мейстер*, *регент*.
3. Якими знаками позначають штрихи в нотах?

#### Самостійне дослідження, медіапошук

Пригадай, що таке мажор і мінор. З'ясуй, які із твоїх улюблених пісень написано в мажорі, а які — у мінорі.

#### Фантазую, експериментую, дію

Пофантазуй і створи у вільний час разом із друзями та подругами кавер на одну із пісень конкурсу «Битва хорів», які не слухали на уроці. Експериментуйте з ритмом, темпом динамікою. Виконайте із супроводом бодіперкашн.

## Види графіки

**?** Які книжкові ілюстрації привертали твою увагу під час читання? Як вони допомогли зрозуміти зміст твору? Поміркуй, яку роль відіграють ілюстрації у твоїх підручниках. Уяви, що всі ці ілюстрації раптом зникнуть. Чи цікаво буде вчитися?

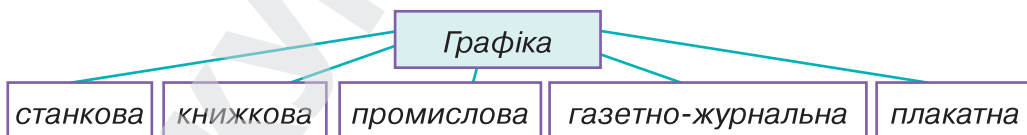
За способом виконання існують такі види графіки: оригінальна — рисунок, виконаний художником власноруч в одному примірнику, і друкowana — велика кількість зображень, виготовлена друкарським способом, наприклад гравюра.



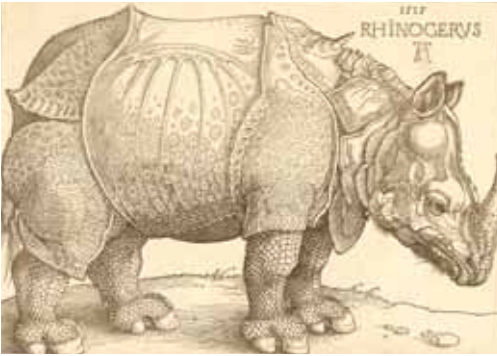
Тарас Шевченко.  
Автопортрет (олівець)



Циганський табір (гравюра)



*Станкова* графіка (рисунок) — це самостійне зображення на аркуші, що не має прикладного призначення. Книжкова графіка включає ілюстрації, обкладинку тощо. До газетно-журнальної належить карикатура, шарж. До промислової — етикетки, поштова продукція, грошові знаки. Плакати бувають рекламними, сатиричними тощо.



Альбрехт Дюрер. Носоріг



Василь Лопата. Ілюстрація до «Слова про Ігорів похід» (книжкова графіка)



- 1 – Георгій Нарбут. Сторінка з «Української абетки» (книжкова графіка);  
 2 – Святослав Гординський. Великодня листівка;  
 4 – конwert із марками (промислова графіка);  
 4 – Марина Нагнибіда. Більше часу книжці! (плакат);  
 5 – Жан Ефель. Карикатура

? Склади таблицю або лепбук «Види графіки». Добери власні приклади.



## МУЗИЧНІ ТА ГРАФІЧНІ ІНТОНАЦІЇ

У сучасній книжковій графіці використовується колір. Яскраві кольорові обкладинки та ілюстрації збагачують сприймання твору літератури зоровими образами й асоціаціями.

- ? Порівняй образи Пеппі з відомого літературного твору шведської письменниці Астрід Ліндгренд «Пеппі Довгапанчоха» на обкладинках, створених різними художниками/художницями-графіками.



Ілюстратор  
А. Джаніян

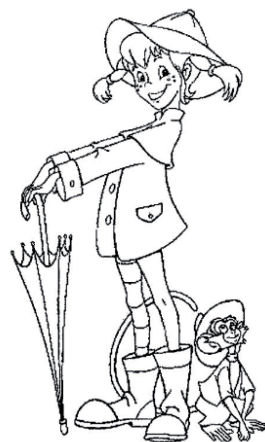


Ілюстраторка  
В. Ковальчук



Ілюстратор  
Л. Кириленко

- Робота у групах. Виконайте серію графічних ілюстрацій до твору Астрід Ліндгренд «Пеппі Довгапанчоха» (кольорові олівці).



*Мистецька скарбничка*

**Гравюра** — твір, виконаний шляхом друкування з дошки, на якій попередньо вирізано або прошкрябано зображення.

**Ілюстрація** — зображення, яке наочно пояснює або доповнює текст.

**Силует** — однотонне площинне зображення фігур і предметів, форма яких окреслена контуром.

*Мистецька скарбничка***ШТРИХ**

Спосіб видобування звуків голосом чи на інструменті

Риска, що виконується одним рухом руки

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Назви види друкованої графіки.
2. Розкажи про роль ілюстрацій у літературних творах, наведи приклади з власного досвіду читання книжок.
3. Порівняй контраст у музиці та графіці.

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Поцікався силуетними витинанками. Відшукай інформацію про них у мережі Інтернет. Знайди приклади.

*Фантазую, експериментую, дію*

Експериментуй зі світлотінню, зображуючи предмети круглої форми: апельсин, м'яч, новорічну кульку тощо. Намагайся штрихами передати їх об'єм.

# Тембри інструментів

**?** Які музичні інструменти ти вже знаєш? Які з них тобі найбільше подобаються? На якому тобі хочеться навчитися грати? Як цього можна досягти, що треба зробити?



Золоті ворота в Києві.  
Ескіз В. Гартмана



Сучасне фото

Як рисунок невпізнанно змінюється, розцвічений різнобарв'ям кольорів, так і спів збагачується інструментальним супроводом.

Люди за тисячі років створили безліч інструментів, різних за розміром, формою, матеріалом, способом видобування звуків різної висоти й гучності. Усі ці якості впливають на забарвлення звуку, створюючи неповторний «голос» кожного інструмента — тембр.

Натхненням для композитора Модеста Мусоргського до створення циклу п'єс «Картинки з виставки» стали роботи художника В. Гартмана. Зокрема акварель із зображенням старовинного замку, ескіз архітектурного проєкту із дзвіницею у вигляді богатирського шолома.



Модест Мусоргський. Старий замок. Богатирські ворота у стольному граді Києві.

**?** Порівняй різні виконання творів. Який варіант сподобався тобі найбільше? Поясни чому. Схарактеризуй темброве забарвлення звучання. Як зміна тембрової палітри збагачує музику? Уяви кольорову палітру, суголосну музичним образам М. Мусоргського.

Скільки відомо музичних інструментів? Перелічити всі їх різновиди неможливо. Інструменти розрізняються за певними ознаками, наприклад за формою і розміром, але важливіше — за способами видобування звуків. Саме від цього залежить неповторність і краса їх тембру.

У *струнних* інструментах — скрипках, бандурах, арфах, гітарах — звук виникає від коливання струн. Тембр струнних не різкий і не надто голосний.

У *духових* — сопілках, флейтах, валторнах, трубах — звуки утворюються завдяки руху повітря у трубі. Тембри духових найчастіше яскраві, насичені.

В *ударних* інструментах звук з'являється під час ударів рукою, колотушкою, паличками. Звучання у них загалом гучне: то різке, як у барабанів, то дзвінке, як «голоси» металевих тарілок.



Гітара



Валторна



Тарілки

- ?** *Робота у групах. Гра-імпровізація «Інструментальні ескізи». Використовуючи ударні інструменти (бубни, барабани, дзвіночки тощо), створіть тематичні композиції «Гроза», «Діалог», «Похід» тощо.*

#### Віртуальна екскурсія

У популярного нині клавішного інструмента фортепіано колись було багато родичів. До цього сімейства входили клавесин, клавікورد, спінет, верджінал. Усіх представників цієї родини називали словом **клавір**. Деякі мали по дві клавіатури, були багато декоровані. Сьогодні ці інструменти можна побачити в музеях.



Верджінал і клавесин із Музею музичних інструментів у Брюсселі

<https://mf.uni-leipzig.de/ru/dasmuseum/diesammlung.php?>



## РІЗНОКОЛЬОРОВА ГРА

Музика Б. Савельєва

Вірші Л. Рубальської

1. Зранку визирну в віконце —  
дощик сіє як з відра. (Двічі)  
В дні негожі допоможе  
різнокольорова гра. (Двічі)  
*Приспів.*
2. Дві звичайні сірі кішки  
змокли посеред двора. (Двічі)  
Підфарбує кішок трішки  
різнокольорова гра. (Тричі)  
*Приспів.*
3. А для чого треба скельця,  
розказати нам пора. (Двічі)  
Глянеш в них, як у люстерце,  
світ веселою загра, (двічі)  
отака весела гра!  
*Приспів.*

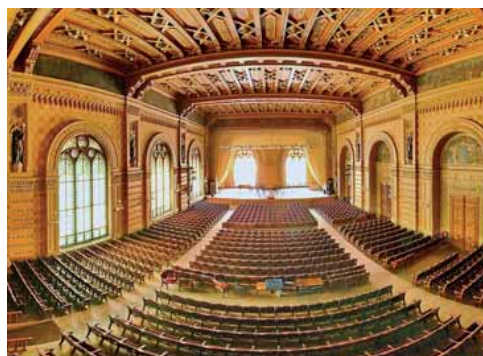
*Приспів:*  
Про секрет наш всім  
підряд не говори,  
Краще скелець  
різнобарвних набери.  
Заплющ очі, тричі  
швидко обернись,  
а тепер розплющ,  
навколо озирнись!

**?** Поміркуй, чому пісня має таку назву. Які музичні інструменти можна використати як супровід до пісні?

Де можна послухати гру на різних інструментах — звісно у філармонії. Це не просто красивий будинок, де у великому залі виступають музиканти. Це чарівне царство емоцій, в якому панує атмосфера святкової зустрічі з Музикою. Отже, завітай на сайти філармоній і дізнайся про заплановані концерти.



Національна філармонія України в Києві  
[www.filarmonia.com.ua](http://www.filarmonia.com.ua)



Зал Одеської обласної філармонії  
[www.filarmonia.odessa.ua](http://www.filarmonia.odessa.ua)

*Мистецька скарбничка*

**Тембр** — забарвлення звуку голосу або інструмента.

**Філармонія** — концертна організація, що пропагує музичне мистецтво; також будинки, в яких відбуваються концерти. В Україні це державні установи, що діють в усіх обласних центрах, мають оркестри, хори, ансамблі.

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. На які групи поділяються інструменти за способом видобування звуків?
2. Назви, які ти знаєш клавішні інструменти, зокрема з родини фортепіано.
3. До яких груп належать музичні інструменти, зображені на картинах?



1



2



3

1 – Поль Сезанн. Дівчата біля піаніно;

2 – Лейстер Юдіт. Хлопчик, що грає на флейті;

3 – Джордж Гудвін Кілберн. Музична кімната

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Прочитай чеську казку «Гонза і скрипка». Обговори з друзями та подругами ідею твору щодо емоційного впливу музики на людей.

*Фантазую, експериментую, дію*

Створи серію ілюстрацій до куплетів пісні «Різнокольорова гра».

# Живопис: кольорова гармонія

- ? Які твої улюблені кольори? Що ти знаєш про вплив кольору на людину? Пригадай, як настає ранок: яскраве жовтогаряче сонце поступово розфарбовує сутінки ночі.

Кольорами можна передати різноманітні стани природи, настрої людини. Як і музика, вони здатні хвилювати або заспокоювати, навіювати радість чи смуток. Отже, кольори подібно до музичних тембрів збагачують емоційне сприймання світу.

Ти вже знаєш, що колір є основним засобом художньої виразності живопису. Білий, чорний і сірі належать до *ахроматичної гами*, а кольори, які мають колірний *тон* (червоний, жовто-зелений, синьо-фіолетовий), називають *хроматичними*.



Ахроматична гама



Хроматична кольорова гама

Усе навколо можна передати за допомогою трьох основних кольорів — *жовтого, синього і червоного*. При змішуванні основних утворюються *похідні кольори* — *оранжевий, фіолетовий, зелений*.

- ? Розглянь розташування основних і похідних кольорів у колірному колі. Знайди їх у композиціях Віктора Вазареллі «Тигри» і «Зебри».



Розрізняють станковий, монументальний і декораційний живопис.

Станкові картини виконують на мольберті (на станку), закріплюють у рамах. Вони є самостійними творами. Ними ми милуємося зазвичай у музеях і галереях.

Твори монументального живопису виконуються на стінах і стелях будівель — театрів, музеїв, храмів, вони сприймаються як частина архітектурного ансамблю.

Декораційний живопис виник тоді, коли виникла опера, і на сцені з'явилися перші декорації.



- 1 – Рафаель Санті.  
Мадонна Конестабіле;  
2 – Розпис стелі Паризької  
опери;  
3 – Декорація до балету  
«Лускунчик» (Cincinnati  
Ballet, США)



**i** Пригадай свої враження від фортепіанного й оркестрового виконання п'єси «Старий замок» М. Мусоргського. Створи живописну композицію «Старий замок» (гуаш) в одному чи у двох варіантах (розділи аркуш навпіл):

**Варіант 1.** У сутінках надвечір'я (ахроматична гама).

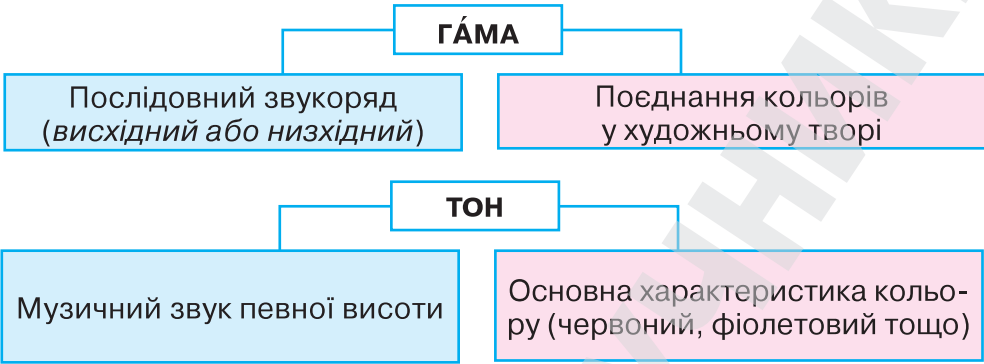


**i** **Варіант 2.** У сонячний день (хроматична гама).



*Мистецька скарбничка*

**Живопис** — вид образотворчого мистецтва, основним виражальним засобом якого є колір.

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Визнач хроматичні й ахроматичні кольори у своїх книжках.
2. Назви основні й похідні кольори.
3. Як можна отримати похідні кольори? Наведи приклади й поясни їх.

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Досліди, як певні тембри в музиці й різні кольори в живописі впливають на твоє емоційне відчуття, настрої. Підсумуй, які емоції вони викликають.

*Фантазую, експериментую, дію*

Добери кольори для підвищення власної фізичної активності та для емоційного розвантаження.

# Лутівник по симфонічному оркестру

? Пригадай, яку музику Сходу ти слухав/слухала в 4 класі. Які танці дивився/дивилася (відео), які пісні співав/співала? Можливо, ці мелодії варто слухати для зняття втоми.

Як взаємодія кольорів посилює загальне враження від живописної картини, так і поєднання інструментальних тембрів збагачує палітру музичного звучання.

Назва «оркестр» походить від давньогрецького слова *орхестра*, що означало місце у театрі, де виступав хор, який супроводжував виставу. Сьогодні так називається колектив музикантів, які грають на різних інструментах одночасно. Неперевершеним за багатством тембрових відтінків є *симфонічний оркестр*.



Керує оркестром *диригент*. Жестами рук, диригентською паличкою він вказує оркестрантам, як виконувати той чи інший фрагмент музичного твору: його темп, гучність і характер музики. Перед очима диригента на *пюнітрі* лежить *партитура* — нотний запис усіх партій твору.

Ознайомитися з музичними інструментами нам допоможе «Путівник по оркестру для молоді» Бенджаміна Бріттена.

Твір, написаний у формі варіацій, розпочинається звучанням основної могутньої за характером теми у виконанні всього оркестру. Потім її по черзі виконують усі групи оркестру в такому порядку: *духові дерев'яні, струнні, духові мідні, ударні*. Завдяки різному тембровому забарвленню основна тема щоразу звучить по-іншому.

У творі епізоди сольного і групового виконання чергуються зі звучанням усього оркестру (туті). На цьому будується контраст.



Бенджамін Бріттен.  
Путівник по оркестру для молоді.



Поміркуй, якими ще засобами можна виразити контраст у музиці?

До портретної галереї

**Бенджамін Бріттен** (1913–1976) – британський композитор, диригент і піаніст, засновник англійської композиторської школи ХХ ст. Почав писати музику з восьми років, а у дванадцять створив першу симфонію для струнного оркестру. Навчався у лондонському Королівському музичному коледжі (консерваторії). Спадщина митця охоплює оперні, вокальні, хорові й оркестрові твори, *Військовий реквієм*.



«Путівник для оркестру» (Варіації на тему Г. Персела) написано композитором для документального освітнього фільму, присвяченого знайомству юних слухачів з інструментами оркестру. Завдяки яскравій музиці та оригінальності композиції твір набув популярності й залучив до музичного мистецтва безліч нових шанувальників.

Пригадаємо склад усіх груп оркестру — своєрідних родин.

У родині струнних найвищі голоси у скрипок. Альти за розміром дещо більші, ніж скрипки, і тому звучання їх нижче. Віолончелям притаманний багатий і теплий тембр. А контрабаси — ніби дідуся у цій родині — з низькими, буркотливими звуками.

У родині дерев'яних духових інструментів найвище звучать світлі та легкі флейти і пронизлива флейта-пікколо. Гобої мають м'які та дещо жалібні голоси, але вони можуть звучати й сильно. Кларнети — рухливі інструменти, у них м'який і соковитий голос. Фаготи — найбільші у групі дерев'яних духових. І звучать вони найнижче.

Родина мідних духових складається з валторн, які зроблені з трубок, закручених у коло, дзвінких труб, тромбонів з гучним, але важкуватим звучанням і туб, які звучать дуже низько.

До ударних інструментів оркестру належать: литаври, великий і малий барабани, тарілки, ксилофон.

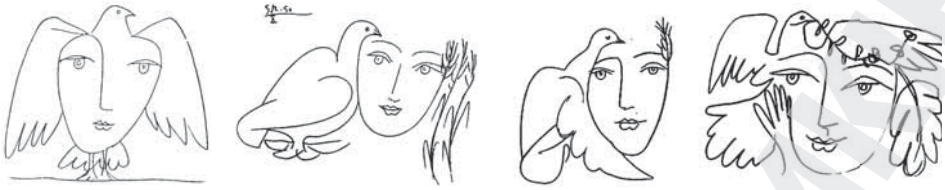
Гармонійне поєднання тембрів музичних інструментів утворює різний оркестровий колорит. Як і в образотворчому мистецтві, колорит надає музиці емоційного забарвлення. Звучання струнних інструментів, особливо смичкових (скрипка, віолончель), зазвичай порівнюють із теплотою людського голосу, з теплою гамою кольорів. Тембр флейти навпаки — подібний до холодного колориту.

Утім колорит у живописі і забарвлення музичних тембрів кожна людина сприймає по-різному.

### Розміщення інструментів у симфонічному оркестрі



Виразність музичної форми варіацій привертає увагу художників.



Пабло Пікассо. Варіації на тему «Голуб миру»

### Мистецька скарбничка

**Партитура** — нотний запис твору для хору, оркестру тощо.

**Пюпітр** — підставка для нот.

**Туті** — звучання всього оркестру.

### ВАРІАЦІЇ

Музична форма, яка складається з кількох частин, що представляють собою змінену першу частину (тему)

У хореографії — сольний класичний танець, зазвичай технічно складний

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. На які групи поділяються інструменти симфонічного оркестру?
2. Поясни, яку роль відіграє в оркестрі диригент.
3. Як досягається контраст звучання в оркестрі?

### Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався, що таке «інтерактивний живопис». Художниця Альона Науменко створює «Магнітні варіації» з розфарбованих металевих пластин, які можна пересувати. Використай цю ідею для власних «Кольорових варіацій» (з картону). Створи «рухливі» композиції для релаксації, зокрема під музику.



### Фантазую, експериментую, дію

Створи кросворд із назв інструментів симфонічного оркестру.

# Колорит у живописі



Йосип Бокшай. Осінній парк



Микола Глуценко. Зимовий вечір

**?** Порівняй картини й визнач, який колорит у них переважає.

Теплі  
кольори

Холодні  
кольори



Красива осінь вишиває клени Червоним, жовтим, срібним, золотим. А листя просить: — Виший нас зеленим! Ми ще побудем, ще не облетим.

Так поетично написала Ліна Костенко про кольори осені. Ця пора року приваблює нас жовтогарячим вбранням природи, а зима — снігом і льодяною блакиттю неба. Гармонійне поєднання кольорів утворює певну гаму кольорів — *колорит*. Кольори можуть також викликати відчуття, пов'язані з теплом або холодом.

Кольори, що нагадують колір вогню, сонця, називаються — *теплыми*. Це жовтий, оранжевий, червоний і всі відтінки, що від них походять.

*Холодні кольори* нагадують колір води, льоду, неба. Вони утворюються від поєднання із синім кольором. Це зелений, синій, фіолетовий кольори та всі їх відтінки.

Будь-який колір при змішуванні з іншими може ставати теплішим або холоднішим.



Це явище можна спостерігати на прикладі лимона. Так, жовтий може набувати холодного відтінку, якщо додати до нього більше синьої фарби, або теплого відтінку — якщо додати червоної.

Наслідуючи природу, художники створюють на картині певний колорит — наблизений (нюансний) або контрастний. Для цього вони застосовують відтінки кольору.



#### Образотворча грамота

**Наблизений колорит** можна утворити такими способами: розбілом — додаванням у колір білої фарби чи розбавленням водою, що надає кольору світлоти (прозорості);

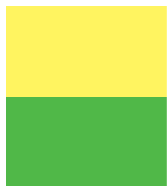
затемненням — додаванням чорної фарби, що надає кольору насиченості (тьмяності);

створенням відтінків кольору — додаванням до основного інших кольорів.

**Контрастний колорит** утворюється за допомогою поєднання у творі контрастних кольорів, які посилюють яскравість і насиченість один одного.

**?** Зверни увагу, як художник М. Глущенко застосовує прийоми нюансного і контрастного поєднання кольорів на одній пейзажній картині.

Порівняй наблизений колорит у живописі з тембрами музичних інструментів однієї групи (скрипка і віолончель), а контрастний колорит — із тембрами різних груп (арфа і труба)





? Проаналізуй і опиши різні варіанти колориту натюрморту.



i **Варіант 1.** Намалюй рибку — Морську Царівну (гуаш). Застосуй у колірній гамі нюанс або контраст.



i **Варіант 2.** Склади на столі композицію із двох-трьох фруктів або овочів. Намалюй «Смачний» натюрморт з натури (акварель). Продумай колорит.

*Мистецька скарбничка*

**Колорит** — гармонійне поєднання кольорів у художньому творі відповідно до задуму художника

**НЮАНС**

Динамічний відтінок у музиці

Незначний відтінок кольору

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Чим відрізняються контрастний і нюансний колорит? Поясни, як створити наблизений колорит.

2. Віднайди теплі і холодні кольори на картині. Поясни її назву.



Володимир Драчинський.  
Симфонія кольорів

3. Як ти вважаєш, який колорит доречний у рекламі? Аргументуй свою думку.

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Поміркуй, чи можна зіставити звучання мажору і мінору в музиці з теплим та холодним колоритом у живописі.

*Фантазую, експериментую, дію*

Експериментуючи з колоритом, намагайся передати у безпредметних композиціях свої настрої: радість, сум, тривогу, спокій. Як впливає колорит на твій емоційний стан?

# Срібні тембри духового оркестру

**?** Пригадай, що таке марш. Де тобі доводилося чути марші? Хто їх виконував?



Дитячий духовий оркестр



Ефектно і не менш вражаюче, ніж симфонічні твори, звучить музика для духового оркестру. Її переважно виконують на вулицях, майданах, стадіонах під час свят і спортивних змагань.



Український військовий марш «Козацька слава». Старовинний марш (дитячий духовий оркестр). Жіночий духовний оркестр із м. Кіото.

**?** Мелодії яких українських пісень ти упізнав/упізнала в козацькому марші? Схарактеризуй прослухану музику, зокрема темброву палітру, особливості оркестрової фактури. Спробуй визначити, які музичні інструменти звучали. Добери цікаву ілюстрацію для оформлення диска «Українські марші».

Духовий оркестр складається з духових і ударних інструментів. Основу духового оркестру складають мідні духові інструменти — труби, тромбони, валторни, туби. Також використовуються дерев'яні духові інструменти: флейти, кларнети, саксофони, а у великих складах — гобої і фаготи.

Велика група ударних музичних інструментів створює ритмічну основу звучання духового оркестру. Крім литаврів, великих і малих барабанів, тарілок, трикутників, бубнів використовуються латиноамериканські ударні інструменти (маракаси, кастаньети та ін.)

*Камерний* (садовий) духовий оркестр має 25–30 виконавців, *малий* духовий оркестр — 40–50, а *великий* — 70–100 музикантів.

Репертуар духового оркестру складався з різних маршів, танців та музики, створеної для урочистих подій.

Рідкісним випадком застосування духового оркестру в опері є «Аїда» Джузеппе Верді. Триумфальний марш виконують симфонічний і духовий оркестри.



*Джузеппе Верді. Триумфальний марш (із опери «Аїда»). «Мехтер». Військово-історичний духовий оркестр з Туреччини.*



*Сцена з опери «Аїда»*



*Оркестр «Мехтер»*

У містах нашої країни проводять міжнародні фестивалі духової музики, відбуваються марші-паради та яскраві шоу духових оркестрів, професійних та аматорських. Оркестри урочистою ходою проходять вулицями та площами, створюючи піднесену й радісну атмосферу.

#### *Віртуальна екскурсія*

*Завітай на сайт Національного академічного духового оркестру України та прослухай його класичний репертуар. Ознайомся з відеозаписами виступів кращих духових оркестрів нашої країни, зокрема Зразково-показового оркестру Збройних Сил України.*

*<http://www.brassband.org.ua/>*

? *Робота у групах. Виконайте партитуру маршу (з динамічними нюансами).*

The musical score is for a march in 2/4 time, consisting of two systems of five staves each. The first system includes a snare drum (1), a bass drum (2), a triangle, a triangle with a stand, and a cymbal. The second system includes a trumpet (tr), a trombone (tr), a saxophone (mf), a clarinet (mf), and a bassoon (mf). The score features various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. Dynamics include *mp* (mezzo-piano) and *mf* (mezzo-forte) in the first system, and *f* (forte) in the second system.



## ПІСЕНЬКА ПРО ВЕСЕЛИЙ ЧАС

Музика В. Ільїна

Вірші В. Савіра

1. Є у кожного із нас  
свій дзвінкий веселий час!  
Сонце, дощ чи холоди,  
та його ти ждеш завжди.

*Приспів:*

Сама труба заграє,  
підхопить контрабас,  
коли надходить добрий час,  
дзвінкий веселий час.

2. Ось прийшов веселий час,  
він до танцю кличе нас.  
Засіяли небеса,  
і розкрились чудеса.  
*Приспів.*



- ? Гра «Духовий оркестр». Під маршову музику диригуй уявним оркестром. Показуй, як треба виконувати музику (темп, динаміка тощо), коли вступати солістам, окремим партіям.

### Мистецька скарбничка

**Духовий оркестр** — колектив музикантів, які виконують музичні твори на духових та ударних інструментах.

**Марш** — жанр музики, якому притаманний чіткий ритм, розмірений темп, переважно чотиридольний розмір.

### ФАКТУРА (від лат. *factura* — обробка)

Сукупність засобів музичного викладу, що становлять технічний бік твору; наприклад, хорово чи оркестрова фактура

Засіб художньої виразності, характер поверхні художнього твору, техніка її обробки, яка залежить від зорового та дотикового відчуття

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які інструментів входять до складу духового оркестру?
2. Проведи разом із однокласниками та однокласницями дискусію на тему «У чому секрет популярності маршів?».
3. Розпочни створювати лепбук «Духові інструменти».

### Самостійне дослідження, медіапошук

Проаналізуй вірш Оксани Пахльовської «Козацькі оркестри». Які музичні інструменти в ньому згадуються? Яка роль відводилась військовій музиці в козацьких походах?

### Фантазую, експериментую, дію

Організуйте шкільний конкурс на кращого барабанщика чи барабанщицю. Придумайте призи переможцям. Поцікався чому барабанщиці зазвичай виступають в «гусарських» костюмах.



# Скульптура — мистецтво пластичних форм

- ? Чи траплялися тобі твори, що зображують людей або тварин в алеї парку або мужніх героїв у центрі майдану?  
 • Все це — уже знайоме тобі мистецтво скульптури.

На відміну від графіки та живопису, які тільки передають враження об'єму, твори скульптури мають реальний об'єм у просторі, отже, належать до *просторових* видів мистецтва.

Якою художньою мовою промовляє до нас скульптура? Її основним виражальним засобом є *об'ємна форма*, втілена у матеріалі. Також до художніх засобів скульптури належать пропорції та силует, які, як відомо, притаманні й іншим видам образотворчого мистецтва.

Якою мовою промовляє до нас скульптура? Скульптори створюють фактуру переважно за допомогою стеки й різця. Від техніки обробки залежить, чи буде твір гладеньким, чи навпаки — шорстким, рельєфним. Колір використовується обмежено. Загалом скульптурні образи лаконічні й умовні, позбавлені розгорнутої сюжетності.

- ? Схарактеризуй фактуру поверхні скульптурних творів. Зверни увагу, як на статуї птаха контрастують різні види фактури: шорстка і гладенька, що блищить, мов дзеркало.



Олег Пінчук. Птах



Іван Кавалерідзе.  
Пам'ятник  
Ярославу Мудрому



Античний рельєф

**За формою** скульптура буває *кругла* і *рельєф*.

Усі зразки *круглої* скульптури — від маленької статуетки до великої статуї — розміщуються у просторі. Такі твори можна оглянути з усіх боків, а за потреби й обійти, щоб роздивитися деталі. Найчастіше скульптори зображують людей або тварин.

*Рельєф* — це об'ємне зображення фігур і предметів на площині, яке виступає над основою.

До м'яких матеріалів з якими працюють скульптори, належать глина, віск тощо; до твердих — дерево, камінь (найчастіше мармур), кераміка, скло, метал (здебільшого бронза). Залежно від матеріалу існують і різні способи виготовлення скульптури: *ліплення* (глина), *різьблення* (дерево), *висікання* (камінь), *чеканки* (метал).



1 — Арфіст (критська скульптура) (мармур);  
2 — Антон Пільграм.  
Хори собору Св. Стефана  
у Відні (дерево);  
3 — Наталія Комаринець.  
Молитва (бронза)

**За змістом і призначенням** розрізняють скульптуру *станкову*, *монументальну*, *декоративну* і *малих форм* (дрібну пластику).

*Станкова* скульптура має самостійне художнє значення, експонується в залах художніх музеїв і галерей, доповнює інтер'єри громадських і житлових споруд. Зазвичай розміри станкової скульптури наближені до натуральних.

*Монументальна* скульптура — це насамперед величні пам'ятники видатним особам, тріумфальні арки на честь військових перемог, пам'ятні колони, обеліски та стели, присвячені історичним подіям.

Призначення *декоративної* скульптури — прикрашати архітектурні споруди, парки та сквери (фонтани, вуличні ліхтарі).

До дрібної пластики належать настільні статуетки, медалі, іграшки, прикраси з коштовного каменю чи дорогоцінних металів.

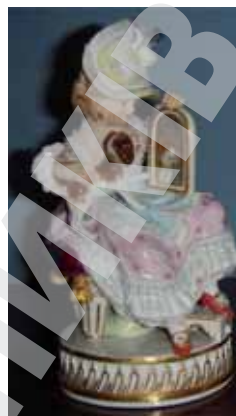




Бюст Антіноя-Діоніса



Тріумфальна арка (Париж, Франція)



Статуетки

### Віртуальна екскурсія

Скульптор Іоанн Георгій Пінзель, якого називають «українським Мікеланджело» — це людина загадкової долі, біографія якої сповнена таємниць. Його дерев'яні скульптури прикрашали церкви на теренах Західної України, зокрема в м. Бучачі, де він жив. Вони дивують своєю неповторною динамічною пластикою, експресивними образами. Вони поривчасті, їх образи експресивні.

Завітайте на сайт Музею сакральної скульптури, щоб дізнатися більше про твори І. Г. Пінзеля.  
<http://lvivgallery.org>



Існує багато різних пам'ятників: відомим людям, літературним героям, різним професіям, тваринам, навіть є гаманцю і гудзику.

Сучасну скульптуру виготовляють з піску, льоду, рослин тощо.



Пам'ятник Бременським музикантам (Німеччина)



Дюймовочка (Київ, Україна)



Скульптура з піску

Виліпи шахові фігурки «Король і Королева на новорічному карнавалі».



#### Мистецька скарбничка

**Рельєф** (від фр. *relief*, італ. *relevo* — піднімаю) — скульптурне зображення на площині.

**Скульптура** (від лат. *sculpro* — вирізаю, відсікаю) — вид образотворчого мистецтва, твори якого мають тривимірну об'ємну форму.

#### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Розкажи про скульптуру, яка найбільше вразила тебе своєю красою і довершеністю.

2. Чим відрізняються станкова, монументальна і декоративна скульптура?

3. Порівняй і поясни значення слова *фактура* в образотворчому і музичному мистецтві.

#### Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався, які оригінальні пам'ятники існують у світі. З яких матеріалів вони виготовлені?

#### Фантазую, експериментую, дію

Фантазуй та експериментуй, створюючи скульптурні композиції з природних (*шишки, горіхи, жолуді, гілки* тощо) та побутових (*коробки, фольга, гудзики* тощо) матеріалів.

## Естрадний оркестр

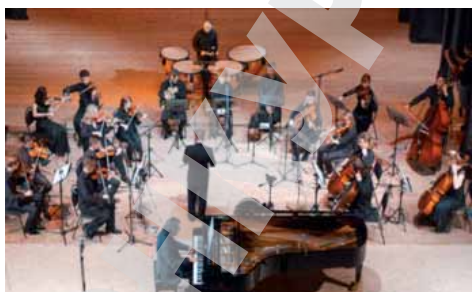
**?** Які думки та уявлення виникають у тебе, коли чуєш слово естрада? Яку музику зазвичай називають естрадною?

**Е**страдний оркестр набув у наш час широкої популярності. Залежно від складу інструментів розрізняють естрадно-симфонічний, естрадно-духовий та естрадно-джазовий оркестри. Виступи оркестрів, у репертуарі яких переважає популярна музика або сучасні обробки класики, транслюють по радіо і телебаченню. Вони беруть участь у фестивалях і концертах, акомпануючи естрадним співакам і співачкам. Естрадний оркестр не має постійної кількості учасників/учасниць. Найменші оркестри складаються зазвичай із 15–17 осіб, тому естрадні й джазові колективи, які більше нагадують великі ансамблі, називають бігбендами.



Композиції «Весела сім'я», «Діти рушають на екскурсію» (естрадний оркестр Чеського радіо і телебачення).  
Л. Бонфа. Ранок карнавалу. К. Джонс «Боса нова» (дитячий оркестр «Юність»).

**?** Чим відрізняється музика естрадного оркестру від симфонічного чи духового? Які незвичні тембри інструментів ти почув/почула?



Київський молодіжний естрадно-симфонічний оркестр



Зразковий дитячий естрадний оркестр «Юність» (Кривий Ріг, Україна)

До естрадно-симфонічного оркестру входять саксофони, електрогітара, бас-гітара, а також синтезатор і ударна установка.

*Саксофон* — музичний інструмент, який за своєю конструкцією та звуковидобуванням належить до сімейства дерев'яних духових, хоча виготовляється з металу. Він має сильний і соковитий звук, близький до тембру людського голосу.

Сконструював саксофон бельгійський винахідник Альфред Сакс (звідси й походить назва інструмента). Винахід отримав визнання, і майстра навіть запросили викладати гру на саксофоні у Паризькій консерваторії. Проте нечесні конкуренти звинуватили його у *плагіаті*, і постійні судові витрати розорили А. Сакса.

- ?** Чи відомі тобі випадки плагіату у твоєму шкільному середовищі?  
 • Обговори це з однокласниками.

*Електрогітара* та її супутниця *бас-гітара*, або просто *бас* також належать до сімейства струнно-щипкових інструментів. Бас застосовується як акомпануючий і зрідка як сольний інструмент.

*Ударна установка* — набір ударних інструментів, на яких грає один виконавець. До її основного складу, як правило, входять:

- великий барабан (бас-барабан), за прийомами гри — «педальний»;
- малий барабан на підставці (грають паличками);
- набір тарілок — парна на стійці («педальна»), підвісні (грають щітками).

Барабанщик використовує під час виконання педалі, тому він сидить на спеціальному табуреті. Залежно від характеру музики в установку можуть вводитися додаткові ударні інструменти.



Статуетка саксофоніста



Електрогітара



Бас-гітара



Соло на ударній установці (виконавець — Данило Варфоломєєв, полуфіналіст конкурсу «Україна має талант. Діти», переможець Міжнародного фестивалю «Drummers United»).



Що тебе здивувало у виконанні юного віртуоза-барабанщика? Чи надихає приклад успіхів твого однолітка на опанування гри на якомусь музичному інструменті, зокрема ударному?



Данило Варфоломєєв (Дніпро, Україна)



Парна тарілка

У наш час звучання оркестрів можна почути не лише у філармонії чи в Інтернеті. Сьогодні музика виходить з концертних залів на вулиці й звучить просто неба. Виникає нова форма її розповсюдження — *флешмоб*. Професійні музиканти несподівано з'являються серед перехожих на площі або у приміщеннях вокзалів, магазинів, аеропортів і починають грати або співати. Непомітно утворюється оркестр, хор... Звучить музика, а потім музиканти так само раптово зникають у натовпі.



Хореографічний флешмоб (Антверпен, Бельгія)

Набули поширення і музично-хореографічні флешмоби, зокрема дитячі. Наприклад, у Чернігові під час флешмобу встановлено танцювальний рекорд України: близько двох тисяч дітей синхронно виконували танець.



Джазовий флешмоб у Вероні (Італія)



Флешмоб на Андріївському узвозі в Києві

### Мистецька скарбничка

**Плагіат** (від лат. *plagiarius* — викрадач) — привласнення авторства на чужий твір, відкриття чи винахід, використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора.

**Флешмоб** (від англ. — «миттєва юрба») — суспільна акція, зокрема несподіваний концерт у громадських місцях.

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Схарактеризуй склад естрадного оркестру. Назви інструменти на ілюстраціях, які входять до цього складу.



2. Поясни, як ти розумієш поняття «ударна установка».
3. Що нового ти дізнався/дізналася про флешмоб? Узагальни, яка його роль у залученні дітей і молоді до мистецтва.

### Самостійне дослідження, медіапошук

Завітай на сайт музичної школи № 6 м. Дніпра і послухай оркестри: естрадно-симфонічний, народний, джазовий.  
<http://musicschool6.dp.ua/>

### Фантазую, експериментую, дію

Слухаючи оркестрову музику, показуй жестами «пантоміма», ніби граєш на цих інструментах, які звучать (імітація).

# Архітектура — музика, що застигла в камені

? Які архітектурні будівлі тебе оточують? Яке враження вони на тебе справляють? Як архітектурне оточення впливає на твій настрій? Чи всі споруди можна назвати мистецвом?



Житлова архітектура  
Будинок (Австрія).  
Архітектор  
Ф. Хундертвассер

Архітектура є невід'ємною складовою нашого життєвого простору. З давніх-давен, коли виникли перші штучно споруджені житла, і до сьогодні вона утворює середовище для праці, побуту й відпочинку людей.

Якою ж мовою промовляє до нас ця стародавня муза?

Неодмінними ознаками архітектурних споруд є краса, міць і корисність. Саме краса, гармонійність і художня виразність форм робить архітектуру мистецтвом. Ключовим словом для архітектурної мови є *простір*. Він організовується за допомогою засобів архітектурної композиції, до яких належать: конструкція, пропорції, ритм, масштаб, пластика, фактура, колір.



Промислова архітектура  
Водоочисний завод  
(Австралія)



Ландшафтна архітектура  
Парк Гуель (Барселона, Іспанія).  
Архітектор А. Гауді

Розрізняють такі види архітектури:

- *об'ємну* (окремих споруд);
- *ландшафтну* (парки, сади тощо);
- *містобудівельну* (житлові комплекси).

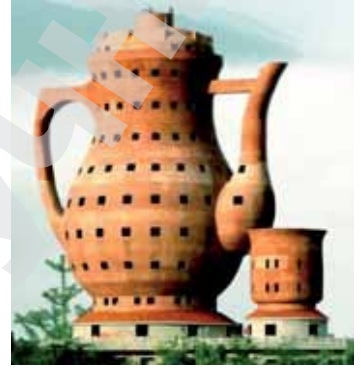
**За призначенням** архітектура об'ємних споруд поділяється на такі види:

- *житлова* (приватні будинки, житлові комплекси, віли, дачі);
- *громадська* (школи, університети, храми, театри, музеї, магазини);
- *промислова* (заводи, фабрики, електростанції);
- *культова* або *сакральна* (монастирі, храми, церкви, дзвіниці).

**?** *Що незвичного в архітектурі житлового будинку та споруди заводу? Що тебе здивувало в архітектурних образах будівель «веселкової» школи й Музею чаю?*



*Школа (Сінгапур)*



*Музей чаю (Китай)  
Громадська архітектура*

В архітектурі важливу роль відводять матеріалам, із яких споруджують будинки. У минулому застосовували деревину, цеглу, граніт, нині панує скло і бетон.

**?** *Розглянь зразки сакральної архітектури України. Як змінювалися культові споруди крізь віки? Поміркуй, із яких матеріалів вони будувалися в минулому і в наш час.*



*Церква Пресвятої Трійці  
(Жовква, Україна)*



*Троїцький собор  
(Чернігів, Україна)*



*Собор Воскресіння  
Христового (Київ, Україна)*



Архітектори/архітекторки створюють просторові об'єкти в гармонії зовнішнього (*екстер'єр*) і внутрішнього (*інтер'єр*) оформлення. Для підкреслення виразності архітектурних споруд використовують різноманітні декоративні елементи — колони, арки, карнізи, а також монументальний живопис і скульптуру.



*Гарвардський університет (США), екстер'єр та інтер'єр*

Символами нашої епохи вважають архітектурні образи Захи Хадід.

*До портретної галереї*



**Заха Хадід (1950–2016)** — британська архітекторка іракського походження, «королева кривих ліній», лауреатка Призкерівської премії. Починаючи з підліткового віку, вона невтомно фантазувала, працювала над різними архітектурними й дизайнерськими проектами. Чимало з них так і не були реалізовані внаслідок унікальності ідей, незвичності форм і надзвичайної складності задумів.

Спроектований Захою Хадід Центр Гейдара Алієва у Баку вважається найсмівливішим проектом сучасності.

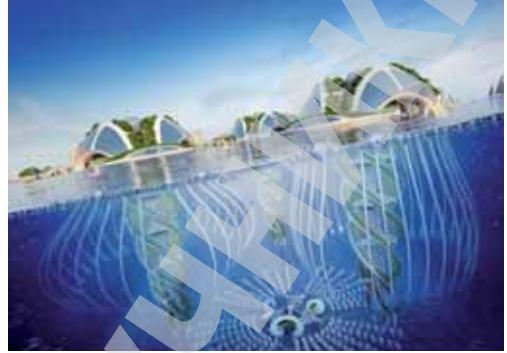


*Центр Гейдара Алієва (Баку, Азербайджан)*



*Футбольний стадіон (Катар)*

**Робота у групах.** Створіть проект «Екомісто — зелений острів в океані» з незвичними будинками-скафандрами й підводними хмарочосами. Презентуйте його, розкриваючи екологічність ідей.



### Мистецька скарбничка

**Архітектура** — вид мистецтва, проектування і спорудження будівель, комплексів.

**Екологія** — наука, що вивчає закономірності відносин між організмами та довкіллям.

**Ландшафтна архітектура** — об'ємно-просторова організація території, об'єднання природних, будівельних і архітектурних компонентів у цілісну композицію.

**Фасад** (від *фр.* — «лице, лицьовий бік») — зовнішній вигляд частини споруди, зазвичай лицьової.

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Схарактеризуй мову архітектури, як виду мистецтва.
2. Наведи приклади видів архітектури.
3. Поміркуй, що спільного між архітектурою і музикою.

### Самостійне дослідження, медіапошук

В нашій країні є чимало архітектурних пам'яток національної культури, які мають всесвітнє значення. Підготуй слайд-шоу «Шедеври української архітектури».

### Фантазую, експериментую, дію

З яких матеріалів створено будинок, у якому ти живеш, будівлю школи? Чи можна назвати їх екологічними? Пофантазуй, як можна поліпшити екстер'єри та інтер'єри цих споруд.

# Музичні інтонації Сходу



Пагода

**?** Пригадай, які є музичні твори, що передають «звучання» архітектури. Поміркуй, чи можна в музиці «побачити» образ певної споруди.

**П**ід впливом вражень від східного мистецтва французький композитор Клод Дебюссі створив п'єсу «Пагоди». У своєрідних візерунках «повітряних» мелодій і примхливих ритмів «засвучали» образи східного архітектурного пейзажу. Вважається, що фактура «Пагод» імітує звучання східного оркестру *гамелан*.



Клод Дебюссі. Пагоди (з циклу «Естампи»).  
Індонезійський оркестр гамелан (фрагмент).

**?** Розкажи про свої музичні враження від п'єси К. Дебюссі, порівняй їх із візуальним образом пагоди. Зверни увагу на темброві барви музики гамелану, оркестрову фактуру.

Народи Сходу мають давні музичні традиції, багатий музичний інструментарій. Ще у стародавній китайській «Книзі пісень» перелічено 29 типів ударних, духових і струнних інструментів, виготовлених із різних природних матеріалів.



Інструменти індонезійського гамелану

Барабани різної форми застосовували в офіційних церемоніях і обрядах. Популярними були бронзові та кам'яні дзвони і набори дзвіночків.

До старовинних китайських інструментів струнної групи належить *цинь* та грушевидна *піпа* (різновид лютні). Вони мають дерев'яні корпуси та шовкові струни.

**?** *Робота у парах. Гра «Китайський дует». Разом з однокласником/з однокласницею експериментуйте на чорних клавішах фортепіано в різних регістрах музичні діалоги у східному стилі (пентатоніка).*

Назва «*pipa*» походить від способу гри на інструменті: «*pi*» означає рух пальців униз по струнам, а «*pa*» — зворотний рух уверх. Гра на піпі популярна серед усіх верств населення.

У китайців поширені й духові інструменти, флейти з бамбука.



*Набір дзвіночків*



*Гра імператора на цині*



*Піпа*

Традиція сольного музикування на цині та піпі у приміщеннях або просто неба серед природи культивувалася як вишукане мистецтво, у колі вчених і митців/мисткинь. Навіть організовували оркестри великого складу (від 300 до 800 виконавців).

Упродовж віків китайське мистецтво пронизувала складна символіка. Прикладом символіки є дует флейти та піпи — союз Дракона і Фенікса, де флейта символізує Дракона, а піпа — Фенікса.



*Сучасний китайський ансамбль стародавніх музичних інструментів*



## ДОЩОВІ КРАПЛІ

Китайська народна пісня-танець

Ділінь-ділінь, ділінь-ділінь,  
Крапельки дзвенять.  
Ділінь-ділінь, ділінь-ділінь,  
До струмка біжать.

Капнуть в річку — там вода,  
Капнуть в щічку — не біда.  
Скільки їх, скільки їх  
Крапель дощових

? Під час співу намагайся відтворити музично-поетичний образ і досягти легкості, прозорості, світлості та дзвінкості звучання.

Наша музична подорож триває до дивовижної країни Індії.

Королем індійських струнних інструментів вважається *ситар* (від «*си*» — сім, «*тар*» — струна), який має дзвінке звучання.

Індійські духові інструменти надзвичайно різноманітні. *Бансурі* — флейта з бамбука з ніжним і теплим тембром. Її використовують у народній (продольну) і у професійній (поперечну) музиці. Гра на цьому інструменті, на думку індійців, заспокоює, розслаблює. Не дивно, що заклинателі змії виконують свою гіпнотичну музику саме на флейті.

Існує легенда про походження індійського парного барабана — *табла*. У давні часи жили два професійні виконавці, які постійно змагалися. Якось під час палкого барабанного змагання один із суперників зазнав поразки і, не витримавши цього, кинув свій інструмент на землю. Барабан розбився, і на землі виявилось два нові інструменти.



Гра на ситарі



Бансурі — флейта з бамбука



Індійська музика  
(ситар, бансурі,  
табла).



Табла — парний барабан



Українська народна пісня «Щедрик» в обробці М. Леонтовича (японською мовою, аніме) та у виконанні хоровою капелюю «Дударик» із симфонічним оркестром під диригуванням О. Линів.

### До портретної галереї



Оксана Линів — українська диригентка з міста Броди, яка підкорила кращі світові сцени. Вона є засновницею Молодіжного симфонічного оркестру України та Міжнародного фестивалю класичної музики LvivMozArt. Нині працює з провідними оркестрами Європи.

### Мистецька скарбничка

**Гамелан** (від *gamel* — стукати) — традиційний індонезійський оркестр, який виник на острові Ява і поширився на Сході.

**Ситар** — багатострунний індійський музичний інструмент.

**Цинь** — китайський інструмент із шовковими струнами.

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що тебе зацікавило в музиці народів Сходу?
2. Зроби узагальнення: які з інструментів, зображених на ілюстраціях, належать до групи струнних?
3. Чим відрізняється оркестр гамелан від традиційних європейських оркестрів?

### Самостійне дослідження, медіапошук

Дізнайся про «небезпечну» професію факіра. Досліди, чому звучання флейти використовують індійські заклинателі змій. Для цього тобі знадобляться знання з музики і біології.



### Фантазую, експериментую, дію

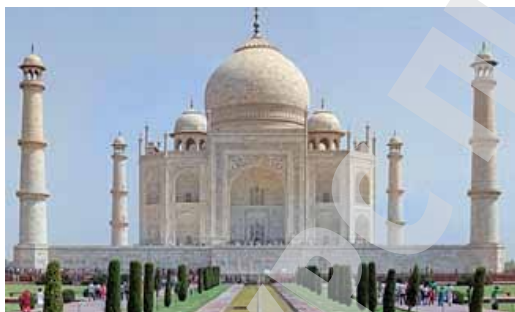
Вважають, що індійська музика благотратно впливає на умиротворення людини. Переконайся на власному досвіді.

# Архітектура й образотворче мистецтво Сходу

? Здійснимо екскурс до східних країн. Дуже давня архітектура і скульптура цих країн відома у всьому світі й викликає справжнє захоплення дивовижною і неповторною красою.



Храм, що висить у повітрі (Китай)



Мавзолей Тадж-Махал (Індія)

? Порівняй архітектурні споруди Китаю та Індії.

Здійснимо невеличкий екскурс до східних країн: Індії, Китаю, Японії, Кореї. Дуже давня архітектура і скульптура цих країн відома у всьому світі й викликає справжнє захоплення дивовижною і неповторною красою.

В архітектурі країн Азії поширені *пагоди* — споруди культового призначення. Це слово спочатку означало вежу з ярусами й оригінально загнутими дахами. Зразком такої споруди є старовинний китайський монастир, який іще називають храм, що висить у повітрі. Він ніби «ховається» серед неприступних гір, звисаючи над прірвою. Він розташований на дерев'яних палях, умонтованих у скелю. Одна зі скель є стіною будівлі.

Архітектурною перлиною Індії вважається Тадж-Махал (у перекладі — «найвеличніший палац») — об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Стіни храму виготовлено з напівпрозорого мармуру з інкрустацією самоцвітами — бірюзою, агатом, малахітом, сердоліком. Мармур при яскравому денному освітленні здається білим, на світанку — рожевим, у місячну ніч — сріблястим.

Тісний зв'язок з архітектурою має *монументальна декоративна скульптура*, яка застосовується як декор на фасадах споруд.

У мистецтві багатьох східних народів архітектура і скульптура стали нерозлучними супутницями. Величні храми щедро прикрашали статуями і рельєфами.

Виділяють такі **різновиди рельєфу**:

- *заглиблений рельєф* (малюнок врізаний у поверхню);
- *барельєф* (низький рельєф);
- *горельєф* (високий рельєф).

У барельєфі зображення виступає не більше ніж на половину свого реального об'єму. Відповідно в горельєфі зображення виступає більше ніж на половину свого реального об'єму (деякі елементи можуть навіть відділятися від стіни).

У Стародавній Індії мистецтво скульптури розвивалося у безпосередньому зв'язку з архітектурою. На рельєфах дивовижних храмів зображували фантастичні образи людей і чудернацьких тварин, які часто перепліталися у безперервному ритмі, як у танцювальних рухах. Прикладом такої взаємодії мистецтв може бути індійський Мадурай — місто одного храму. Одну з веж прикрашають 739 кольорових скульптур! Це унікальна симфонія форм і кольорів, гармонія архітектурних і скульптурних образів.

**?** *Розглянь декор індійського храму, зверни увагу на застосування кольору в монументальній скульптурі. Порівняй з оздобленням вітчизняної храмової архітектури.*



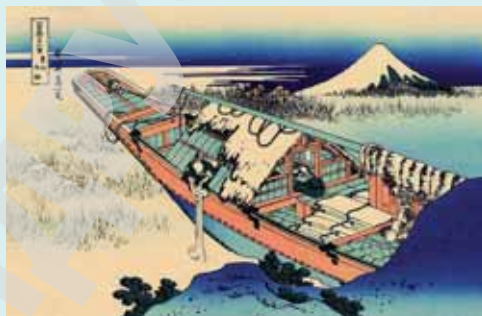
*Храм Мінакші в Мадурай (Індія) (фрагменти)*



*До портретної галереї*

**Кацусіка Хокусай** (1760—1849) — художник-графік, один із найвідоміших митців Японії. Він опановував секрети традиційного японського мистецтва укйю-е («картини плинного світу») і сформував свій неповторний стиль.

Для японців гора Фудзі стала священним символом. Справжнім гімном став шедевр К. Хокусая «Тридцять шість видів Фудзі». Це не просто пейзажні композиції, це сценки із життя, вписані в природне довкілля, де живуть і працюють прості люди — рибалки, селяни, торговці. Твори К. Хокусая відрізняються від робіт інших відомих графіків — їм притаманна ретельна увага до зображуваних людей і речей, витончене відчуття природи, світу загалом.



**Варіант 1.** Намалюй зимовий пейзаж «Пагода в горах» у вертикальному видовженому форматі (акварель).





**Варіант 2.** Створи ескіз монети з твариною, яка є символом року за східним календарем (*техніка на вибір*). Ознайомся з анімалістичними образами на українських монетах «Тигр», «Коза», «Мавпа».



### Мистецька скарбничка

**Барельєф** (від фр. *bas-relief* — низький рельєф) — різновид опуклого рельєфу, у якому зображення виступає над поверхнею тла не більше ніж на половину свого об'єму.

**Горельєф** (фр. *haut-relief* — високий рельєф) — різновид опуклого рельєфу, у якому зображення виступає над поверхнею тла більше ніж на половину свого об'єму. Деякі елементи скульптури можуть навіть відділятися від стіни.

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Назви основні ознаки архітектури як виду мистецтва.
2. Схарактеризуй особливості східної архітектури, її зв'язок зі скульптурою.
3. Які види рельєфів ти знаєш? Яка між ними різниця?



### Самостійне дослідження, медіапошук

Прочитай китайську казку «Пензлик Маляна» (буктрейлер) та прослухай цей твір (аудіокнига), порівняй ілюстрації різних художників.

### Фантазую, експериментую, дію

Уяви, що за допомогою машини часу ти опинився/опинилася в одній зі східних країн на зустрічі з китайськими чи японськими однолітками. Що ти хотів би / хотіла б почути від них про східне мистецтво? Що побачити на власні очі? Що тебе найбільше зацікавило на уроці, присвяченому мистецькій мандрівці на Схід? А що бажано розказати одноліткам із далеких країн про українське мистецтво?

# Перевіряю свої досягнення

1 Які з вивчених і виконаних пісень — народні?

«КОБЗАРСЬКА СЛАВА» «РІЗНОКОЛЬОРОВА ГРА»

«ВЕСЕЛКОВА» «СПІВАЮТЬ ДІТИ» «ЧЕСЬКА ПОЛЬКА»

«ДОЦОВІ КРАПЛІ» «ПІСЕНЬКА ПРО ВЕСЕЛИЙ ЧАС»

2 Назви чоловічі та жіночі голоси від найнижчого до найвищого.



баритон

бас

тенор

контральто

сопрано



3 До яких груп симфонічного оркестру належать музичні інструменти, зображені на ілюстраціях? Назви їх.



4 Поясни значення слів у різних видах мистецтва.

ШТРИХ

МОТИВ

НЮАНС

ФАКТУРА

5 Визнач види орнаментів:

за мотивами зображення.



за композицією.



6 Визнач колорит — контрастний і наближений (нюансний).



7 До яких видів скульптури належать подані зразки?



8 Яка зі споруд належить до громадської архітектури, яка до промислової, а яка до сакральної?



# Музика і література

- ? Пригадай, які музичні твори, пов'язані з літературою, ти слухав/слухала в початкових класах. Які з них належать до програмної музики? Як назва допомогла тобі зрозуміти музику.



Ерато – муза ліричної поезії



Йоганн Штраус-син. Казки Віденського лісу.

- ? Який танець звучить? Доповни ряд слів-характеристик музики: чарівна, фантастична, польотна, граційна...

До портретної галереї

«Король Віденського вальсу» — так велично називали австрійського композитора, диригента і скрипаля Йоганна Штрауса-сина (1825–1899). Він написав кілька оперет і багато маршів і танців для симфонічного оркестру. З-поміж них — полька «Трік-трак», вальс «Казки Віденського лісу» тощо. У цьому творі, як у казці, передана таємнича атмосфера лісу, сповненого загадкових голосів.



Пам'ятник Й. Штраусу-сину у Відні (Австрія)

Відомо, що музика здатна викликати в нашій уяві певні візуальні образи. Особливо, якщо їх підказує назва або програма. Вона спроможна надихати художників і скульпторів.

Цікаво, а чи можуть «зазвучати» фрески древнього собору?



Валерій Кікта. Концертна симфонія для арфи з оркестром «Фрески Софії Київської» (Ч. 1. Орнамент. Ч. 8. Скоморохи.)



Розкажи про свої враження від сприймання музики. Порівняй музичні та живописні фрески. Які барви звучання тембру арфи?

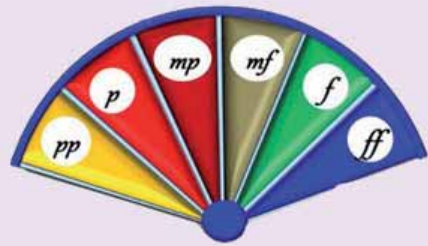


Собор Софія Київська, фреска «Скоморохи»,

Отже, між видами мистецтва існують зв'язки, які призводять до взаємодії або синтезу, до виникнення спільних тем, сюжетів, образів.

Музична грамота

Ти знаєш, що форте і піано позначають зміни гучності в музиці. Щоб отримати інші нюанси динаміки, застосовують слово мецо, а для поступових змін — крещенко і дімінуендо (  $\llcorner$   $\lrcorner$  ). Уяви, що такі нюанси — це відтінки кольорів, які розсвічують музику.



піанісимо	піано	мецо-піано	мецо-форте	форте	фортисимо
<i>pp</i>	<i>p</i>	<i>mp</i>	<i>mf</i>	<i>f</i>	<i>ff</i>
дуже тихо	тихо	помірно тихо	помірно голосно	голосно	дуже голосно

## ОДА ПІСНІ

Музика О. Антоняка

Вірші А. Орел

На пе - рех - рес - ты силь - них по - чут - тів, де но - ти сер - ця стрі - ли - ся зі  
 сло - вом, з гли - бин жит - тя на - род - же - ний мо - тив Пли - ве на хви - лях му - зи - ки і  
 мо - ви. Піс - ні сло - ва за ніж - ність і си - лу, хай ле -  
 тить по - над сві - том во - на. В ній на - род - но - ї воль - нос - ті  
 кри - ла. У - кра - ї - ни ду - ша ча - рів - на. Струм - // - на

- Струмками в річку голоси течуть,  
Та без душі вони так мало значать,  
А пісню ту далеко й довго чуть,  
В якій сміються пристрасті і плачуть.

*Приспів:*

Пісні слава за ніжність і силу,  
Хай летить понад світом вона,  
В ній народної вольності крила,  
України душа чарівна.

- То ж над землею лийся, пісне, знов,  
Сій між людьми краси й добра насіння,  
Гнів заколилуй і неси любов  
Із покоління в нові покоління.

*Приспів.*

*Мистецька скарбничка*

**Сюїта** — музичний твір, який складається з кількох самостійних частин, об'єднаних спільним художнім задумом.

**Ода** — урочистий вірш, що має величальний характер, виражає піднесені почуття.

**Фреска** (від італ. *fresco* — свіжий) — живопис на вологій штукатурці, одна з технік настінного малярства.

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

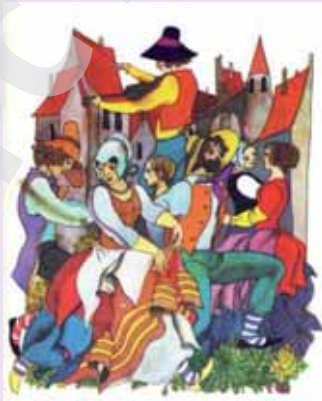
1. Який засіб виразності є спільним для музики й літератури?
2. Назви казкові сюжети, на які створено музику.
3. Заверши думку: «Програмна музика — це ...».

Наведи приклади програмної музики:

- твір з програмною назвою;
- музика на сюжет літературного твору;
- музичний твір на основі картинних образів.

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Прочитай народну казку «Чарівна скрипка». Яку ідею казки передає ілюстрація?

*Фантазую, експериментую, дію*

Заспівай куплет «Оди пісні» зі словами і вокалізмом. Порівняй, поясни різницю, та зроби висновок про роль слів у вокальній музиці.



## Література і візуальні образи

**!?** Як література взаємодіє з образотворчим мистецтвом? Наведи приклади з власного досвіду читання книжок. Як на тебе впливали книжкові ілюстрації? Допомогали чи заважали сприймати й розуміти зміст літературного твору?

Найтісніший зв'язок літератури з образотворчим мистецтвом виявляється у створенні книги. Адже саме художники-графіки добирають шрифти, створюють ілюстрації та книжкові мініатюри за літературними сюжетами. Завдяки візуальним образам до читачів краще доноситься зміст літературного твору, глибше розкривається задум автора.

До художнього оформлення книжки належать обкладинки, які поєднують ключові зображення до літературного твору та шрифти.

Ілюстрації поділяються на сторінкові й такі, що займають не повну сторінку. *Заставка* (ілюстрація, яка відкриває розділ тексту) і *кінцівка* (ілюстрація, яка завершує розділ тексту або всю книжку) можуть бути орнаментальними. Тексти нерідко прикрашаються буквицями (або ініціалами). Так книга стає справжнім витвором мистецтва.

**!?** Розглянь ілюстрації. Поясни, як візуальні образи допомагають розкрити основні ідеї літературних творів.



Обкладинки до книжок, художники-ілюстратори: *Георгій Якутович, Владислав Єрков, Джим Кей*



*Катерина Штанко*. Ілюстрація до української казки «Три брати»



*Валерія Соколова*. Заставка та ілюстрація до казки «Белла Бассет Балерина»

У давні часи декоративне оформлення рукописної книги вважалося високим мистецтвом. Книжки дуже цінувалися, бо часто існували лише в одному примірнику. Їх щедро оздоблювали орнаментами, малюнками. На книжкових мініатюрах зображували сцени

з життя людей, їхній побут, розваги. Обкладинки книжок виготовлялися зі шкіри, золота та срібла, оздоблювалися коштовним камінням.

У країнах Близького та Далекого Сходу — арабів, китайців, японців — шанується витончене мистецтво каліграфії. Для письма в них існують спеціальні знаки — *ієрогліфи*, які можна помітити на пейзажах і портретах. Кожний ієрогліф означає не просто літеру, а слово чи коротку оповідь, де втілені настрої та світогляд митця.



Книжкова мініатюра з Остромирова Євангелія



Віталій Мітченко. Шрифтова композиція



Арабська в'язь на сторінці з рукописної книги

!/? Розглянь, як ретельно промальована кожна рисочка чудернацьких арабських ієрогліфів: кожний має своє місце, призначення, характер. Проаналізуй шрифти на поданих зразках книжкової графіки. Як вони узгоджуються з візуальними образами? Поясни, які оригінальні ідеї застосовано художниками.



Дитячі шрифти англійського алфавіту (векторна графіка, наліпки)



Оригінальні літери-образи

### Віртуальна екскурсія

Відвідай сайт Музею книги та друкарства України, розташований на території Національного Києво-Печерського заповідника (Лаври) у будинку колишньої друкарні або переглянь фільм про нього.

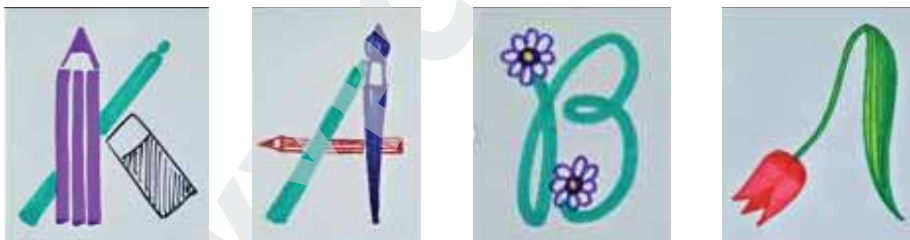
Щоб уявити, як вплинула техніка на виробництво книги, переглянь короткометражний фільм «Як твориться книга».



Розглянь малюнки. Поекспериментуй у складанні букв з різних предметів. Яке зображення букви А, на твою думку, є найбільш виразним?



*Варіант 1.* Намалюй буквицю з інструментів художника або природних форм.



*Варіант 2.* Намалюй ініціал свого імені з рослинними або геометричними мотивами (фломастери, маркери).





## Цирк — мистецтво, сповнене радості

- !/? Пригадай циркові професії. Знайди на ілюстраціях спритну гімнастку, кумедного клоуна, відважного дресирувальника, сміливу наїзницю, фокусника-чарівника.



Циркове мистецтво — одне з найдавніших. Воно виникло з первісних ігрищ та обрядів, включалося до виступів бродячих народних акторів — скоморохів.

Якщо основою художніх образів у літературі є слово, а в музиці — звукова інтонація, то першоосновою художньої мови цирку вважається *трюк* — складна для виконання та емоційно вражаюча дія — видовище. Тут гармонійно поєдналися незвичайне і комічне: пантоміма і акробатика, жонгливання і еквілібристика тощо. Циркові професії часто пов'язані з ризиком, потребують волі й виняткових здібностей.

Весела музика і яскраве оформлення підсилюють вплив циркових номерів, що є зразком синтезу мистецтв.

- !/? Що відбувається на арені? Людей яких циркових професій зобразили художники? Яка з картин є декоративною? Доведи. Порівняй колорит творів. Уяви, яка музика звучить під час зображених номерів. Яку музику написав би / написала б ти, якщо був би композитором / була б композиторкою?



Жорж Сьора. Цирк



Юрій Горбачов. Клоун на коні

- !/? Хто зображений на передньому плані картини «Цирк»? Розглянь дальній план цієї композиції. Де розташовані музиканти? Що ти можеш сказати про глядачів? Чи є серед них діти? Які тварини й птахи беруть участь у виступі клоуна на коні? Яку гаму емоцій передав у картині український художник Ю. Горбачов? Як вона впливає на твій настрій?





Попрацюйте в групах. Виконайте на металофонах (або паперових стаканчиках) ритм прослуханого циркового маршу під диригуванням одного з однокласників або однокласниць.



### ЦИРК ПРИЇХАВ

Австрійська народна пісня

Переклад Л. Шевчук

- |  |  |   |
|--|--|---|
| <p>1. Дзвенить, дзвенить сурма,<br/>Збігається юрба.<br/>Дивитись, як на чудо<br/>На мавпу і верблюда.</p> <p><i>Приспів:</i><br/>Ось цирк приїхав! Цирк приїхав!<br/>Він вітає всіх!<br/>Там буде слон! Там буде лев!<br/>А ще розваги й сміх!<br/>Ось цирк приїхав! Цирк приїхав!<br/>Всі у цирк ідуть!<br/>Такого дива більш<br/>ніде ніколи не знайдуть!</p> | <p>2. Ведмеді і пінгвін,<br/>Пітони й крокодил,<br/>Ще лев і кенгуру<br/>Дивують дівчорю.</p> <p><i>Приспів</i></p> <p>3. Як вийдеш на балкон —<br/>На тебе гляне слон,<br/>І він не байдикує —<br/>під музику танцює.</p> <p><i>Приспів</i></p> | <p>4. Під куполом гімнаст<br/>Злітає раз у раз.<br/>А клоун сіє сміх!<br/>Приїхав цирк до всіх!</p> <p><i>Приспів</i></p> |
|--|--|---|

### Мистецькі поради

- Під час співу намагайся передати веселий настрій відповідно до поетичних образів.
- Зверни увагу на складні інтонації в мелодії та намагайся виконувати їх чисто.
- Дотримуйся динамічних відтінків у виконанні заспіву і приспіву.

**Варіант 1. Гра «Музична естафета».** За бажанням імпровізуй слова пісні репом у групі з однокласниками та однокласницями (кожний/кожна виконує по фразі).

**Варіант 2.** Вивчи пісню про цирк (Circus song) англійською мовою.

- |   |   |
|---|---|
| <p>1. Oh I see white tent<br/>With flags and elephants,<br/>A merry-go with flashing lights<br/>And music that plays all night.</p> <p><i>Приспів:</i><br/>Oh the Circus is in town<br/>With acrobats and clowns<br/>A big wheel that goes round and round<br/>As the swing goes up and down.</p> | <p>2. The ring masters in the ring<br/>His head's in the lion's mouth<br/>The clown's crazy car ding-a-ling<br/>And the children start to sing.</p> <p>3. The sea-lion he is there<br/>With a ball upon his nose<br/>He waddles up a flight of stairs<br/>And walks down on his toes.</p> <p>4. The clown he fools around<br/>And rolls along the ground<br/>Juggles his shoes and oranges<br/>And makes some funny sounds.</p> |
|---|---|

Нова сторінка літопису циркового мистецтва — технічні атракціони на кшталт вертикальних мотогонки під куполом або цирк на льоду чи на воді, що приворожує серця своїх прихильників незвичною красою і віртуозною технікою.

### Віртуальна екскурсія

Старовинне мистецтво цирку нині шукає нові форми художнього вираження. У грандіозних феєричних шоу міжнародного Цирку дю Солей (Цирк Сонця) беруть участь кілька тисяч акторів та акторок різних циркових професій із різних куточків світу. Усі вистави мають свій сюжет, до них спеціально пишуть музику.



Цирк дю Солей



Акваторія — цирк на воді (м. Київ, Україна)

### Мистецька скарбничка

**Еквілібристика** — жанр циркового мистецтва, складні акробатичні вправи на утримання рівноваги на кулі, канаті.

**Трюк** — ефектний, складний і майстерно виконаний прийом, один із головних засобів виразності у цирковому мистецтві.

**Цирк** (з лат. — *коло*) — вид сценічного мистецтва, розважальна вистава на манежі, а також будинок, де вона відбувається.

### *Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Які види мистецтва входять до циркової вистави? Доведи, що це синтез мистецтв.
2. Яку роль відіграє музика в цирку? Який оркестр її виконує?
3. Поясни, у чому полягають особливості професій циркових акторів. Які здібності, риси характеру їм потрібні, щоб стати успішними?

### *Самостійне дослідження (завдання з екранних мистецтв на вибір), медіапошук*

Переглянь кінофільм «Цирк» із золотої колекції німого кіно, в якій знаменитий комік Чарлі Чаплін виступив як режисер, актор, продюсер, автор сценарію і композитор. Вислови своє ставлення до головного героя — маленького бродяги, який пристав до мандрівної циркової трупи.

Подивись мультфільм «Ну, постривай» (серія 11 «У цирку»). Розкажи, який настрій створює марш Ісаака Дунаєвського, яка роль цього музичного фрагменту в кінотворі.



Проаналізуй циркові номери з тваринами на ілюстраціях у відеоролику про цирковий марш Ісаака Дунаєвського. Поміркуй, чому в багатьох країнах екологи домоглися заборони використовувати в цирку диких тварин для дресирування.



### *Фантазую, експериментую, дію*

Добери музичні твори, які відповідатимуть цирковим номерам «Витівки фокусника», «Парад тигрів», «Клоун-сурмач», «Джигіти на арені», «Танцюючі фонтани», «Дует пуделів-акробатів», «Космічні гімнасти під куполом» (галоп, коліскова, марш, вальс, полька, гумореска тощо). Поясни свій вибір однокласникам та однокласницям. Поцікався щодо їхнього вибору.

## Цирк в архітектурі та живописі

**!?** Що тебе здивувало в архітектурі цирку? Що незвичного у формі даху, в інтер'єрі приміщення? Які картини про цирк ти вже бачив/ бачила? Хто на них зображений?

Цирком називається не тільки розважальна вистава, а й сама архітектурна будівля, зазвичай округлої форми, завершена куполом. Саме під куполом ми можемо спостерігати виступи повітряних гімнастів та гімнасток. Споруда може бути стаціонарною або пересувною – шапіто. Шатер, спеціально розгорнутий на час гастролей циркової трупи, після її від'їзду розбирається.

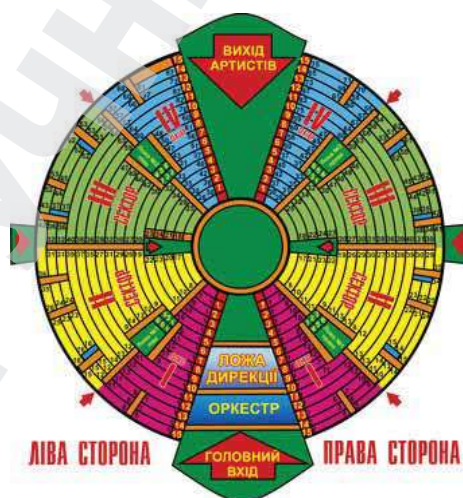


Архітектурні споруди цирків у Парижі (Франція) та Києві (Україна)



Цирк шапіто (Литва)

Циркові номери виконуються на круглій площадці — *арені* або манежі. Її діаметр у всіх цирках світу становить 13 метрів, незалежно від розмірів споруди. Манеж відділяється від глядацьких місць жорстким бар'єром. Місця для глядачів розташовані *амфітеатром* — сходинками, що поступово підіймаються навколо арени.



Зал цирку (Львів, Україна), схема залу

! Розглянь на ілюстраціях форму будівель цирку. Що об'єднує архітектурні споруди цирків різних країн? Проаналізуй і поясни схему циркового залу. Покажи, де арена, кольорові сектори амфітеатру, балкон для оркестру.

### Віртуальна екскурсія

Слово *цирк* походить із часів Стародавнього Риму, де було аж сім цирків, зокрема Максимум. Щорічно в ньому влаштовувалися змагання з їзди на колісницях. Для цього було побудовано споруду з амфітеатром, але без даху. Сьогодні місце таких змагань називається іподромом. Конструкція ж сучасного цирку проглядається в споруді знаменитого Колізею. Тут проводилися бої гладіаторів і єдиноборства з хижими звірами, які також вважаються передвісниками цирку.



Колізей — символ Риму

Існують художні паралелі, які свідчать про глибоку взаємодію різних видів мистецтва. Цікавим прикладом такої співтворчості є цирк.

Художник у цирку — це учасник творчого колективу постановників, який за допомогою засобів візуальних мистецтв втілює зоровий образ вистави відповідно до режисерського задуму. Він розробляє світлову та колірну партитуру вистави, ескізи костюмів і реквізиту, пропонує ідеї для виразного оформлення килимів і бар'єрних доріжок, афіши, запрошень, квитків тощо.

Цирк широко відображено в образотворчому мистецтві. Виступи циркових акторів та акторок із найдавніших часів приваблювали художників та скульпторів, які показували гармонію та досконалість людського тіла, передавали динаміку рухів акробатів та акробаток, жонглерів, гімнастів та гімнасток.

### Портрет митця

Найвидатніший художник XX ст. Пабло Пікассо, захоплюючись мистецтвом цирку, присвятив цій темі цілу серію картин. Персонажами його живописних композицій стали клоуни, атлети, акробати, танцівниці. Увагу майстра привертала не стільки яскравість циркових видовищ, як складна доля бродячих акторів. Найчастіше художник зображував їх не на арені під час блискучих виступів, а на репетиціях чи в побутових сценах. Це дало можливість глибше проникнути у внутрішній світ вільних циркових мандрівників.



1



2



3



4



5

Пабло Пікассо 1 — Автопортрет; 2 — Родина комедіантів;  
3 — Акробат і молодий Арлекін; 4 — Дівчинка на кулі; 5 — Акробати (мати й син)



Які настрої переважають на картинах Пікассо про циркових мандрівників? Актори та акторки веселі чи сумні? Схарактеризуй колорит картин. Яка роль пустельних пейзажів на другому плані композицій 1, 2, 3 для передачі загальної емоційної атмосфери? Чи є серед комедіантів та комедіанток діти? В які костюми вони вдягнуті? Поміркуй, які циркові номери вони могли б виконувати. Які пози, жести, погляди виразно свідчать про емоційний стан акробатів — мати й сина? Порівняй фігури головних персонажів картини 3. Яка з них підкреслює, символізує гнучкість юної гімнастки, а яка — міць і сталість атлета?

Канадський композитор Гаррі Сомерс, залучений до музичного оформлення документального фільму про іспанського художника, створив «Пікассо-сюїту» для оркестру з дев'ятох частин, поєднавши різні фрагменти.



*Гаррі Сомерс. «Пікассо-сюїта» (з документального фільму про художника), Ч. 3. «Цирк. Музика для циркових артистів, які ніби зійшли з полотен Пікассо».*

У чому секрет популярності мистецтва цирку? Мабуть, він пояснюється і тяжінням людини до дива, і вірою в надзвичайні й необмежені можливості людини. Сила, спритність, майстерність, фантазія, творчість — приклад невмирущості цирку, який дарує людям радість.

Зазвичай улюбленцем глядачів стає клоун. Він не завжди веселий, але завжди кумедний і добрий. Цей чарівник здатний не лише з легкістю запалити зірки під куполом цирку, а й вогники доброти й дружби в людських серцях. Клоун може грати у виставі ролі різних персонажів: пекаря, музиканта та інші. Зазвичай актор-клоун вдягнутий у строкатий костюм, величезного розміру взуття, кумедний капелюх, гротескний (сильно перебільшений) макіяж і штучний ніс у вигляді кольорової кульки.



Юрій Мацук. Напарник. Весела музика



Створи веселого клоуна.  
Варіант 1.



Варіант 2.



### Мистецька скарбничка

**Амфітеатр** (з грец. — навколо театру) — місце для глядачів, розташоване напівколом із поступовим підвищенням.

**Арена** — круглий майданчик з бар'єром, на якому виступають артисти цирку.

**Купол** (з лат. — бочечка) — покриття архітектурних споруд.

**Шапіто** (з фр. — колпак) — споруда для гастрольних циркових програм, яка розбирається.

#### *Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Які архітектурні особливості споруди цирку?
2. Поміркуй і поясни, чому цирк зазвичай має високий купол.
3. Узагальни й систематизуй різновиди циркового мистецтва у вигляді схеми, таблиці чи ментальної карти. Використай рубрики «Клоунада», «Акробатика», «Дресирування» тощо.

#### *Самостійне дослідження, медіапошук*

Дізнайся більше про секрети окремих видів циркового мистецтва, наприклад, еквілібристику чи фокуси ілюзійністів, або про ті, які саме зацікавили тебе найбільше. За бажанням створи лепбук «Цирк», де будуть розділи «Картини», «Музичні твори», «Фільми».

#### *Фантазую, експериментую, дію (завдання на вибір)*

**Мистецький проект «Цирк»** (групова або спільна робота). Орієнтовні теми: «Цирк Шапіто», «Цирк-вар'єте», «Цирк на воді», «Цирк на льоду», «Архітектура цирку», «Циркові професії».

## У ЦАРСТВІ МЕЛЬПОМЕНИ

### Театр відчиняє двері



Чи любиш ти театр? У якому театрі тобі довелося побувати? Пригадай, які персонажі діяли у виставі. Що тобі запам'яталося найбільше?

Театр — це мистецтво акторської гри, яка є важливою складовою палітри сценічних засобів виразності. Цілі покоління акторів та акторок тисячоліттями створювали на сцені особливу мову театру, відшліфовуючи слова, інтонації, манеру декламації, шукаючи виразні жести, пози й рухи. Своєю майстерністю перевтілення вони примушують нас переживати різноманітні емоції та почуття. Завдяки театру можна здійснити захоплюючу подорож у будь-який куточок планети, зазирнути в різні епохи, навіть у майбутнє.

Розрізняють драматичний, ляльковий і музичний театри, а також театр пантоміми.

У драматичному театрі на сцену виходять актори та акторки, щоб розповісти про життя героїв, яких вони зображують. Діючими особами лялькового театру є ляльки, якими керують актори-ляльководи. У музичному театрі сюжет розкривається мовою інструментальної музики, співу і танцю.



Сцени з вистав театрів: 1 — лялькового; 2 — дитячого драматичного; 3 — дитячого музичного; 4 — пантоміми

Пантоміма належить до виду сценічного мистецтва, в якому для передачі змісту використовують не слова, а виразні рухи, жести й міміку. Виступ міма зазвичай супроводжується музикою, що підсилює емоційне сприйняття образу. Пантоміма — елемент мистецького синтезу в цирку, театрі, зокрема балету.



**Гра-пантоміма «Відгадай персонажа».** Перетворись на міма і зімпровізуй німу сценку, яку треба розшифрувати.

### Театральна грамота

Тобі вже відомі такі слова, як *спектакль, актор, сцена, декорація* тощо. Познайомся детальніше з іншими складовими театральної мови.

**Міміка** (з грец. – наслідування) – це вираз обличчя, рухи м'язів, що є однією з форм прояву емоцій. Майстерність актора проявляється в умінні мімікою передавати емоційний стан, притаманний конкретному образу. Не випадково з мімічного зображення посмішки виник смайлик (з англ. – посмішка) 😊 та його численні друзі, без яких сьогодні важко уявити інтернет-спілкування.

**Жестикуляція** (рухи рук) – також суттєвий елемент театральної мови. Акторські жести мають бути еластичними, рухливими. Гармонійна жестикуляція підсилює вплив слів актора, спрямовує увагу глядачів. Жест здатний передавати інформацію і виражати емоції: гнів – кулак, сумнів – розведені руки тощо. Жести використовують і наші улюблені смайлики.



Визнач за мімікою і жестами, що означають ці повідомлення. Пофантазуй і придумай свій смайлик із виразною мімікою і жестами.



Коли і де виник театр? Ще давні греки вперше побудували театральну споруду в Афінах. Спочатку виникла сцена, навколо якої на пагорбі розмішувалися глядачі. Невдовзі для них півколом у скелі висікли лавки. Актори-чоловіки грали в масках, які глядачі могли розгледіти навіть здалеку. Маска відображала настрій, почуття та емоції героя (веселий чи сумний, добрий або злий). Гру акторів супроводжував хор. Відтак маска з тих далеких часів стала головним атрибутом театру. Греки завжди зображували з масками Мельпомену – музу трагедії і Талію – музу комедії.



Мельпомена — муза трагедії

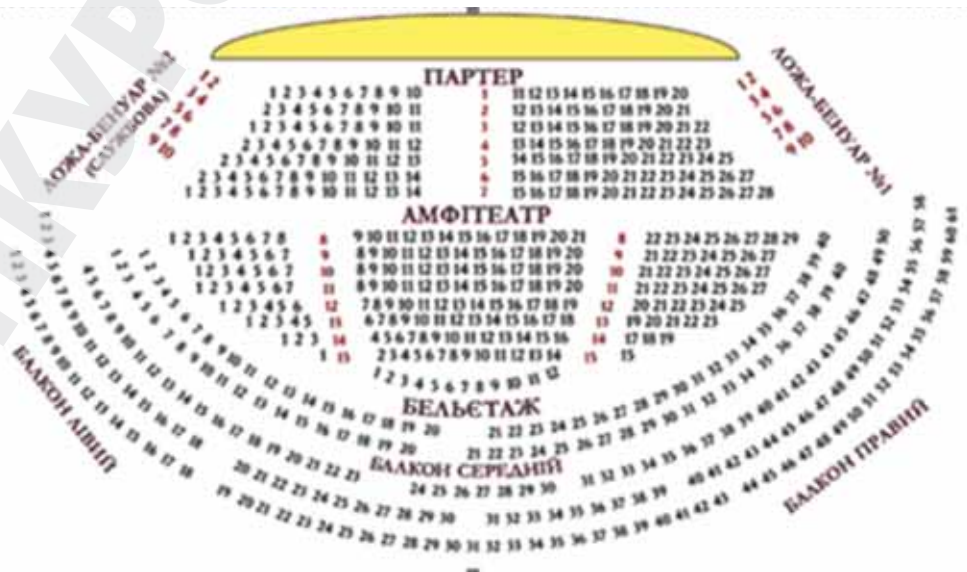


Схема глядацької зали



Розглянь схему глядацької зали театру. Визнач і запам'ятай, де розташовано партер, амфітеатр, бельетаж, ложі й балкон.



Після тривалого занепаду мистецтво театру відродилося в Італії у формі *комедії дель арте* або *комедії масок*. Тут ролі назавжди закріплювалися за кожним актором. Популярності в усій Європі набули сумний паяц П'єро в незграбному білому балахоні з довгими рукавами й пишним комірцем жабо, спритний балагур Арлекін в яскравому костюмі й смішному капелюсі та його кохана Коломбіна — простувата, але підприємлива служниця.

Музичні образи персонажів комедії дель арте створив Роберт Шуман.



Поль Сезанн. П'єро і Арлекін. Коломбіна (порцеляна). Арлекін і Коломбіна (бронза)



Схарактеризуй театральних персонажів, зображених у живописі та скульптурі. Зверни увагу на рухи, жести. Що особливого в їхніх костюмах?



Робота в парах. **Гра «Озвуч картини».** Уявіть себе персонажами картини «П'єро і Арлекін». Зімпроізуйте пантоміму — сценку-діалог.

### Портрет митця



**Роберт Шуман (1810–1856)** — видатний німецький композитор-романтик, піаніст і диригент — народився в передмісті Бонну. Вчився в університетах Лейпцига та Гейдельберга, готувався стати юристом. Проте з юності він захоплювався музикою та літературою, мав талант і композитора, і письменника. Шуман писав музику, статті для енциклопедій, видавав журнал. У спадщині митця переважають вокальні та фортепіанні твори, зокрема для дітей. Образи його програмної музики нерідко навіяні літературою.

Великий фортепіанний цикл Р. Шумана «Карнавал» є зразком програмної музики, яка розвивається за сюжетом. Вона сповнена особливої театральності, адже у коротких п'єсах (епізодах) розкривається портретна галерея персонажів комедії дель арте та сучасників композитора.



**Роберт Шуман.** «П'єро», «Арлекін», «Панталоне і Коломбіна».  
(портрет П'єро)  
(портрет Арлекіна)  
(Панталоне і Коломбіна)



Схарактеризуй музичні образи відомих театральних персонажів. Порівняй з їхніми живописними й скульптурними портретами.

### Мистецька скарбничка

**Атрибут** (з лат. — властивість) — властивість предмета, об'єкта.

**Пантоміма** (з грец — наслідування) — вид сценічного мистецтва, в якому зміст передається за допомогою жестів та міміки.

**Сторітелінг** (від англ. *story* — історія, *telling* — розповідати) — це мистецтво розповідати історії з метою навчання.

**Театр** (з грец. — місце для огляду, видовищ) — вид мистецтва, основою якого є сценічна дія, виступ акторів та акторок перед глядачами; також споруда для театральних постановок.

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Де і коли виник театр? Які види мистецтва складають театральний синтез?
2. Які види театрів ти знаєш? Схарактеризуй особливості їх мови.
3. Назви персонажів комедії дель арте, які стали типовими образами-масками. Коротко опиши їхні характери. Які з цих рис притаманні й тобі?
4. Поясни, чому, на твою думку, символом театру є дві маски.



### Самостійне дослідження, медіапошук

Переглянь на ютубі сценки-пантоміми «Подарунок», «Квіти» тощо. Запропонуй однокласникам та однокласницям розіграти їх.

Подивись балет на музику Р. Шумана «Карнавал». Упізнай прослухані на уроці музичні портрети.

### Фантазую, експериментую, дію

Виконай вправу для розвитку міміки: зобрази емоцію, а потім розслабся (повтори кілька разів). У наступній вправі додай відповідні жести.

«Подив» — підними брови, «радість» — лагідно посміхнись, «насолода» — посміхнись і зажмурся, «страх» — розшир очі, «жах» — сильно зажмурся.

## Театральна афіша повідомляє

**!?** Поміркуй, де можна знайти інформацію про репертуар театрів.

Ти, як і багато інших людей сучасності, вірогідно, скажеш: в Інтернеті! Проте так було не завжди. Раніше театр починався з афіші, яку створював художник. Задовго до початку вистави з афіші ми можемо отримати основну інформацію про твір і його автора. В ній також зазвичай повідомляється назва і адреса театру, дата і час вистави. З афіші, а ще детальніше з програмки або буклету, ми можемо дізнатися про всіх, хто готував спектакль: режисера, художника-постановника, композитора, звукорежисера, дійових осіб і виконавців — акторів і акторок. Як і будь-який твір друкованої графіки, афіші створюються художниками/художницями, а тиражуються у друкарні. Афіша, програмка і буклет, які зазвичай гарно ілюстровані, — це своєрідні путівники по театру.

Афіша — це різновид мистецтва плаката. Вона покликана привертати увагу глядача і бути зрозумілою з великої відстані. Які ж прийоми допоможуть художникові швидко і доступно донести інформацію до глядача?

Головним засобом виразності в афіші є композиція. Вона має бути чіткою, лаконічною, виразною. Для цього художник узагальнює, тобто спрощує зображувані образи, відмовляючись від дрібних другорядних деталей. Текст повинен бути стислим і гармонійно поєднуватися із зображенням, шрифт — відповідати змісту і легко читатися. Кольорова гама має посилювати виразність афіші.



**!?** Проаналізуй зразки афіш. Які елементи композиції афіш привертають увагу? Як досягається гармонія тексту і візуальних образів?

### Театральна грамота

Театральний художник, окрім афіши, декорацій і друкованої продукції, відповідає за грим (з фр. — забавний дідусь) — різновид театрального макіяжу. Він може бути подібним до реального персонажа, умовним, як маска, чи перебільшеним. *Грим* намальований («сльози» на щоках) називають *живописним*, а з приклеєними штучними «вусами і бородою» — *об'ємним*.



Прокоментуй образи, створені аквагримом (фарба, що легко змивається): людина-павук, фея, пірат, кішка, тигр.



*Варіант 1. Робота в парах.* Перетворіть два смайлики на театральних персонажів — веселого Арлекіна і сумного П'єро (фломастери).



*Варіант 2.* Створи афішу до вистави «Пригоди барона Мюнхгаузена».



### Мистецькі поради

- Пофантазуй і придумай ідею афіші до вистави про винахідника, дотепника, неперевершеного оповідача й оптиміста барона Мюнхгаузена.
- Продумай лаконічну і виразну композицію, в якій гармонійно розташуй текст (шрифтовий напис) та ілюстрації.
- Вибери шрифт, який буде сприйматися гармонійно з образом персонажа (в тексті бажано уникати деталей, дрібних шрифтів, які важко читати).
- Щоб афіша привертала увагу, застосуй яскраву кольорову гаму, притаманну плакату, використай кольоровий контраст.
- Продумай додатково, як можна видозмінювати афішу, щоб пристосувати її до соцмереж, де можна швидко розповсюджувати рекламу вистави.

### Мистецька скарбничка

**Афіша** (з фр. — оголошення, прибите до стіни) — вид реклами, оголошення про театральну та циркову виставу або концерт.

#### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Яка роль афіші, програмки, буклету в популяризації мистецтва театру, музики, літератури, кіно?
2. Схарактеризуй особливості афіші як різновиду плакату.
3. Проаналізуй афіші спектаклів про барона Мюнхгаузена. Чи всі вони відповідають вимогам до плакатної композиції? Яка з них тебе зацікавила? Яку ти вважаєш найоригінальнішою рекламою твору літератури? Що ти хотів би / хотіла б змінити в поданих зразках афіш?



#### Самостійне дослідження, медіапошук

Досліди репертуар театрів: де можна подивитися виставу про барона Мюнхгаузена. За бажанням переглянь мультфільм, кінофільм чи мюзикл.

#### Фантазую, експериментую, дію (завдання на вибір)

Вибери тему або придумай власну історію для родинного театру пантоміми, до якого запроси батьків або родичів чи знайомих в ролі глядачів. Добери відповідну музику. Імпровізуючи, розіграй разом вибраний сюжет.

## Ляльковий театр



Пригадай, які спектаклі театру ляльок тобі траплялося бачити? Чи привернула твою увагу споруда театру? Яка музика лунала під час вистави?

Театр ляльок — це унікальний вид мистецтва, де актори/акторки і ляльки разом створюють на сцені неповторні історії. Ляльки-актори зазвичай рухаються по сцені завдяки вмілим діям акторів-ляльководів, а іноді й за допомогою спеціальних пристроїв. Лялька здатна викликати у глядачів не менше захоплюючих емоцій, ніж професійний актор. Якщо її повертати в різні боки під час розмови, то здається, що вона не лише сама розмовляє, а й посміхається чи плаче, навіть гнівається.

Знайомство із сучасним театром ляльок починається зі споруди театру.

Мюнхенський театр маріонеток у Німеччині на початку ХХ ст. став першим стаціонарним ляльковим театром для дітей в Європі.

Найстаріший в Україні Київський ляльковий театр побудовано в затишному куточку центру столиці. Зовні він нагадує казковий палац. Прилегла територія також оформлена, як справжнє казкове містечко: фонтан, скульптури героїв та героїнь казок.



Київський академічний ляльковий театр



Тронна зала



### ДИТИНСТВА СВІТ

Вірші П. Погребняк

Музика О. Янушкевич

1. Нас з дитинства світ казковий  
Знов у гості кличе всіх.  
По доріжці веселковій йде, лунає дружньо сміх.  
Де на кульках кольорових лине в небо дітвора,  
Україна ця чудова – світ любові і добра.
2. Тут і гноми і чаклунки у країні цій живуть,  
І різдвяні подарунки під ялинками нас ждуть.  
Тут навкруг лунає дзвінко  
Дивних птахів ніжний спів.  
Біля кожного будинку є крамниця добрих див.

*Приспів.*

*Приспів:*

Дитинства світ, чарівний світ,  
Це світ рожевих, добрих мрій.  
Це до зірок швидкий політ,  
Віночок сонячних надій.  
Це світ добра, це літній луг,  
Це я, це ти, мій найдорожчий друг.

Мистецтво театру ляльок дуже давнє. Свої особливості має кожний національний театр, зокрема й український народний ляльковий театр вертеп.

**!?** Пригадай, що ти вже знаєш про вертеп? Що в ньому незвичного?

У двоповерховій скрині вертепу ставилися релігійні та світські вистави. Різдвяну драму під спів колядок показували на другому — «небесному» поверсі, а на першому — «земному» грали сатиричні інтермедії. Ці побутові сценки з народного життя супроводжувалися піснями й танцями, музикою троїстих музик. Наприклад, під час вихода поляка звучав краков'як, а сміливий козак-запорожець — найвища лялька — з'являвся на сцені під гопак. З часом лялькову вертепну виставу почали поєднувати з грою акторів. Так виник і «живий» вертеп.



Ляльковий театр — вертеп з експозиції Державного музею театрального, музичного та кіномистецтва України

### Віртуальна екскурсія

Самобутня дерев'яна скриня, де відбувається вертепна дія, має давню історію і цікаву конструкцію. Вертепні ляльки кріпилися на паличках, і актори водили їх по сцені через спеціальні прорізи у скрині.

Київський театр ляльок запрошує прихильників театру детально ознайомитися з вертепною скринєю і вертепними ляльками в доповненій реальності.



Переглянути в доповненій реальності



Переглянути пов'язані елементи

Батьківщиною лялькового театру нерідко називають Італію.

Уславленим на весь світ комічним персонажем італійського лялькового театру став Пульчинелла. Його ім'я пояснюють по-різному, проте більшість схиляється до того, що воно походить від італійського слова *пульчино* — *півник*. Зі сцени лялькового театру народний улюбленець Пульчинелла потрапив у комедію дель арте. Чорну маску з величезним носом глядачі впізнавали одразу.

Лялькові «брати» Пульчинелли виникли в різних країнах. У Франції ця лялька перетворилася на Полішинеля. В Англії Пульчинелла став містером Панчем із великим, як гачок, носом; на сцені цей весельчак і забіяка виступав у парі з дружиною Джуді. Один із багатьох «лялькових родичів» Пульчинелли — російський Петрушка — рукавична лялька в гостроконечному червоному ковпаку.



1



2



3

1 — Пульчинелла; 2 — Полішинель; 3 — Панч і Джуді

Характер веселої французької ляльки змалював у музичних портретах Е. Вілла Лобос. А композитор І. Стравінський присвятив Петрушці, головному персонажу народних балаганів, балет, із номерів якого пізніше створив сюїту.



Олександр Бенуа.  
Ескізи костюма  
Петрушки, декорації  
для балету  
І. Стравінського  
«Петрушка»



Ейтор Вілла-Лобос. Полішинель.  
Ігор Стравінський. Балет «Петрушка» (2 картина).



Порівняй музичні образи Полішинеля і Петрушки.

У ляльковому театрі завжди цінувалися гострий гумор, дотепність, імпровізація. Вислови комічних лялькових персонажів нерідко ставали приказками, а вони самі — дійовими особами інших творів мистецтва: пісень, балетів, літературних казок, мультфільмів.

Часто завдяки акторській вдачі та всенародній шані вони стають справжніми національними героями. Приміром, чеського Кашпарека уславили в пам'ятнику з білого мармуру разом із його творцем — майстром-лялькарем.

### Мистецька скарбничка

**Вертеп** («печера») — український народний театр, у якому вистави розігрувалися у великій дерев'яній скриньці ляльками на паличках.

**Інтермедія** — сатирична сценка, яка розігрується між діями вистави зазвичай на побутові теми.

**Театр ляльок** — вид театрального мистецтва, де актори-ляльководи керують ляльками.

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що нового і цікавого ти дізнався/дізналася про театр ляльок?
2. Назви відомих лялькових персонажів із родоводу Пульчинелли.
3. Розкажи про особливості українського народного лялькового театру вертеп. Яка музика супроводжує вистави вертепу?

### Самостійне дослідження, медіапошук (на вибір)

З'ясуй, що означає відомий вираз «секрет Полішинеля».

### Фантазую, експериментую, дію

Створи сторітелінг за картиною Вільмоша Аба-Новака «Лялькова вистава».





## Мистецтво створення ляльки

**!?** Які ляльки виступають у ляльковому театрі? Як вони рухаються?

Вистава театру ляльок — це важка й копітка робота багатьох людей. Письменники пишуть спеціальні п'єси, сценаристи готують сценарії за відомими літературними творами, художники малюють декорації, композитори створюють музику, актори «вживаються» в ролі. Але чи не найскладніша робота у майстрів та майстринь, які виготовляють ляльок. Без їхньої творчості вистава не відбудеться. Тож завітаймо до творчої майстерні лялькарів і спробуємо проникнути в секрети їхньої майстерності.

Існують кілька різновидів лялькових театрів і ляльок, які відрізняються за розмірами, зовнішнім виглядом, способами керування.

### Театр горішніх ляльок

Актори-ляльководи керують такими ляльками, перебуваючи за ширмою. До них належать пальчикові, рукавичні та тростинні ляльки.



1



2



3



4



5

Горішні ляльки:  
1, 2 — рукавичні;  
3 — пальчикові;  
4, 5 — тростинні

Рукавичні ляльки актор одягає на руку, як рукавичку, а пальчикові — відповідно на пальці. Звідси й походять їх назви.

Тростинні ляльки отримали свою назву від тростинок, які прикріплені до голови й рук ляльки для керування їх рухами. Такі ляльки показуються з-за ширми й управляються безпосередньо рукою ляльководи, на яку надягають чохол. Тростини можуть бути відкриті для глядача або замасковані в складках одягу ляльки (в її широких рукавах або накинutoму на плечі плащі).

### Театр низових ляльок

Найпростіший й водночас оригінальний винахід італійців — планшетні ляльки. Вони розміщуються на дерев'яній підставці — планшеті.

Набагато складнішою є маріонетка. Нею керують зверху за допомогою ниток або металевих дротів, які прикріплені до спеціального дерев'яного пристрою (коромисла) та до голови, рук та ніг ляльки.

Актор/акторка повертає коромисло однією рукою, а другою перебирає нитки, щоб ляльки рухалися.



Маріонетки

### Театр серединних ляльок

Актор/акторка перебуває всередині великої об'ємної ляльки з бутафорською головою, тому глядачі/глядачки його не бачать.

Раніше такі гігантські ляльки-велетні виступали разом із цирковими акторами/акторками на ярмарках, пересувалися на ходулях вулицями. Сьогодні «живих ляльок» можна зустріти на багатолюдних вулицях і площах міст: вони «працюють» у рекламі.

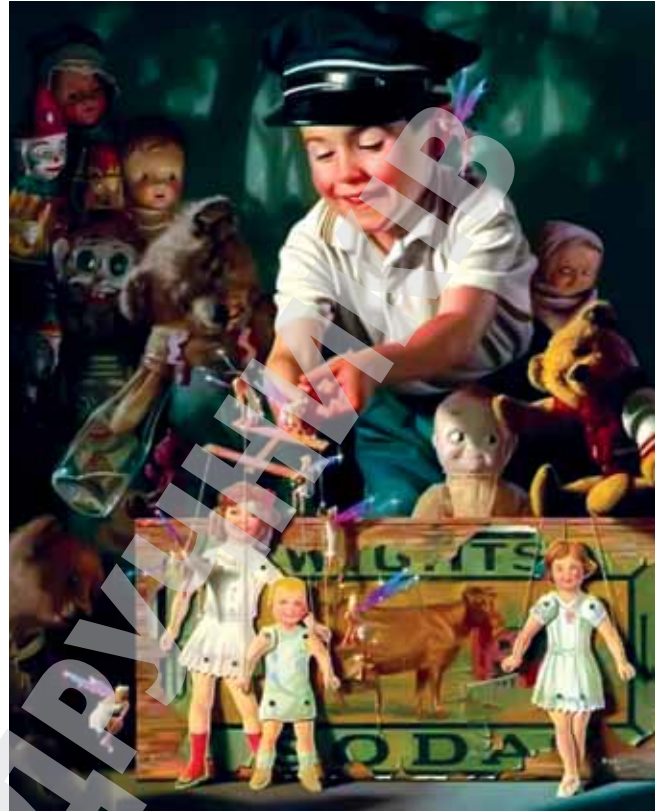


Серединні ляльки

!?) Визнач, до якого виду належать ляльки, що зображені на ілюстраціях.



Ангела Моїсеєнко. Ляльковод



Борис Берлі. Театр

### Віртуальна екскурсія

У Харківському ляльковому театрі існує музей ляльок, який привертає увагу відвідувачів не менше, ніж цікавий репертуар. У вітринах «відпочивають» ляльки-актори, які впродовж багатьох років виступали у виставах театру.

Ознайомитися ближче з репертуаром цього унікального театру ви можете на сайті: [www.puppet.kharkov.ua/](http://www.puppet.kharkov.ua/)





Варіант 1. Розроби ескізи театральних ляльок Арлекіна і П'єро.





**Варіант 2. Групова робота.** Виготовте театральних ляльок із різних матеріалів (*тканина, картон, хутро, нитки, стрічки, гудзики* тощо). Передайте характери персонажів. «Оживіть» ляльок рухами й діалогами (пам'ятайте правило ляльководи: коли лялька розмовляє, вона рухається). Підготуйте виставку або проведіть конкурс на кращу ляльку.

### Мистецька скарбничка

**Маріонетка** (від іт. імені Маріон) — театральна лялька, що приводиться в рух нитками, металевими дротами, інколи — дерев'яними паличками.

**Реквізит** (від лат. *requisitum* — необхідне) — назва будь-якого предмета, необхідного для вистави в театрі, цирку, в кінозйомці.

#### *Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Які бувають види лялькового театру?
2. Чим відрізняються рукавичні та тростинні ляльки від маріонеток?
3. Проведи разом із однокласниками та однокласницями дискусію на тему «Чому стародавнє мистецтво театру ляльок не втрачає популярності в епоху комп'ютерів?».

#### *Самостійне дослідження, медіапошук*

Віднайди твори літератури, музики, живопису, графіки, кіно, присвячені ляльковому театру, або такі, в яких зображено його персонажів.

#### *Фантазую, експериментую, дію*

Поміркуй щодо складності професії майстра-лялькаря, спираючись на образ, створений художником Володимиром Гвоздьовим.



Володимир Гвоздьов.  
Майстер казкар

## У МУЗИЧНОМУ ТЕАТРІ

### На оперній сцені



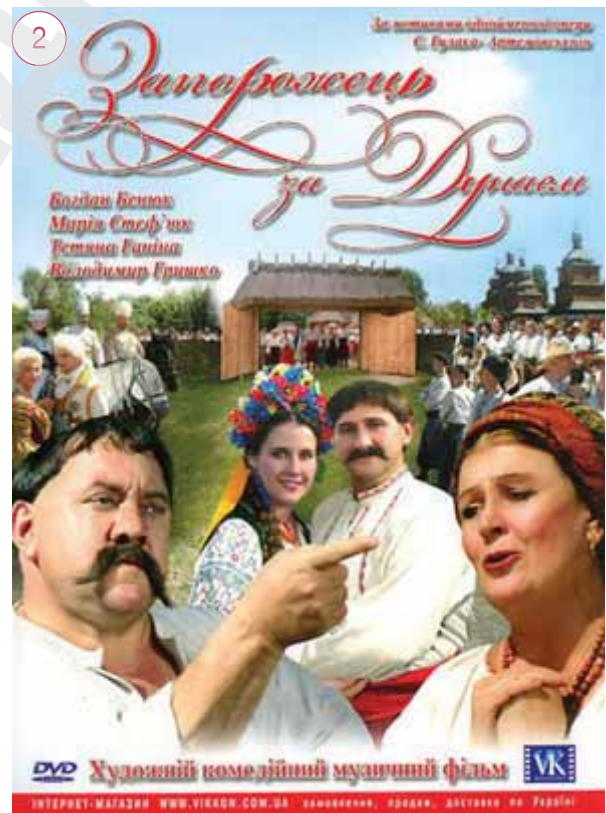
Яку оперу ти слухав/слухала в театрі або в Інтернеті? Чим оперна вистава відрізняється від спектаклю в драматичному театрі?

Опера — один із найскладніших музичних жанрів. У ньому злиті в єдиному дійстві поезія і драматичне мистецтво, вокальна та інструментальна музика, танці й пантоміма, живописні декорації та костюми.

Композитор або композиторка пише оперу на певний сюжет, нерідко взятий з літератури. Словесний текст опери називається *лібрето*. Проте головною «героїнею» оперного синтезу є МУЗИКА. *Увертюра* — симфонічний вступ, який уводить слухача в загальну емоційну атмосферу вистави, знайомить із головними музичними темами.

Оперні співаки та співачки виконують *арії*, в яких розкриваються характери героїв та героїнь, їхні почуття, мрії, бажання. Під час виконання арії музика «малює» портрет героя/героїні. В оперній виставі діючі особи співають не тільки соло, а й об'єднуються в ансамблі. Важливою «дійовою особою» оперної вистави є *хор*, який має велике значення в розвитку дії, він часто звучить у масових сценах фіналу.

Увертюра, арії та речитативи, ансамблі й хори, а інколи й балетні чи оркестрові епізоди — основні складники опери. Підготовку оперної вистави здійснюють режисер, диригент, хормейстер і балетмейстер.



Афіші:

- 1 — Харківського національного академічного театру опери і балету;
- 2 — Національної кіностудії художніх фільмів імені Олександра Довженка

«Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського — яскравий зразок опери. Дія відбувається в часи Запорозької Січі. У творі втілено тему любові до Батьківщини й туги за рідним краєм на чужині. Сюжет побудовано навколо двох ліній — ліричної та комічної.

Перша розкривається у характеристиках закоханих Оксани й Андрія, які мріють таємно втекти з турецького полону. У створенні цих образів переважають пісенні інтонації, споріднені з українським фольклором. Комічні образи козака Карася та його дружини Одарки мають інше забарвлення. Вони пройняті народним гумором, інтонаціями й ритмами, характерними для жартівливих народних пісень. Східний колорит відчувається в сценах свята, що відбувається в палаці султана. Музичні номери в опері чергуються з розмовними діалогами, інколи речитативами, є танцювальні сцени (гопак, козачок тощо).



Владислав Щербіна.  
Скульптура «Карась і Одарка»



**Семен Гулак-Артемівський.** Опера «Запорожець за Дунаєм» (романс Оксани «Місяцю ясний», пісня Карася «Тепер я турок не козак», фінальний хор «Там за тих, им за Дунаєм» та ін.).



Чим відрізняються музичні образи ліричних персонажів від комічних?

### До портретної галереї

**Семен Гулак-Артемівський (1813–1873)** — український композитор, співак (бас, баритон). Долю юнака вирішив випадок: коли він навчався в Київській бурсі, на його талант звернув увагу композитор Михайло Глінка, який почав навчати Семена співу. За кошти, зібрані від концертів у Петербурзі, які організував М. Глінка на користь свого обдарованого учня, він відправив його навчатися за кордон. Після двох років навчання молодий український співак дебютував у Флорентійській опері. Понад два десятиліття С. Гулак-Артемівський був солістом оперних театрів. У Петербурзі він потоваришував із Тарасом Шевченком, якому присвятив пісню «Стоїть явір над водою».



Головне досягнення композитора — створення лірико-комічної опери «Запорожець за Дунаєм», яка стала першою оперою, написаною на лібрето українською мовою. Прем'єра в Маріїнському театрі (1863), де автор виконав партію Карася, мала успіх. Але царська цензура забороняла постановку опери протягом 20 років. Згодом вона набула широкої популярності і стала музичною класикою.

«Запорожець за Дунаєм» знайомив широку публіку з побутом та традиціями українського народу, в ній композитор передав глядачам та слухачам інформацію про свою Батьківщину, яку палко любив. Завдяки захоплюючому сюжету, гумору, а головне — чарівній музиці з наспівними мелодіями опера «Запорожець за Дунаєм» зазвучала на сценах багатьох музичних театрів України та за кордоном.



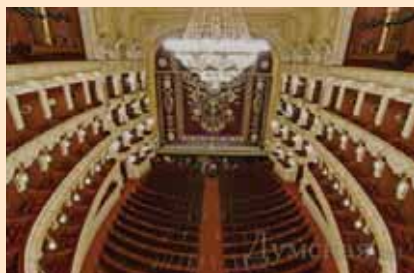
Сцени з опери «Запорожець за Дунаєм»

### Віртуальна екскурсія

Одеський національний академічний театр опери та балету — найстаріший оперний театр України. Його було засновано у 1810 році. Будівництво сучасного приміщення театру завершили у 1887 році. Унікальна акустика театру дає змогу почути навіть шепіт зі сцени у найвіддаленішому куточку зали.

Спробуй і ти потрапити до цього знаменитого театру, помилуватися красою його інтер'єрів, пройтися прикрашеними скульптурами сходами, зазирнути в затишні ложі, розглянути в центрі глядацької зали люстру, яка звисає зі стелі з розписними плафонами із зображенням сцен з творів Шекспіра.

<https://operahouse.od.ua/>





### Мистецька скарбничка

**Арія** — сольний номер героя або героїні в опері.

**Лібрето** — книжечка зі змістом опери, балету.

**Опера** (від італ. *opera* — дія, праця, твір) — музично-драматичний жанр, який ґрунтується на синтезі музики, слова та дії.

**Увертюра** — інструментальний вступ до вистави.

**Речитатив** (з лат. — декламувати) — вид вокальної музики, яка інтонаційно та ритмічно відтворює розмовну декламаційну мову.

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які види мистецтва складають оперний синтез?
2. Поясни роль оркестру і хору в оперній виставі. Які вокальні та інструментальні номери входять до її складу?
3. Розкажи про оперу «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського та її значення для української культури. Яке ставлення вона викликала в тебе? Що зацікавило, сподобалося чи здивувало?

### Самостійне дослідження, медіапошук

Переглянь фільм-оперу «Запорожець за Дунаєм» (2007). Поміркуй, чому понад 150 років ця музика не сходить зі сцен оперних театрів, а її автор та головні герої та героїні потрапляють на ювілейні монети.



У вільний час ознайомся з додатковими джерелами про оперу:

[http://www.cherkasy-music-art.org.ua/mus/imag\\_news/File/Opera\\_ZZD.pdf](http://www.cherkasy-music-art.org.ua/mus/imag_news/File/Opera_ZZD.pdf)

<https://fs01.vseosvita.ua/0100gyr8-e9b4.pdf>

### Фантазую, експериментую, дію

Спробуй зімпровізувати жартівливий фрагмент пісні Карася «Тепер я турок, не козак» з опери «Запорожець за Дунаєм» речитативом, скоромовкою, у стилі реп. Який варіант краще передає народний гумор?

## Споруди та інтер'єри театрів



Які театри привертали твою увагу красою своїх будівель? До якої архітектури — старовинної чи сучасної — вони належать?

Споруди кращих у світі оперних театрів — шедеври архітектури, а також неперевершені зразки декоративного оформлювального мистецтва. Серед найдавніших варто згадати легендарний італійський театр Ла Скала в Мілані та величний Гранд-Опера в Парижі. Своєрідною візитівкою сучасної культури далекої Австралії став оперний театр у Сідней. До пам'яток архітектури належать і українські театри опери та балету: Київський, Львівський, Одеський.

Проектуючи театральну споруду, архітектор має враховувати її призначення, адже це визначає величину і форму конструкції, її декоративне оздоблення. Тому театри світу, зокрема оперні, вражають красою і оригінальністю своїх *екстер'єрів* та *інтер'єрів*. Внутрішній простір давніх театрів — парадні сходи, затишні фое, ложі, стелю — прикрашали розписами, ліпниною з позолотою, кришталевими люстрами й розкішними дзеркалами. Шляхетності додавав оксамит крісел, художнє оформлення завіси. Усе це створює особливу урочисту атмосферу зустрічі глядача з театром і налаштовує на те, щоб насолоджуватися музикою.



Екстер'єри та інтер'єри театрів:

1 — Гранд-Опера (Париж, Франція); 2 — Сіднейський оперний театр (Австралія)



Порівняй екстер'єри та інтер'єри театрів минулого і сучасності. Які елементи художнього оформлення застосовано? Зверни увагу на форми глядацької зали. Поміркуй, чому архітектори застосовують саме таку конструкцію.

### Віртуальна екскурсія

Ознайомимося з одним із найвизначніших музичних театрів світу — Віденською оперою (1869), завдяки якій австрійське місто перетворилося на музичну столицю Європи. Монументальна споруда вражає розкішно оформлення екстер'єрів та інтер'єрів. Фасад прикрашений п'ятьма бронзовими скульптурами, встановленими під арками. Вони алегорично зображають Героїзм, Драму, Фантазію, Гумор і Любов. У фое розміщено скульптури відомих композиторів. Стіни й стеля декоровані розписом, ліпним орнаментом, позолотою.

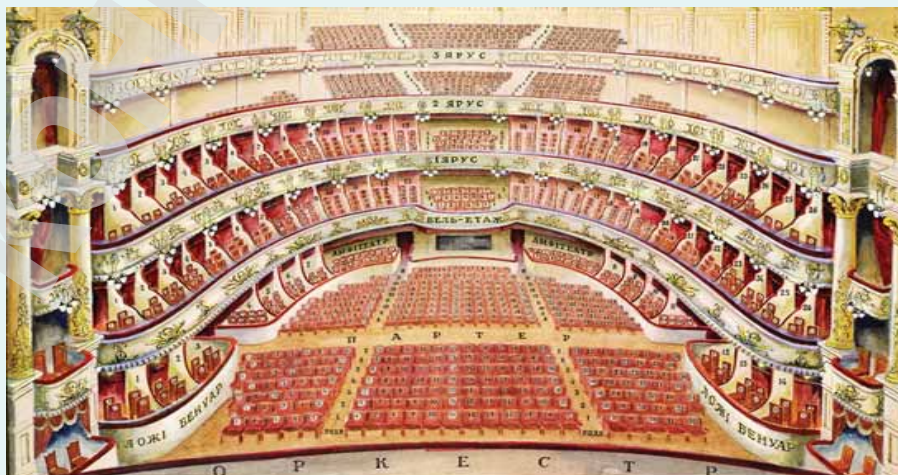
Саме тут, у театрі, був започаткований знаменитий на весь світ щорічний Віденський бал, який занесений до списку шедеврів культурної спадщини ЮНЕСКО. Нині подібні бали відбуваються в інших столицях Європи, зокрема в Києві. Існує навіть особливий бальний протокол, згідно з яким Віденський бал повинен відкриватися молодими парами дебютантів, а завершуватися під ранок урочистим закриттям.



Українські театри звісно краще за можливості відвідати офлайн. Готуючись до такої екскурсії, варто детальніше ознайомитися з театральної абеткою.

### Театральна грамота

Усі театри мають глядацьку залу, яка зазвичай відокремлена від виконавців аркою — *авансценою* (відкритою частиною сцени перед завісою). У центрі — *партер*, навколо якого розташовані *ложі-бенуар* (місця для невеликої кількості людей, відокремлені перегородками або бар'єрами) та *амфітеатр* (ряди крісел, розташованих уступами). Перший ярус лож називається *бельтаж*. Найвищий ярус або балкон отримав назву *галерка*. У великих оперних театрах вона міститься дуже високо і далеко від сцени. В антракті, тобто під час перерви між діями, глядачі відпочивають поза залом — у фое.





Знайди на схемі зали Національної опери України партер, амфітеатр, ложі-бенуар, бельєтаж, галерку. Зверни увагу, де розміщена оркестрова яма. Вибери місце, на якому ти хотів би / хотіла б дивитися оперу чи балет. Поясни свій вибір.



Джеймс Хейлар. У театрі



Хосе Пус. В опері



Відгадай, який елемент на картинах на театральну тему пов'язаний із фізикою.

Звісно, річ ведеться про «театральний бінокль»! Це оптичний прилад, призначений для театральних, циркових, естрадних вистав. Обертаючи маховичок посередині, можна краще роздивитися гру акторів та акторок на сцені, що особливо важливо для перегляду здалеку, наприклад, з балкону. Деякі старовинні біноклі є витонченими витворами декоративно-прикладного мистецтва, вони зберігаються в музеях. У наш час цей компактний і легкий різновид біноклів застосовується також для спостереження за спортивними змаганнями, під час екскурсій. Для того щоб вибрати найкращий театральний бінокль, варто знати його технічні (оптичні) характеристики.



Намалюй театральний бінокль або зроби його з побутових матеріалів як бутафорію для шкільного театру. Придумай оригінальний декор.



### Мистецька скарбничка

Екстер'єр та інтер'єр — зовнішня та внутрішня частини архітектурної споруди.

**Узагальнюю, аргументую, систематизую**

1. Назви відомі оперні театри світу. Де вони розташовані?
2. Які особливості мають екстер'єри театральної споруди?
3. Яка роль художнього оформлення інтер'єру театру для створенні святкової атмосфери? Наведи приклади.

**Самостійне дослідження, медіапошук (завдання за вибором)**

**1. Мистецький проєкт.** Підготуй презентацію на одну з орієнтовних тем: «Архітектура театру», «Театр казок», «Театр естради», «Театр народної пісні», «Мандрівний театр-корабель», «Пересувний театр моди», «Театр маріонеток».

**2.** Поцікався технічними характеристиками театального бінокля. З'ясуй, чим він відрізняється від астрономічних, морських та інших різновидів.

**Фантазую, експериментую, дію**

Уклади коротку інструкцію, як вибрати місця в театрі, щоб дивитися оперу і балет. Прояви фінансову компетентність — здатність економно витратити кошти, враховуючи значну різницю у вартості квитків у партері й на балконі.

## Там, де панує рух. Балет



Які танці ти вже знаєш? Які тобі подобаються? Які ти хочеш навчитися виконувати? Які асоціації виникають, коли чуєш слово *балет*? Які балети ти вже дивився/дивилася?



Терпсіхора — муза танцю і хорового співу

Мистецтво танцю має давню цікаву історію. У стародавніх греків танцювальним мистецтвом опікувалася муза Терпсіхора. Її зображували з лірою в руках.

З танцю зародилася *хореографія* — сценічне синтетичне мистецтво, в якому взаємодіють музика, танець, пантоміма. За допомогою рухів, жестів, міміки виникає своєрідна *пластична інтонація*.

У хореографії розрізняють такі види танців: побутові, бальні, спортивні, естрадні.

Побутові танці, зокрема народні, є невід'ємною частиною життя людей. Найпопулярнішим бальним танцем упродовж кількох століть був французький *менуєт*. Його характерна ознака — урочистість, яка досягається плавною ходою, поклонами й реверансами.



Вольфганг Амадей Моцарт. Менуєт з «Маленької нічної серенади».



Який характер танцю? Чи танцюють його в наш час?



Жак Себастьян ле Чирк. Менуєт

Королем бальних танців справедливо називають вальс, який уже понад два століття чарує красою, граціозністю та витонченістю. За право вважатися Батьківщиною вальсу претендують одночасно три країни — Франція, Австрія та Чехія. Колись вальс висміювали і навіть забороняли. Але він переможно крокував і крокує країнами світу.

Сучасна танцювальна культура розвивається надзвичайно стрімко. Виникають спортивні й естрадні танці. Танцювальна музика звучить на змаганнях з художньої гімнастики та фігурного катання, на різних вечірках і дискотеках.

**!?** Розглянь картини Огюста Ренуара «Селянський танець» і «Міський танець». Які особливості виконання танців ти помітив/помітила? Уяви, під яку мелодію танцюють ці пари. Розкажи короткі історії про танцювальні сцени, зображені художником.

Музика і танець, драматичне і образотворче мистецтво поєдналися у виставі, яка отримала назву *балет*. Балет виник в Італії, де популярними були веселі танцювальні сценки під час карнавалів. У Франції розквітнув придворний балет — пишне й урочисте видовище, в якому брали участь навіть король і королева.

Хто є авторами балету? Музику створює композитор, а сценічну постанову здійснює балетмейстер. Сюжет будують за мотивами літературного твору або пишуть спеціально.

Тема балету з його виразними танцювальними рухами та граційними позами приваблювала багатьох митців. Французький художник **Едгар Дега** часто зображував танцівниць на буденних репетиціях чи під час вистав.



Балерини  
Едгара Дега:  
1 — «Блакитні  
танцівниці»;  
2 — «Маленька  
чотирнадцятирічна  
танцівниця»

**!?** Порівняй живописне і скульптурне зображення балерин. Які характерні риси мистецтва танцю привернули увагу митця?

### Хореографічна грамота

Балет складається з *класичного танцю*, *характерного танцю* і *пантоміми*. Класичний танець — граціозний і витончений; характерний — відтворює елементи народних танців; пантоміма увиразнює зміст.

Сольні танці в балеті називаються *варіаціями*. Часто головні дійові особи танцюють удвох. Їхній дует — це *па-де-де*. *Адажіо* — центральна частина балету, яку виконують головні персонажі. Крім солістів та солісток у балеті бере участь і велика група артистів та артисток — *кордебалет*.



Пригадай знаменитий «Танець маленьких лебедів», який ти слухав/слухала в початкових класах. З якого твору ця музика? Хто її автор?

Композитор Петро Чайковський — автор багатьох популярних балетів, зокрема «Лускунчик», «Спляча красуня», «Лебедине озеро».



Петро Чайковський. Балет «Лебедине озеро» (фрагменти на вибір).  
(Ла Скала)  
(з фото лебедів)



Вислови свої враження від балету. Які емоції викликає ця музика? Чому, на твою думку, ніжний образ білого лебедя став символом мистецтва балету?



### ПІД ЗВУКИ ВАЛЬСУ

Вірші і музика А. Житкевича

1. Крутиться, крутиться кругла старенька платівка,  
В залі шкільному вся музика ллється,  
То тихо, то дзвінко, радісна,  
Радісна наша велика сім'я, вчителька перша моя.
2. Парами, парами, наче по небу лелеки,  
Мріями, мріями ми летимо в майбуття,  
А попереду таке незвичайне й далеке  
Наше шкільне і нелегке доросле життя.  
*Приспів.*
3. Шлягери, шлягери... Більше тепер вони в моді.  
Та не здолати їм вальсу зорю світову.  
Знову я з вальсом, неначе той птах на свободі,  
Звуками, звуками понад землею пливу.  
*Приспів.*

*Приспів:*

І танцює вальс  
весь наш перший клас,  
вчителька моя,  
тато, мама і я.

### Мистецька скарбничка

**Балет** — музична драма, виражена засобами хореографії.

**Менует** — старовинний французький тридольний танець

**Хореографія** (з грец — «танець, хоровод» та «писати») — мистецтво сценічної постановки танцю.



**Узагальнюю, аргументую, систематизую**

1. Які види мистецтва поєднано в хореографії?
2. Які танці ти знаєш? Наведи приклади.
3. Назви основні складники балетної вистави.

**Самостійне дослідження, медіапошук**

Самостійно досліди тему «Танець у живопису», розширюючи інформацію, отриману з підручника.

**Фантазую, експериментую, дію**

У вільний час вдома потренуйся танцювати вальс із друзями та подругами.

**Майстерність сценографії**

Чи можна здійснити постановку балету без театрального художника? Пригадай, які види творчої роботи він виконує в театрі.

Успіх театральної вистави, зокрема балетної, залежить від професійної майстерності художників та художниць. Оформлення сцени і надання візуальної «оправи» театральній виставі, зокрема костюмів, реквізиту, бутафорії, а також світлових ефектів, належить до *театрально-декораційного мистецтва* або *сценографії*.

*Декорації* слугують тлом театрального дійства. На них зображується середовище, в якому діють персонажі: краєвиди, зали палаців тощо. *Завіса* розміщується в глибині сцени і містить зображення предметів дальнього плану. *Лаштунки* розташовано з обох боків сцени (часто в кілька рядів), на них зображують дерева, скелі, будинки та інші об'єкти першого плану.

*Театральний костюм* – важлива складова сценічного образу актора, яка допомагає йому перетілитися й активно впливати на глядачів. Як автор у слові, тембрі голосу, жесті, русі творить свій образ персонажу, так і художник втілює цей самий образ, але своїми художніми засобами. Костюм стає своєрідною «театральною декорацією, що рухається».



1 — Вадим Меллер. Декорація до вистави театру «Березіль».

2 — Ескізи костюмів для музичного театру:

а) Анатоль Петрицький. Скоморох; б) Олександра Екстер. Іспанський танок



Розглянь ескізи декорації та костюмів українських художників-сценографів.

*Художнє освітлення* — «чарівник», який допомагає перетворювати скло на кришталі, фольгу на срібло чи золото, передати відчуття сонячного ранку або зимового вечора, літньої спеки або осіннього дощу. Художник-освітлювач складає своєрідну світлову партитуру спектаклю.



Проаналізуй, як ескізи театральних костюмів французького художника-модельєра Крістіана Лакруа втілюються в реальні костюми акторів та акторок на сцені.

### Віртуальна екскурсія

#### Мультимедійні декорації в театральному мистецтві

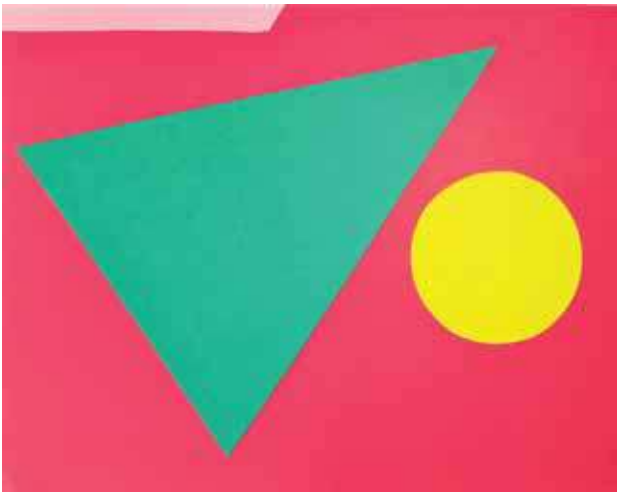
Як новітні технології змінюють мистецтво театру, класичного балету?

Вистава «Лебедине озеро 3D» у столичному палаці «Україна» за участю зірок світового балету перетворюється на фантастичне шоу завдяки масштабним мультимедійним декораціям доповненої реальності. Простір сцени стає безмежним за рахунок спеціально розробленої проєкції на LED-екрани 3D-анімації.





Варіант 1. Створи театральну завісу.



### Мистецька скарбничка

**Декорація** (від лат. *decoro* — прикрашаю) — художнє оформлення сцени для вистави, яке відтворює матеріальне середовище за допомогою живопису, сценічної техніки, кіно та інших виражальних засобів, зокрема комп'ютерних.

**Доповнена реальність** — термін, що позначає всі проекти, спрямовані на доповнення реальності будь-якими віртуальними елементами.

**Сценографія** — мистецтво створення образу вистави за допомогою декорацій, костюмів, гриму, реквізиту, освітлення.

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Узагальни, що нового ти дізнався/дізналася про роль художника/художниці в театрі.

2. У чому полягає значення декорацій і костюмів для втілення змісту балету? Аргументуй, наведи приклади.

3. Обговори з однокласниками та однокласницями варіанти оформлення шкільної сцени під час свят. Чим буде відрізнитися сценографія залу на Новий рік і на Свято вишиванки? На Свято матері і на День захисників і захисниць України? Уявіть себе сценографами й запропонуйте власні ідеї.

### Самостійне дослідження, медіаношук

Розглянь поштову марку. Вона присвячена одному з найвидатніших танцівників і балетмейстерів ХХ ст. Дізнайся про його творчість і зв'язки з Україною.



### Фантазую, експериментую, дію

У минулому про репертуар театрів повідомляли афіші, програмки й буклети, а сьогодні роль путівника виконують цифрові платформи. Тут розміщують контент, рекламу, налаштовують діалог із глядачами через соціальні мережі.

У вільний час відвідай сайти українських театрів опери та балету, ознайомся з репертуаром і визнач, у якому є постановка «Лебединого озера» П. Чайковського.

<https://opera.com.ua>

<https://operahouse.od.ua>

<https://opera.lviv.ua>

<http://hatob.com.ua>

<https://www.opera-ballet.com.ua>

## АНСАМБЛЬ: У ЄДНОСТІ — КРАСА

### Музичні та хореографічні ансамблі

**!?** Пригадай, які ти знаєш ансамблі, зокрема з українських народних інструментів. Чи доводилося тобі співати разом з другом чи подругою? Це складніше, ніж соло?

Хор і оркестр, як ти вже знаєш, — це великі колективи музикантів/музиканток. Коли ж виконавців/виконавиць менше, вони утворюють *ансамбль* — вокальний, інструментальний або вокально-інструментальний.

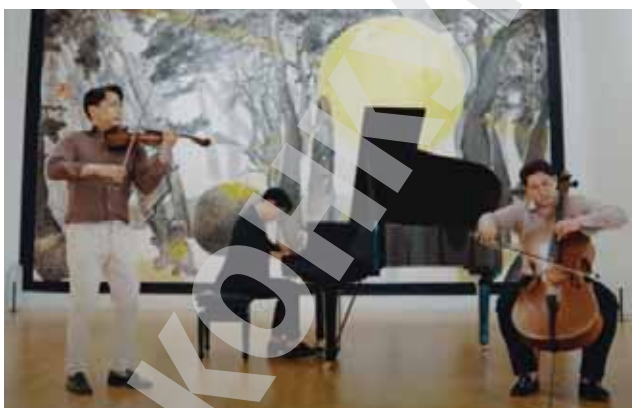
Ансамблі зазвичай називають за кількістю виконавців: із двох музикантів/музиканток — дует, із трьох — тріо, чотирьох — квартет, п'яти — квінтет і так далі. Музичні колективи з невеликою кількістю учасників/учасниць (зазвичай від двох до десяти) називають *камерними ансамблями*. Залежно від складу виконавців/виконавиць розрізняють *однорідний ансамбль* (наприклад, поширений струнний) та *змішаний*, коли інструменти різних груп поєднуються. Камерна музика призначена для виконання в невеликих приміщеннях.



Дірк Халс. Музиканти

**!?** Що відбувається на картині? В який час? Опиши людей, яких зобразив художник. Який ансамбль вони створили? Назви інструменти, які тобі відомі. Уяви музику, яку виконують музиканти.

Камерна музика має значні можливості для передачі душевного стану людини, ліричних емоцій і почуттів. За популяризацію камерної музики вітчизняних композиторів ансамбль «Київські солісти» отримав звання «Посол української культури у світі».



Тріо у музеї мистецтв (Корея)



Національний камерний ансамбль «Київські солісти»

**🎧** Астор П'яццолла. Лібертанго (тріо з бандеоном, ансамбль «Київські солісти», інструментальний ансамбль з хором дівчат).

! ? Порівняй трактовки виконання танго ансамблями різного складу. Як змінюється музика залежно від тембрів інструментів?

### Музична грамота

Невеликі за складом ансамблі, насамперед традиційні струнні квартети й квінтели, мають обмежену гучність звучання. Тому грати таку камерну музику просто неба чи у не пристосованих для музикування приміщеннях складно, адже для цього потрібна відповідна *акустика*.

Для музики мають важливе значення фізичні знання з акустики, *резонансу*. Знамениті майстри добре знали акустичні властивості матеріалів, з яких виготовляли музичні інструменти, зокрема резонатори. Недивно, що скрипки Антоніо Страдіварі не втрачають високої якості звучання впродовж століть.

*Музична акустика* — наука, що вивчає не лише фізичну природу звуків, але й закони сприйняття їх людиною. У цих дослідженнях поряд із фізиками й музикознавцями беруть участь фахівці з психології, фізіології, медицини.

В естрадній музиці популярні вокальні дуети. У відомому телешоу «Голос країни» на початковому етапі відбуваються ансамблеві «Бої». Під час спільного виконання однієї пісні двома чи іноді трьома конкурсантами/конкурсантками тренер визначає, хто зі співаків/співачок залишиться надалі в команді, а хто вибуває з конкурсу.

У вокально-інструментальних ансамблях (ВІА) учасники/учасниці співають і одночасно акомпанують собі на електромузичних інструментах (гітарах, клавішних) і ударних.



*Олександр Шевченко*. Старенький трамвай («Пікардійська терція»).

*Дмитро Монатик*. В цей день (дует Ніна Матвієнко і MONATIK).



Дует Ніни Матвієнко та Дмитра Монатика



! ? Порівняй вокальні ансамблі, визнач, у якому з них виконання акапельне. Виступи яких хореографічних ансамблів тобі доводилося бачити? Які танці вони виконували?

*Хореографічний ансамбль*, як і музичний, має свої різновиди. Ансамблі народного, класичного, естрадного, спортивного танцю відрізняються хореографічною мовою.



Національний академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського

*Музично-хореографічні ансамблі або ансамблі пісні і танцю* — це самодіяльні або професійні колективи, в творчості яких поєднуються різні види мистецтв: музика, хореографія, елементи театралізації. Нерідко їх організують при обласних філармоніях з метою збереження і поширення фольклору певного регіону.



Заслужений академічний Буковинський ансамбль пісні і танцю



### ЗОЛОТЕ ВЕСІЛЛЯ

*Вірші І. Рєзніка*

1. До бабусі і до дідуся  
Зібралась у дім родина вся,  
І сьогодні «Гірко!» їм кричать  
Сорок правнуків і двадцять п'ять внучат.
2. В пару цю закохані усі:  
Дітлахи, матусі, татусі.  
У бабусі є співацький хист,  
А дідусь у нас — завзятий танцюрист.  
*Приспів.*
3. У святковий у весільний день  
Їм бажаєм щастя і пісень,  
Тож піднімем кухлі у руках,  
Вип'ємо за них парного молока!

*Музика Р. Паулса*

*Приспів:*

Наші бабуся із дідусем,  
Просимо вас поруч сісти.  
Наші бабуся із дідусем —  
Перші в оркестрі солісти.  
Наші бабуся із дідусем —  
Пара на радість багата.  
Наші бабуся із дідусем,  
Знов, як колись — молодята.



Дитячий вокальний ансамбль «Дзегузите»



Диск ансамблю



Після розучування пісні виконайте заспів вокальними ансамблями різного складу, а приспів — хором.



*Раймонд Паулс. Золоте весілля (вокальний ансамбль «Дзегузіте»).*

У різних країнах проводяться фестивалі й конкурси дитячих танцювальних ансамблів. Наприклад, один із найпрестижніших в Європі Міжнародний конкурс-фестиваль «Танцювальний Олімп» для дітей і юнацтва проходить щорічно в Берліні (*Німеччина*). Він має на меті підтримку юних талантів, розвиток хореографічного мистецтва.

### Мистецька скарбничка

**Ансамбль** (*музичний і хореографічний*) — колектив людей, об'єднаних спільним виконанням музики або танців; злагоджене виконання; твори, які виконуються колективом (ансамблева музика).

**Віртуоз** (від італ. *virtuoso* — від лат. *virtus* — звитяга, талант) — виконавець, який досяг високої технічної майстерності.

**Камерна музика** (від італ. *camera* — кімната) — вокальна, інструментальна та вокально-інструментальна музика, створена для виконання малим складом музикантів у невеликих приміщеннях.

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які ти знаєш види музичних ансамблів? Наведи приклади.
2. Які існують хореографічні ансамблі залежно від виду танців, що виконуються?
3. Визнач за силуетом, який ансамбль зображено.



### Самостійне дослідження, медіапошук

Дізнайся, які професійні та дитячі ансамблі є у твоїй області.

### Фантазую, експериментую, дію

«Посміхнись, не барись і до танцю підведись! Крок вперед, крок назад і ми танцюєм» (відео)

Приєднуйся до танцю і співу дітей, імпровізуй рухи.



## Архітектурний ансамбль



Пригадай, який ти бачив/бачила архітектурний ансамбль? Які види образотворчого мистецтва до нього входять?

Прагнення краси і намагання людини художньо оформлювати все, що її оточує, знайшло своє відображення в архітектурних ансамблях.

Архітектурний ансамбль передбачає гармонійну єдність просторової композиції, яка включає споруди, твори скульптури (пам'ятники, декоративні рельєфи), а також монументальний живопис і садово-паркове мистецтво.

Існують різні типи архітектурних ансамблів: *монастирський ансамбль, ансамбль окремої площі, ансамбль фортеці, палацово-парковий ансамбль.*

Монастирський ансамбль складається з центрального собору, дзвіниці, каплиць, трапезної, келій, господарських приміщень. На території монастиря іноді будували майстерні, друкарні, школи. Церковні споруди прикрашали рельєфами, скульптурами, а вікна – вітражами. У внутрішній частині споруд розміщували різьблені іконостаси, на стінах і стелі – фрески й мозаїки.



Ансамбль Почаївської Лаври

### Архітектурна грамота

Під час планування і будівництва церковних, театральних-концертних споруд архітектори мають враховувати акустику майбутніх приміщень. Для забезпечення високої якості звучання (мови, музики) доцільно використовувати специфічні форми залів і матеріали для оздоблення інтер'єрів – стін, стелі. Адже у закритих і напівзакритих приміщеннях, зокрема у залах великої місткості, звукові хвилі віддзеркалюються або поглинаються поверхнями, що впливає на чутність, розбірливість мови і музики. Усі ці тонкощі вивчає галузь фізики – *архітектурна акустика.*



За бажанням дізнайся про архітектурну акустику більше.

Щоб ознайомитися з ансамблем площі, найкраще завітати до Італії. Неперевершений архітектурний ансамбль площі Святого Марка – серця прекрасної Венеції – зберігся протягом тисячоліть. Він виглядає майже так, як на старовинній картині Каналетто. Уся площа оточена пам'ятниками культури: величний собор і струнка дзвіниця Святого Марка,

розкішний Палац Дожів, годинникова вежа, бібліотека, музей тощо. Кожна частина ансамблю має свою унікальну історію, зберігає вікові таємниці, тому так вабить і притягує мільйони туристів та туристок з усього світу.



*Джованні Антоніо Каналетто. Площа Святого Марка*

Для фортець головним є оборонне значення. Тому всі частини ансамблю фортеці — мури й вежі з бійницями, інші укріплення, що оточували замок, — були міцними, капітальними. Часто фортеці споруджували в неприступній місцевості: біля скелі, на горі чи пагорбі з глибоким річищем або яром з водою навколо. Вони слугували природним захистом під час оборони.



Кам'янець-Подільська фортеця

Невід'ємною складовою архітектурного ансамблю є монументальний живопис. Залежно від техніки виконання в ньому вирізняють *фреску*, *мозаїку*, *вітраж*. У сучасних містах поширеним видом настінного малярства став мурал.



1 — Фреска Кносського палацу (Крит);  
 2 — Вітраж Страсбурзького собору (Франція);  
 3 — Мозаїка Софіївського собору в Києві (Україна)



Мурал «Берегиня з ноутбуком» в Івано-Франківську

Мурали птахів у Києві, Харкові



Створи ескіз одного з видів монументального мистецтва: вітража, мозаїки або муралу.



### Мистецька скарбничка

**АНСАМБЛЬ** (від лат. *ensemble* — разом) — єдність частин мистецького цілого, художня злагодженість

**У музиці** — група виконавців, що разом виконують музику; злагоджене виконання музичного твору кількома учасниками; п'єса для невеликого складу виконавців

**У театрі та кіно** — гармонійне поєднання творчості режисера, акторів, художника, композитора та ін. з метою найкращого виявлення ідеї вистави або кінофільму, а також злагоджена гра акторів

**В архітектурі** — гармонійна єдність просторової композиції, що включає комплекс споруд, скульптур, монументального живопису, ландшафту

### Мистецька скарбничка

**Вітраж** (від фр. *vitre* — віконне скло, від лат. *vitrum* — скло) — твір декоративного мистецтва, виготовлений із кольорового скла зазвичай для вікна в архітектурній споруді.

**Мозаїка** — вид монументального мистецтва, зображення, виконане зазвичай із однорідних за матеріалом частин (смальта, камінь, керамічна плитка тощо), використовується для декоративного оздоблення архітектури.

**Мурал** (від лат. *mūrālis* — стіна) — різновид настінного малярства, розпис на стінах і фасадах житлових будинків або промислових об'єктів.

**Фреска** (від італ. *fresco* — свіжий) — живопис на вологій штукатурці, одна з технік настінного малярства; також твір, виконаний у цій техніці.

#### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Які види архітектурних ансамблів ти знаєш? Наведи приклади.
2. Порівняй архітектурні ансамблі площі та фортеці. У чому полягають їх особливості?
3. Створи схему або таблицю «Монументальний живопис».

#### Самостійне дослідження, медіапошук

Поцікався в Інтернеті, які мурали виникли останнім часом у містах України. Дізнайся їх авторів. Яка тематика сучасних стінописів?

#### Фантазую, експериментую, дію

Запропонуй різні способи імітації мозаїки, продовжуючи приклади: гудзики, крупи, нарізані кольорові папірці тощо. Виготов мозаїку в одній із цих технік.



## Музика свят і розваг

! ? Які свята й розваги тобі подобаються найбільше? Чи пов'язані вони з мистецтвом? Пригадай, що таке естрадна музика.

Масові розважальні дійства під час відпочинку завжди захоплювали людину, особливо спільне виконання музики. Здавна і до нашого часу збереглася традиція музикування в родинному або дружньому колі на дозвіллі. Гра на народних або інших інструментах, спів під гітару сприяють гарному настрою.

У давнину існувала традиція виконувати розважальну музику не лише на балах, а й у парках і садах під час урочистих церемоній і свят.



Георг Фрідріх Гендель. Сюїта «Музика на воді (фрагменти).  
(з картинами Дж. Каналетто і Р. Кар'єри)  
(з картинами М. Марієскі та Т. Гейнсборо)  
Увертюра з «Музики королівського феєрверку».  
(з фото феєрверків у Сіднеї)  
(з відео феєрверків на Іст-Рівер у Нью-Йорку)



! ? Яке твоє емоційне враження від музики? Які групи інструментів підсилюють урочистість? Порівняй настрої музики з атмосферою, що панує на картині.



Невідомий автор. Феєрверк на Темзі

### Портрет митця



**Георг Фрідріх Гендель** (1685–1759) народився в німецькому місті Галлі, але більшість своїх зрілих років прожив у Англії.

Гендель з дитинства вчився грати на скрипці, клавесині, гобої та органі. Проте батько не підтримував його намірів стати професійним музикантом, навіть забороняв займатися музикою. У десять років Гендель спробував написати перший твір — тріо, а у сімнадцять уже почав працювати органістом.

Автор серйозних опер, концертів, сонат і монументальних ораторій Г. Ф. Гендель створював і популярну музику. Чи не першими зразками цього жанру стали «Королівський феєрверк» і «Музика на воді» (оркестранти розміщувалися на барці, а публіка — на човнах і на березі Темзи). Ці оркестрові сюїти призначалися для виконання просто неба, тому композитор активно використовував групу духових мідних інструментів (труби, валторни).

Музичні твори, призначені для відпочинку, свят і розваг, часто називають «легкою» музикою. Проте її кращі зразки демонструють не легковажність, а доступність для сприйняття. Таку музику ми часто чуємо по радіо і телебаченню.

У сучасній культурі набули поширення різноманітні музичні шоу. Різновидом аквашоу (тобто шоу на воді) є музичні фонтани. Яскраве видовище, яке нагадує калейдоскоп, досягається завдяки поєднанню музики із синхронним рухом струменів і хвиль води та світло-кольоровими ефектами. В Україні музично-світлові фонтани встановлено в Києві, Харкові, Запоріжжі, Вінниці, Умані. Найбільший у світі співаючий і танцюючий фонтан збудовано в Дубаї посеред штучного озера.



Музичний фонтан у Дубаї (ОАЕ)



Фонтан у Запоріжжі (Україна)



Розглянь світлини. Як ти гадаєш, яку музику виконують фонтани? Поміркуй, чому фонтани починають «співати» переважно ввечері.

Фонтанам Рима, які щедро прикрашають площі й вулиці, парки й вілли цього «вічного міста», присвячено цілу симфонічну поему. Програмний твір **Отторіно Респігі** складається з 4-х частин, кожна з яких присвячена певному фонтану при його спогляданні в різний час доби.

**1. «Фонтан Валле Джулія на зорі».** Перша частина поеми — це своєрідний оркестровий пейзаж. Музична пастораль передає атмосферу тихого світанкового ранку, ніжне

дзюрчання води фонтану, пронизані першими сонячними променями бризки й краплі.

**2. «Фонтан Тритона вранці».** Статуя Тритона — сина бога моря Посейдона, розміщена на мушлі, яку тримають хвостами чотири дельфіни в оточенні чудернацьких фігур сирен, які ніби рухаються під струменями води. Ця енергійна танцювальна за характером частина поеми (скерцо) починається гучним висхідним звучанням валторн, яке підхоплює весь оркестр. Музика створює фантастичний образ могутнього злету.

**3. «Фонтан Треві опівдні».** Якщо, за словами О. Респігі, міські фонтани — це мелодійні голоси Рима, то величний Треві — справжній соліст італійської столиці. Це найвідоміший з-поміж 280 римських фонтанів. Невелика площа нагадує постійно заповнений глядачами амфітеатр, а власне фонтан — сцену, на якій відбуваються головні події. У центрі архітектурно-скульптурної композиції — фігура Нептуна, який ніби виїхав з центральної ніші палацу на величезній мушлі-колісниці. Бог морів править гігантськими морськими кониками й тритонами.

**4. «Фонтан вілли Медічі під час заходу сонця».** Під дзюрчання фонтанної води заходить сонце, засинає Рим і вся Італія. Про це оркестровими звучаннями оповідає музична поема.



Отторіно Респігі. Фонтани Рима (фрагменти на вибір).



Передай свої враження від музики. Чому, на твою думку, композитор вибирав жанр скерцо для образу фонтана Тритона? Порівняй музичний і візуальний образи фонтана Треві. Поцікався, в яких кінофільмах цей фонтан був «героєм».



Джованні Лоренцо Берніні.  
Фонтан Треві



Джованні Лоренцо Берніні.  
Фонтан Тритон

### Мистецька скарбничка

**Шоу** (від англ. *show* — показ, уявлення) — захід розважального, постановного характеру, який, як правило, проводиться перед публікою.

#### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Що тебе найбільше зацікавило в цьому параграфі підручника?
2. Поясни, що таке розважальна або «легка» музика.
3. Наведи приклади популярних музичних і хореографічних шоу.



**Самостійне дослідження, медіапошук**

У вільний час послухай і оціни репертуар музичних фонтанів світу.

(Барселона)

(Бухарест)

(Кіпр)

(Лас-Вегас)

(Дубаї)

(Мумбаї)

**Фантазую, експериментую, дію**

Добери репертуар до співаючого і танцюючого фонтана, яким бажаєш прикрасити парк свого міста або площу рідного села. Якою музикою ти бажаєш його озвучити: урочистою і святковою, тихою і ніжною або загадковою і фантастичною? Дізнайся про кошторис такої споруди, пам'ятаючи, що будь-яке видовище створюється, щоб приносити задоволення і радість людям, а не заради прибутків.

**8. Садово-паркове мистецтво**

Які зразки архітектури й скульптури можна спостерігати під час екскурсій або віртуальних подорожей парками?

*Садово-паркове мистецтво* передбачає створення і художнє оформлення садів і парків. Ця діяльність охоплює їх планування і розбиття, добір рослин — дерев, кущів, квітів з урахуванням клімату і природного рельєфу, розміщення і групування рослин відповідно до розташування споруд і водойм — озер, річок, джерел.

Різноманітні прийоми садово-паркового мистецтва підкоряються двом основним принципам: *регулярному* (геометричному), або *пейзажному*. Регулярний парк із прямими алеями, геометрично правильними формами клумб, газонів і водоймищ, з підстриженими рослинами отримав назву «*французький*». А пейзажний парк, художні композиції якого імітують природний ландшафт, — «*англійський*». Розглянемо зразки цих типів парку.



У Версалі: 1 — оранжереї; 2 — у парку



У Версалі: 3 — Версальський палац; 4 — фонтан Латони

У Версалі, передмісті Парижа, розташовано найбільший у Європі неперевершений палацово-парковий ансамбль. Продовженням палацової архітектури є регулярний парк (ландшафтний архітектор — Андре Ленотр). Він складається з безлічі терас, які знижуються з віддаленням від палацу. Окрім ретельно підстрижених газонів і клумб з квітами, численних скульптур, оранжерей, басейнів, по всій території розташовано фонтани, які забезпечують унікальність садів Версаля.

Напівкруглий водоспад служив декорацією для Бальної зали. Кам'яними сходами фонтану каскадами струменіла вода, а мармуровий «острівець» у центрі служив для танців. Музиканти перебували нагорі каскаду, а глядачі — на газонах амфітеатру. Тут відбувалися придворні свята, розваги, веселощі.

У наші дні влітку тут відбуваються грандіозні аквашоу: фонтани під акомпанемент класичної музики виконують свої фантастичні танці.

### Образотворча грамота

Парк, як і будь-який твір візуального мистецтва, починається з композиції. Малюючи картини, митці використовують площинну композицію, для скульптури застосовують об'ємну. Щоб спроектувати сад, сквер чи парк, ландшафтний архітектор дотримується правил глибинно-просторової композиції. Важливим засобом гармонізації композиції є ритм — чергування однорідних елементів у просторі. Наприклад, у парку рівномірно висаджують дерева, щоб утворити алеї. Рівновага досягається завдяки ритмічному розміщенню газонів і клумб різних форм — круглих, овальних, прямокутних тощо. Виразність композиції невеликого скверу підкреслить вдало розташований композиційний центр, де, приміром, доречно розмістити фонтан. Навколо нього зазвичай у симетричній композиції розставляють лавочки для відпочивальників.

### Віртуальна екскурсія

А тепер ознайомся з пейзажним парком. Помандруй до «Софіївки» — Національного дендрологічного парку України, перлини садово-паркового мистецтва з-понад 200-річною історією.

Парк заснував Станіслав Потоцький — польський магнат, володар міста Умань. Він назвав його на честь дружини Софії і подарував їй на день народження у 1802 році. Автором проєкту і керівником будівництва було призначено Людвіга Метцеля.

Принадність «Софіївки» — у тихому звучанні природних кольорів і мелодій, плавних лініях руху води, загадкових композиціях із каменю, мов би випадково розкиданого поблизу скель. Головна композиція парку проходить уздовж підземної річки Кам'янки, де створено низку басейнів і ставків, водоспадів і каскадів. Краєвиди прикрашають павільйони й альтанки. На тихих алеях, у таємничих гротах застигли статуї античних богів, бюсти філософів. Є у парку площа, амфітеатр, кілька місточків. А сучасні митці доповнили старовинну «Софіївку» єдиним у Східній Європі фентезі-парком. Новий парк «Софіївка» вражає топіарними рослинами, світло-музичними інсталяціями, артоб'єктами, казковими дитячими майданчиками.

Так майстерні руки та творча фантазія людини створили магічний ансамбль природи й мистецтва.

!/? За бажанням відвідай додатково сайти «Софіївки» та фентезі-парку.  
(лазерне шоу)



У «Софіївці»: 1 — дерев'яна альтанка на скелі; 2 — фонтан змії;  
3 — площа зібрань; 4 — павільйон Флори

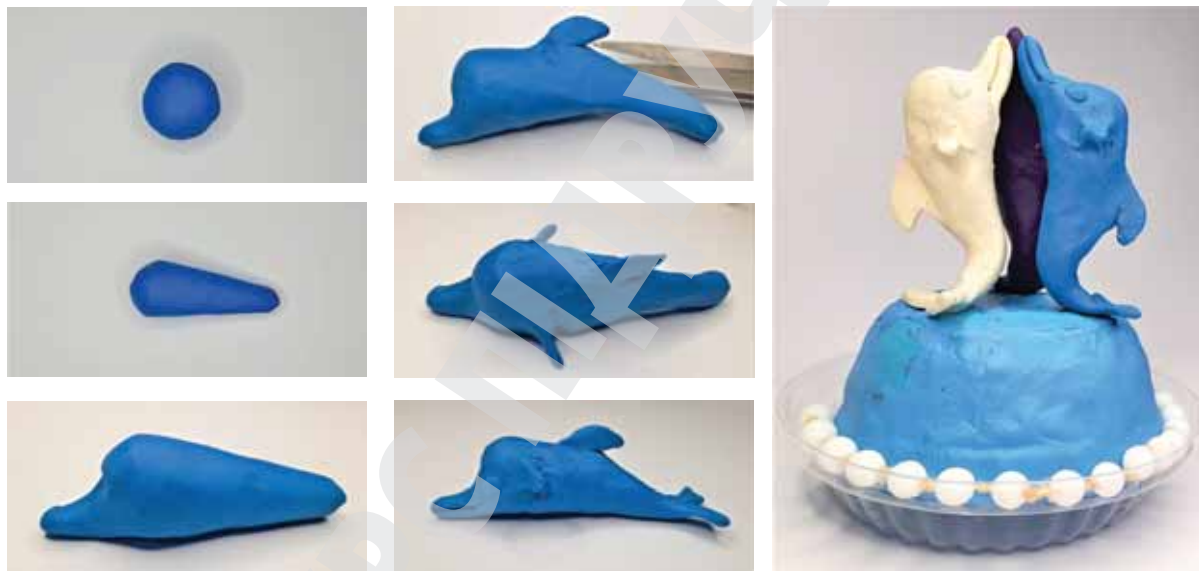


Топіарні рослини у Новій Софіївці



Зліпи фонтан «Дельфін» для парку відпочинку з різних матеріалів (пластилін, кольоровий картон).

Варіант 1.



Варіант 2.



### Мистецькі поради

1. Продумай загальну форму фонтану, образ дельфіна в його композиції.
2. Створи основу скульптурної композиції «Басейн для води». Використовуй паперову або пластикову тарілку.
3. Врахуй особливості ландшафтного середовища фонтану (створи візуальне тло).
4. Прикрась скульптуру та басейн фонтану декором.

### Мистецька скарбничка

**Композиція** — поєднання частин в єдине ціле, гармонійна побудова компонентів художнього твору, зумовлена змістом і призначенням.

**Садово-паркове мистецтво** — мистецтво створення садів, парків, скверів та інших територій, які підлягають озелененню; об'єднання природних, архітектурних і скульптурних компонентів у цілісну композицію.

**Топіарне мистецтво (топіарі)** — фігурна стрижка рослин для надання їм різних скульптурних і декоративних форм: тварин, людей, споруд.

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Розкажи про особливості садово-паркового мистецтва. Що тебе здивувало чи вразило під час ознайомлення з цією темою?
2. Порівняй регулярний і пейзажний парки, визнач відмінності.
3. Прокоментуй зразки екоарту:



### Самостійне дослідження, медіапошук

**Мистецький проєкт «Збережемо зелені легені Землі».** Досліди, які екологічні проблеми парків існують в Україні. Як можна засобами мистецтва привернути увагу до збереження лісів і зелених зон у містах?

### Фантазую, експериментую, дію

До якого виду мистецтва належать фонтани? Поясни свою думку. Поміркуй, образи яких казкових героїв можна втілити в оригінальній композиції фонтану.

## МИСТЕЦЬКИЙ ДИВОСВІТ

### Східний театр

Музика і акторська пластика, костюми й грим — усе це ти одразу пригадуєш, коли мова йде про театр. А чи можеш ти уявити на театральній сцені акробатику і бойові мистецтва? Такий синтез існує в східному театрі.

Отже ми знову подорожуємо до східних країн. У Китаї, Індії театр набув неповторних рис. Уяви собі театр без декорацій. У традиційному східному театрі їх не було. Тому акторам доводилося розкривати зміст постановки лише завдяки своїй майстерності. Крім цього, тут всі ролі, навіть жіночі, грали та грають лише чоловіки. Персонажі втілюють певні характеристики — *амплуа*: Жартівник, Добродій, Скривджений, Злий тощо. Кожний персонаж має свій особливий костюм, грим, перуку.

У Пекінській опері — перлині китайського театру — чотири основних амплуа: герой (шен) і героїня (дань), «розфарбована особа» (цзін) і комік (чоу). Актор веде діалог не лише словом і співом, а й «мовою жестів».



Основні амплуа Пекінської опери (шен, дань, цзін, чоу)

Основою відомої на весь світ Пекінської опери є музика. Велику увагу китайські митці приділяють вокальній майстерності. У самотньому видовищі значна роль пантоміми, танців і акробатики.



Який із перелічених елементів китайського музичного театру є нетиповим для опери?

У костюмі та гримі китайського театру широко використовується символіка. Наприклад, вишитий дракон, який означає велич, прикрашає тільки халат імператора. Злі і жорстокі люди носять чорний одяг. Військові одягнені в бойові обладунки із зображенням тигра або леопарда, що означає хоробрість і мужність. Колір гриму також втілював певну характеристику: *червоний* — чесність і відданість; *білий* — хитрість, злочинство; *жовтий* — жорстокість; *золотий* застосовували для міфічних героїв.



Великий національний оперний театр (Пекин, Китай)

За відомою казкою Г. К. Андерсена «Соловей» композитор Ігор Стравінський створив однойменну оперу, яка стилізує атмосферу давнього Китаю.



Подивись фрагмент із вистави Пекінської опери. Зверни увагу на манеру співу, особливості танців і музики, зокрема, яка звучить під час «бойових» сцен.



Пекінська опера.

Театральне мистецтво Індії також має дуже глибокі корені. Стрижнем індійського театру став танець, тому його називають музично-танцювальною драмою. Слово, музика і танець тут однаково важливі. Склалася танцювальна драма за стародавнім епосом, яку зазвичай виконували просто неба під місячним світлом. Величезного значення надавалося ретельно розробленій мові жестів і міміки, різноманітним положенням пальців, які передавали складні почуття. Спектакль супроводжував оркестр індійських інструментів.



Актори індійського театру



Порівняй костюми та маски акторів індійського і китайського театрів.



## ЗЕЛЕНЕ СЛОНЕНЯ (БЕМ-БА ЛА БЕМ-БА)

Вірші О. Вратарьова

Музика І. Кириліної

1. На острові Лабемба,  
В затоці Балабемба,  
Жили собі звичайні  
Співаючі слони.  
Жили собі та й годі,  
Співали при народі,  
А вранці при нагоді  
Розказували сни.

*Приспів:*

Бем-ба ла бем-ба.  
Бем-ба ла бем-ба.  
Бем-ба ла бем-ба ба.

2. Прийшла зима на острів,  
А там зима – це дощик,  
Холодний довгий дощик,  
Небесний водограй.  
Але слонові сухо,  
Бо два слонячі вуха –  
Великі парасольки:  
Накрійся і співай!

*Приспів.*

3. Набридло зимувати,  
Під вухами співати,  
Одна єдина думка  
У кожного слона:  
Коли ж це сонце вийде,  
Коли ж нарешті прийде,  
Зелена і весела  
Танцююча весна.

*Приспів.*

4. І сонечко заграло,  
Веселка запалала,  
Й на чисте поле вийшло  
Зелене слоненя.  
Чому ж це ти зелене?  
Навіщо ти зелене?  
Для чого ти зелене?  
Тому що я – весна!!!

*Приспів.*

### Мистецькі поради

1. Склади виконавський план пісні відповідно до її змісту.
2. Поміркуй, як будуть відрізнятися виконання кожного з куплетів (настрої, темп, динаміка).
3. Виконай пісню з інсценізацією.
4. Пофантазуй, який мультиплікаційний фільм можна створити за словами пісні «Зелене слоненя» («Бем-ба ла бем-ба»).



Листівка (за Марією Приймаченко)



Слоник зі скла



### Мистецька скарбничка

**Амплуа** — виконання актором певних ролей, що відповідають характеру його да-  
рування і зовнішнім даним (трагик, комік тощо).

#### *Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Назви основні риси китайського музичного театру на прикладі Пекінської опери.
2. Розкрий особливості синтезу мистецтв у театрі Індії. Чому, на твою думку, його називають музично-танцювальною драмою?
3. Схарактеризуй костюми, маски й грим акторів східного театру. Поміркуй, де в сучасному житті потрібно мистецтво гриму.

#### *Самостійне дослідження, медіапошук*

Досліди й розкрий секрети мистецтва східного театру тіней.



Ажурні ляльки театру тіней

#### *Фантазую, експериментую, дію*

**Гра-пантоміма «Амплуа».** Розіграй із однокласниками й однокласницями сценки в стилі східного театру, використовуючи мову жестів і міміки (однокласники та однокласниці мають відгадати персонажа).

## Цирк Сходу



Пригадай музику до балету П. І. Чайковського. Ти можеш увидати цей класичний балет ... в цирку? Мабуть, тільки в східному...

Із давніх-давен у східних країнах високо цінується циркове мистецтво. Китайський акробатичний цирк «Райське шоу з Піднебесної» вважається найдавнішою цирковою трупю в світі. Сьогодні він складається зі ста артистів-акробатів / артисток-акробаток, більшість з яких — ушавлені спортсмени та спортсменки, удостоєні численних нагород і призів за свою майстерність.

У репертуарі цирку багато цікавих трюків, але навіть з-поміж них унікальним є жонглювання парасольками. Такий сучо китайський трюк не може повторити ніхто інший,

адже це мистецтво шліфувалося тисячоліттями, а його секрети передавалися з покоління до покоління лише представникам циркових акробатичних династій. Китайський цирк — один із найсамобутніших у світі. Навіть декорації у ньому зроблено відповідно до правил *фен-шуй*.

На відміну від європейських циркових родин у циркових школах Китаю дітей починають навчати з трирічного віку. Тому не дивно, що китайські акробати та аробатки славляться своєю дивовижною гнучкістю, жонглери та жонглерки — спритністю, а гімнасти та гімнастки примудряються виконувати за допомогою своїх тіл навіть ієрогліфи.



Шанхайський цирк – цирк номер один у Китаї



Балет на льоду нині нікого не здивує, балет на воді – вже незвично. А уяви балет на цирковій арені, під куполом! Оце вже справжня східна екзотика!

Таку оригінальну циркову фантазію вдалося здійснити китайським артистам та артисткам. Акробатичний балет із Шанхаю підготував унікальне шоу «Лебедине озеро» за музикою Петра Чайковського. Головна героїня — Одетта — з'являється не в білосніжній ажурній пачці, як ми звикли бачити в балеті, а в звичайному гімнастичному трико. Артистка демонструє дійсно казкові трюки: вона робить па-де-де на пуантах, але ... стоячи на дроті, застигає в граціозній позі на витягнутій руці або на голові принца Зіґфріда. Все, що роблять артисти та артистки, нагадує польоти уві сні і наяву. Вони змушують глядачів спостерігати за неймовірними трюками, затамувавши подих. Танцюристи та танцюристки виходять за межі можливостей



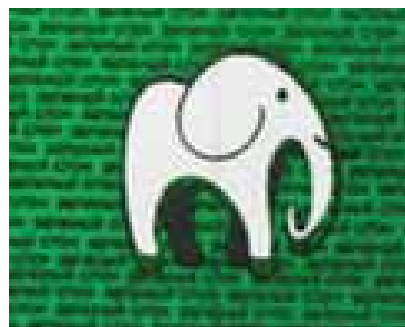
людини, змінюючи наші уявлення про класичне мистецтво танцю. Адже незрозуміло, де закінчується балет і починається віртуозна акробатика.

У сучасних фантастичних шоу дивним чином переплітаються традиційна китайська школа акробатики і мультимедійні технології. Вони демонструють нові акробатичні трюки з використанням новітньої техніки. Кожний номер є унікальним, адже китайські акробати та акробатки нерідко виходять за межі людських можливостей. Вони вражають силою, пластикою і неповторним ліричним настроєм. Публіка буває заворожена не тільки точністю артистів та артисток і хитромудрими костюмами, а і звуковими ефектами, живою музикою та кольоровим освітленням, створеним за допомогою сучасних технологій.

Індійські слони на арені – цирковий номер, який був вельми популярним упродовж століть, як і дресировані тигри, леви тощо. Проте останнім часом в Європі поширився рух за заборону експлуатувати звірів задля розваги. І хоч в Україні це не заборонено, до активістів та активісток приєдналися й одеські дресирувальники та дресирувальниці. Китайські ж артисти та артистки імітують звірів, зокрема дуже популярних драконів «грає» пара артистів. Усе частіше живих тварин у цирку замінює *голограма*. Вистави з віртуальними тваринами стають дедалі популярнішими.



Варіант 1. Намалюй стилізованого слоника для екологічної реклами.





Варіант 2. Створи декоративного індійського слоника для голографічної композиції.

***Узагальнюю, аргументую, систематизую***

1. Що нового ти дізнався/дізналася про синтез мистецтв?
2. Як збагатилися твої уявлення про східний цирк? Назви його особливості.
3. Доведи, до китайські циркові артисти та артистки по-новому трактують мистецтво балету.

***Самостійне дослідження, медіапошук***

Обговори з однокласниками та однокласницями тему жорстокого поводження з тваринами під час дресирування. Поцікався, чому і як саме зелений слоник перетворився на символ екологічного руху на захист тварин. Подумай, як мистецтво може допомогти збереженню диких звірів. Що ти особисто можеш для цього зробити?

***Фантазую, експериментую, дію***

У вільний час переглянь виступи китайського цирку. Поекспериментуй і спробуй зробити окремі найпростіші акробатичні та гімнастичні трюки.

## Музика в кіно

- ?** Які фільми привернули твою увагу саме завдяки музиці?  
 Які пісні з кінофільмів ти пам'ятаєш? Чи подобається тобі дивитися мюзикли?



Пам'ятник братам Люм'єрам



Кінетоскоп



Афіша до кінофільму

Сьогодні неможливо уявити сучасне життя без кіномистецтва. Але зовсім недавно, трохи більш як сто років тому, людство нічого не знало про це диво техніки.

Кіномистецтво — це новий вид синтезу мистецтв, де вже неможливо розділити звук і зображення. Він органічно поєднує елементи різних видів мистецтва — літератури, театру, музики, живопису, хореографії. Але водночас не замінює і не дублює їх, а переробляє відповідно до особливостей екранної творчості.

Кіно народилося у Франції наприкінці XIX ст. Перші кінострічки тривали лише кілька хвилин і не мали звуку. Це було так зване німе кіно, але таким насправді воно не було, бо гра акторів супроводжувалася музикою.

Для створення певного настрою в кінотеатрі грав музикант-ілюстратор, якого називали тапер (найчастіше це був піаніст, але інколи й цілий оркестр).

Датою народження кінематографу прийнято вважати 28 грудня 1895 року, коли в Парижі на бульварі Капуцинів у приміщенні «Гранд кафе» братами Огюстом і Луї Жаном Люм'єрами було організовано перший у світі публічний кіносеанс.

Однак деякі дослідники історії кіно доводять, що французів на два роки випередив Йосип Андрійович Тимченко, майстер

з Одеського університету. Незалежно від братів Люм'єрів він створив прототип кінокамери – кінетоскоп. У 1893 році в Одесі відбувся перший кінопоказ коротких стрічок «Верхогони-кавалеристи» та «Метання списа».

Сюжет про перші кроки кінематографу та його вплив на людей втілено у художньому фільмі «Людина з бульвару Капуцинів». Головний герой цієї комедійної стрічки містер Фьост (з англ. – перший) щиро вірить, що сеанси «сінематографа» здатні роботи дива й перевиховувати людей, навіть бандитів-ковбоїв.



*Геннадій Гладков. Пісня «Сінема» з кінофільму «Людина з бульвару Капуцинів».*



*У чому, на твою думку, сила впливу на людей мистецтва кіно? Як ти вважаєш, яка роль музики у фільмах? Поміркуй, чи показують у фільмі трагічні події під веселі пісні. Яку музику ми чуємо, коли у фільмі відбувається втеча героїв чи погоня?*

Будь-яку сучасну кінострічку завжди супроводжує музика. Вона звучить з перших кадрів, у титрах, налаштовує глядача на відповідний настрій для сприйняття фільму. Наділяючи героїв індивідуальними музичними характеристиками, можна підкреслити особливості їхньої вдачі та поведінки.

Застосування національних інтонацій здатне перенести глядача в потрібне місце розгортання подій, як наприклад, звучання коломийки у фільмі допомагає уявити атмосферу Карпат («Тіні забутих предків»). Проте поява української народної пісні в епізоді, знятому в Африці чи Індії, ймовірно викликатиме відчуття штучності. Адже будь-яка музика, що звучить у кінофільмі, повинна відповідати характеру дії на екрані. Але головне – вона повинна вразити, тобто «запасти в душу».

## До портретної галереї

Джон Вільямс — сучасний американський композитор, який народився в Нью-Йорку (1932), виріс у музичному середовищі, в дружній та міцній родині. В шкільні роки окрім фортепіано юнак опанував трубу, тромбон і кларнет. Він навчався у класичних американських музичних закладах у найвідоміших педагогів США. Виступав у клубах як джазовий піаніст, тривалий час працював диригентом Бостонського естрадного оркестру, писав музику до численних кінофільмів. Джон Вільямс став п'ятикратним лауреатом премії «Оскар» (і понад 50 разів номінувався), трикратним премії Grammy за музику до фільмів.

Другий «Оскар» Вільямсу принесла його співпраця з режисером Стівеном Спілбергом у роботі над вельми успішним фільмом «Щелепи» (1975), для якого композитор написав неймовірно чарівну музику, яка стала однією з головних дійових осіб фільму і буквально врятувала його від провалу. З того часу двоє митців стали друзями й постійними партнерами.

Музика до фільму «Зоряні війни» (режисер Джордж Лукас) принесла маестро великий успіх, саундтрек до фільму залишається популярним серед любителів кіномузики й донині.

З-поміж інших відомих фільмів, музику до яких написав Джон Вільямс: «Супермен», «Індіана Джонс: у пошуках втраченого ковчега», «Один удома», «Інопланетянин», «Список Шиндлера». Деякі фільми завдяки музиці Джона Вільямса було врятовано від забуття. Багато саундтреків композитора відірвалися від кінофільму і живуть самостійним концертним життям.

Джон Вільямс. Саундтреки з кінофільмів «Зоряні війни», «Імперський марш» «Список Шиндлера», «Гаррі Поттер» (з фрагментом), «Зоряні війни» (з титрами), «Супермен» (із кінофрагментами)

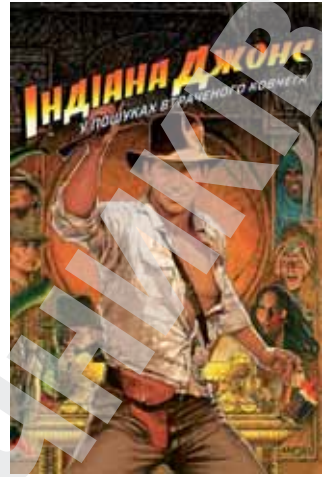
Сучасні кінофільми часто створюються на основі мюзиклів. Зрозуміло, що значення музики в такому фільмі набагато важливіше, ніж у звичайному.

**?** Пригадай, які музичні фільми ти дивився/дивилася. Чи належать вони до мюзиклів? Які види мистецтв поєднуються в мюзиклі?

Кінофільм «Звуки музики» американського режисера Роберта Уайза (1965) вважається класичним мюзиклом. Автор музики — композитор Річард Роджерс.

За сценарієм події фільму відбуваються в австрійському місті Зальцбурзі. В одній родині військового семеро дітей залишилися без матері. З появою молодої гувернантки Марії у дім повернулися сміх і радість. Нова вихователька дуже любила музику, гарно співала і складала для дітей пісні. Вони припинили бешкетувати й теж полюбили музику, яка повернула у родину щастя. Діти разом із Марією розучують жартівливу пісеньку про музичний звукоряд, співають в ансамблі. Отже, музика є «головною дійовою особою» цього кінофільму.

**?** Переглянь фрагменти з кінофільму «Звуки музики» і розкажи про свої враження. Схарактеризуй пісні з мюзиклу (мелодії, ритмічні й темброві особливості). Які засоби музичної виразності використав композитор, щоб створити образ щастя? Яка роль у цьому хореографа?

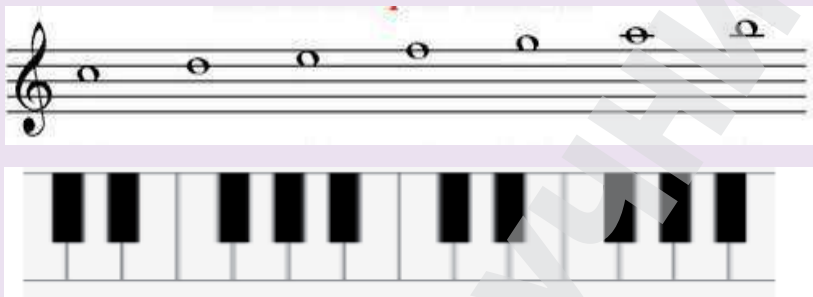


Постери до кінофільмів з музикою Джона Вільямса



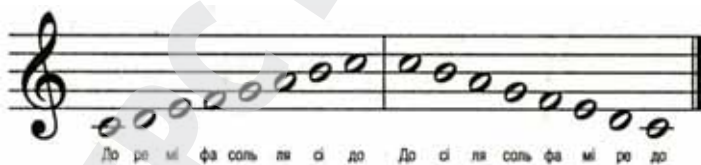
## Музична грамота

Ти вже знаєш, в якому порядку розташовано ноти музичної гами першої октави, скільки нот в кожній октаві. А тепер треба запам'ятати, де пишуться ті самі за назвами ноти у другій октаві. Підпиши їх на нотному стані й покажи на клавіатурі. Потренуйся складати ребуси з назвами нот, які розміщуй серед літер на нотоносці.



До міно, помідор, море, камін, дорога, ремесло,  
фантазер, лялька, таксі, факел, земля, поляна.

- ? Заспівай фрагмент пісні з кінофільму «Звуки музики» з пластичним інтонуванням у різних варіантах (поступово змінюючи динаміку або на контрасті форте і піано, в різних темпах, і з різними штрихами).



### До-Ре-Мі (з кінофільму «Звуки музики»)





Річард Роджерс. «Do-Re-Mi з мюзиклу «Звуки музики» (Національна оперета України та ансамбль дитячого театру «Мюзік-хол»).

#### Мистецькі поради

- Проспівай пісню по фразах зі словами українською та англійською мовами.
- Співаючи, стеж за інтонацією і фразуванням.
- Під час співу відтворюй відповідний настрій музики.
- Виконуючи пісню хором, намагайтеся співати злагоджено, ритмічно, створюючи гарний ансамбль.
- Виконай пісню з пластичним інтонуванням, з інсценізацією (у групі).

#### Мистецька скарбничка

**Кіномистецтво** — вид художньої творчості, що сформувався на технічній основі кінематографії, синтез мистецтв — літератури, театру, образотворчого мистецтва і музики.

**Мюзикл** — музична вистава, в якій на основі літературного сюжету поєднуються виражальні можливості музичного, хореографічного, драматичного та оперного мистецтв.

**Саундтрек** (англ. *soundtrack*, розм. — звукова доріжка) — музичне оформлення будь-якого матеріалу, наприклад, кінофільму, мультфільму, мюзиклу, телепередачі, комп'ютерної гри, книги.

**Тапер** — музикант, зазвичай піаніст, який супроводжував своїм виконанням танці на вечорах, балах, згодом — німі фільми.

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Як поєдналися види мистецтв у кінематографі? Яка у ньому роль музики?

2. Пригадай дитячі музичні фільми, які ти дивився/дивилася останнім часом. У якому з них музика найбільше сподобалася і запам'яталася? До якого виду кіно належать ці фільми?

3. Порівняй мюзикл з оперою і балетом, визнач спільне і відмінне.

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Склади музичну історію (сторітелінг), яка стане основою сценарію комічного фільму «Тріо чи квартет?» за поданою ілюстрацією.

*Фантазую, експериментую, дію*

Щоб зрозуміти роль музики у кіно проведи невеличкий експеримент: вимкни звук і переглянь спочатку деякі фрагменти, як у німому кіно. Потім зроби те саме зі звуком. Так ти зможеш краще відчувати, як музика змінює сприймання твору.



Марися Рудська.  
Музична історія

# Художник у кіно

- ?** *Визнач, які види кіномистецтва представлені на афішах. Завдяки неігровому кінематографу ви можете дізнатися про життя і творчість відомих митців - художників і композиторів, познайомитися з музеями світу, їх унікальними художніми колекціями.*

Обговорюючи переглянутий кінофільм, ми часто захоплюємось грою акторів, майстерністю режисера. Та кіно не існує без художників. За допомогою костюмів і необхідного реквізиту вони створюють необхідне тло, що відповідає сюжету, а також формують побутове середовище, у якому діють герої. Діяльність художника залежить від різновиду кінофільму. До основних видів кіномистецтва належать:

1) Ігрове або художнє кіно (пригодницькі, казкові, фантастичні, детективні та інші кінострічки).

2) Неігрове кіно, яке включає документальне та науково-популярне.

Документальний фільм відтворює на екрані справжні життєві події та реальних людей. Науково-популярний фільм має на меті розповсюдження знань у галузі науки і техніки. Такі фільми створюються про природу, космос, таємниці різних давніх культур і цивілізацій.

3) Мультиплікаційне кіно — створений фантазією митців чарівний світ, переданий за допомогою ляльок, змальованих або зроблених власноруч.

Також виокремлюють короткометражне кіно, яке відрізняється від повнометражного невеликою тривалістю фільму (в основному 15-20 хвилин).

- ?** *Визнач, які види кіномистецтва представлені на афішах.*



Завдяки неігровому кінематографу ти можеш дізнатися про життя і творчість відомих митців — художників і композиторів, — ознайомитися з музеями світу, їх унікальними художніми колекціями.

#### Образотворча грамота

Коли розпочинається спільна робота знімальної групи над фільмом, у ній беруть участь режисер, сценарист, оператор, актори та інші члени групи, зокрема художник. Він малює ескізи костюмів і декорацій, створює образи головних героїв. При цьому він має продумувати композицію зображення в кадрі — взаємне розташування елементів, їх поєднання та упорядкування. Композиція відіграє визначальну роль у гармонійній побудові кадру. Не тільки від режисера та актора, але й від художника і його фантазії багато в чому залежить, на скільки переконливими стануть кінообрази, зокрема відомі літературні герої, які потрапили на кіноекран.

Екранізація книги англійського письменника Майкла Бонда про ведмедика Паддінгтона, який приїжджає з Перу до Лондона, сприяла популярності персонажа серед дітей із багатьох країн, де здійснили дублювання фільму режисера Пола Кінга (США, Канада, Україна). Завдяки художнику було створено вдалий кінообраз, який набув нових рис, додав кумедності незграбному але доброзичливому ведмедику в капелюсі. Потрапивши в будинок сім'ї Браунів, він знаходить нову родину і нових друзів.



Головні герої кінофільму «Паддінгтон»  
(Велика Британія, Франція, 2014, режисер Пол Кінг).

- ?** Переглянь фрагменти кінофільму про пригоди ведмедика Паддінгтона. Зверни увагу на одяг і капелюх головного героя.
- Як вони підкреслюють його характер? Чи вдало, на твою думку, художник утілює саме такий образ? Поясни чому.

**!** *Варіант 1.* Виліпи кіногероя Паддінгтона у вигляді сувеніру.

**!** *Варіант 2.* Намалюй комікс про Паддінгтона за сюжетом літературного твору та з урахуванням кінообразу. Обери за основу кадри, які найбільше сподобалися, запиши у хмарках найвдаліші фрази головних героїв.

### Мистецька скарбничка

**Екранізація** — відтворення засобами кіно і телебачення творів літератури.

**Комікс** (від англ. *comic* — комедійний, комічний, смішний) — серія послідовних малюнків, зазвичай з короткими текстами, які створюють певну історію. Тексти, зазвичай, мають специфічну форму «мовної хмарки» («мовної бульки»).

**Титри** (від фр. *titre* — титул, назва) — написи у кінофільмі, які поділяються на вступні (назва фільму, перелік основних учасників створення фільму тощо) та титри в середині фільму.

### Узагальнюю, аргументую, систематизую

1. Назви основні види кіномистецтва.
2. Поясни відмінність між ігровим та документальним кіно.
3. Яка роль художника у створенні кінообразів?

### Самостійне дослідження, медіапошук

Дізнайся, які є документальні фільми про українське мистецтво, видатних митців та мисткинь. Переглянь їх.

### Фантазую, експериментую, дію

Розроби з друзями сценарій короткометражного комедійного фільму «Пригоди Паддінгтона в Україні».

# Образи анімації



1

- ? Які мультфільми тобі найбільше подобаються?  
 Чи є серед них українські?  
 Які пісні з мультфільмів ти знаєш?

Дітям будь-якого віку дуже подобається дивитися мультфільми. Але і дорослим, також. Чому? Тому що під час їх перегляду всі отримують задоволення, піднімається настрій.

Прекрасні мультфільми створюють українські аніматори, зокрема за народними мотивами й казками.



2

Кадри з мультфільмів:

- 1 – «Ходить гарбуз по городу»;  
 2 – «Котигорошко»



Марка з доповненою реальністю



Заставка Google у день народження В. Дахна (07.03.2013)

Хто не знає легендарні анімаційні історії про пригоди козаків? Серіал з дев'яти фільмів демонструє, як козаки куліш варили, у футбол і хокей грали, олімпійцями стали, мушкетерам допомагали, інопланетян зустрічали тощо. Автор сценарію і режисер – Володимир Дахно.

Головні герої козацького серіалу – Грай, Око і Тур, які стали народними улюбленцями. Вони різні як зовні, так і за характерами. Грай – хитрий і розважливий, Око – бадьорий і войовничий, Тур – сором'язливий і сентиментальний. Згід-

но із сюжетами вони потрапляють у неймовірні ситуації. Незважаючи на відсутність діалогів дії персонажів зрозумілі без слів.

Музику до мультфільмів створювали українські композитори Мирослав Скорик, Борис Буєвський, Володимир Губа, Ігор Поклад, Станіслав Семілетов. Вони намагалися кожен характерний рух персонажів підкреслити ритмічно або зміною темпу, гучності. У всіх серіях можна почути інтонації українських пісень, танців, маршів. М. Скорик використав вокаліз (спів на «ту-ду-ду...» у першій серії), І. Поклад — пісню (в останній серії). Величезна роль оркестру, який завжди виразно реагує на події (приміром, на стрибок чи падіння ударом барабана).

Останнім часом вийшли нові серії, у яких козаки подорожують світом, відвідують Індію, Америку, Австралію і знайомляться з мистецтвом цих країн. Вони демонструють кмітливість, розум, завзяття, хоробрість, і, звичайно, гумор та оптимізм.

За мотивами серіалу розроблено гру-квест «Як козаки Мону Лізу шукали».

Повнометражний 3D-мультфільм «Микита Кожум'яка» про боротьбу хлопчика з Драконом перекладений англійською мовою, тому його можуть дивитися діти з багатьох країн.



Кадри з нового козацького серіалу

**?** Які види мистецької творчості відображено на кадрах з мультфільмів? На яких музичних інструментах грають кіногерої?



1



2

Кадри з мультфільмів:  
1 – «Микита Кожум'яка»;  
2 – «Клара та чарівний дракон»



**?** Переглянь уривки з мультфільмів і з'ясуй, як музика допомагає створювати відповідний настрій, передавати почуття героїв, емоційно «коментувати» їхні дії.

А ось у фентезі «Клара та чарівний дракон» дівчинка навпаки намагається врятувати чарівного Дракончика від Сил Зла. Фільм створено англійською мовою і дубльовано українською.



## ПІСНЯ ПРО МУЛЬТИКИ

*Вірші* Олександра Осадчого

*Музика* Олександра Вратарьова

- Зникло десь веселе сонце.  
Дощик стука у віконце.  
Брат пішов у гості до  
Наташки.  
Не розсіять сум і тугу  
Ні книжки, ні голос друга —  
Тільки, тільки мультики —  
мультияшки.
- Знаю, пізно а чи рано  
Ви до мене всі з екрана  
Прийдете мальовані герої.  
Я віддам вам все, що маю,  
Розкажу про все, що знаю,  
І у школу вас візьму  
з собою.

*Приспів*

*Приспів:*

Що смачніше за компот,  
Пепсі-колу або торт?  
Що смачніше, що смачніше?  
Мультики!!!  
Що ми знаєм назубок,  
Навіть краще, ніж урок?  
Що ми знаєм, що ми знаєм?  
Мультики!!!  
Що за диво поміж див  
Хтось для нас усіх створив?  
Що за диво, що за диво?  
Мультики!!!  
Мультики, ми весь час  
Тільки б дивились вас.  
Радість, пісні і сміх —  
Мультики — ви для всіх!



*Мистецька скарбничка*

**Дублювання** — вид перекладу фільмів і мультфільмів, внаслідок якого відбувається заміна мови оригіналу іншою.

**Квест** (англ. — пошуки, пригода) — пригодницька гра, один з основних жанрів комп'ютерних ігор, що вимагають від гравця рішення розумових завдань для просування за сюжетом.

**Мультиплікація** (від лат. *multiplicatio* — множення) або анімація (від лат. *animatio* — оживлення) — вид кіномистецтва, твір якого виготовляється шляхом зйомки послідовних фаз руху намальованих або об'ємних об'єктів.

**Фентезі** (англ. *fantasy* — фантазія) — один з різновидів фантастичного фільму, дія якого відбувається у вигаданому світі.

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Поясни, як ти розумієш слова *мультиплікація* та *анімація*.
2. Розкажи про роль музики в мультфільмах на прикладі козацького серіалу.
3. Проведіть в класі дискусію на тему: «Чим мені подобаються українські мультики».

*Самостійне дослідження, медіапошук*

У вільний час передивляйся мультфільми українською мовою, використовуючи сайти:

<http://nashe-ridne.at.ua/> (Наше рідне);

<https://goo.gl/uY3Q66> (З любов'ю до дітей. Дитячі пісні й мультфільми)

*Фантазую, експериментую, дію*

Переглянь мультфільми, про які йшлося в підручнику, і запропонуй ідею комп'ютерної гри-квесту за мотивами найгострішого сюжету. Якою музикою її варто озвучити?

# Як створюється мультик

**?** Ти вже, ймовірно, знаєш, що мультики малюють художники. Бажаєш дізнатися про секрети мистецтва анімації ще більше?



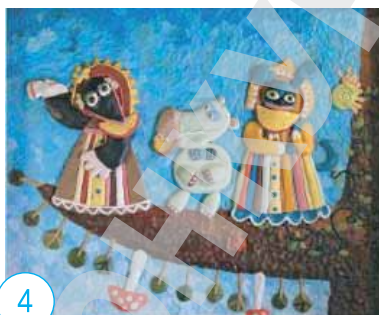
1



2



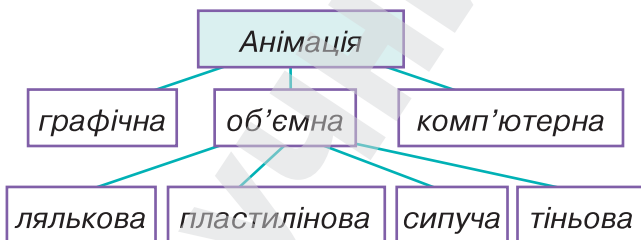
3



4

Зразки анімації: 1 – графічна;  
2 – комп'ютерна;  
3, 4 – об'ємна (лялькова  
і пластилінова)

3 а технікою виконання мультиплікація буває різних видів.



Художників, які працюють у галузі мультиплікаційного кіно називають художниками-мультиплікаторами, адже вони створюють безліч малюнків. Або художниками-аніматорами, тому що вони «оживлюють» намальовані зображення або ляльок. Аніматори придумують для персонажів характерні рухи відповідно до діалогів і дій. Також розробляють спецефекти: гуркіт автомобіля чи літака, природні явища (дощ, грім, дзюрчання струмка).

Комп'ютерна графіка полегшує роботу художників-мультиплікаторів, розширює образотворчі можливості.

**?** Проаналізуй анімаційні образи. Який викликав у тебе націбільшу зацікавленість, бажання подивитися фільм? Які оригінальні деталі придумали художники своїм персонажам?

Хто із сучасників не знає мишеня Міккі Мауса та його творця знаменитого Уолта Діснея? Цей веселий персонаж став героєм не лише мультфільмів, але й коміксів, ігор (розфарбовок, пазлів), символом, фірмовим знаком компанії Уолта Діснея.



Майже за століття діяльності Дісней-студії (1923) було створено багато прекрасних мультфільмів про Білосніжку, Піноккіо, Аладдіна, Попелюшку, Снігову королеву. Нині кіностудія перетворилася на гігантську корпорацію, лідера світового медіаринку, що має 11 парків розваг — Діснейлендів у різних країнах світу. Вона демонструє приклад успішного поєднання мистецтва і бізнесу в галузі медіа, адже її фільми, наприклад «Король Лев» і серіал «101 далматинець», стали найбільш касовими.

Кінематограф складається не лише з художньої творчості, а й з технічного виробництва і прокату фільму з метою отримання прибутку. За художню складову відповідає режисер/режисерка — ключова фігура творчої команди, а за організаційно-фінансову — продюсер/продюсерка.

Щоб розробники мали можливість отримати фінансування фільму або серіалу проводять *пітчінг*. Для потенційного інвестора збирають пакет усної та візуальної інформації про проєкт, до якого включають сценарій, розкадровку (іноді з озвученням) бюджет фільма.

Наприклад, український серіал «Мама поспішає додому» став фіналістом пітчінгу на міжнародному ринку анімації у французькому місті Ансі (2017).



## Мистецька скарбничка

**Бюджет** (з фр. — «гаманець») — грошове вираження збалансованого розпису доходів і видатків за певний період.

**Інвестор** — людина чи комерційна установа, яка вкладає гроші з метою їх збереження та примноження.

**Пітчінг** (англ. *pitch* — виставляти на продаж) — усна чи візуальна презентація кінопроєкту з метою знаходження інвесторів. Ідею фільму зазвичай захищає сценарист, режисер, продюсер чи представник кіностудії.

**Продюсер у кінематографі** — власник кіностудії, що здійснює організаційно-фінансовий контроль за постановкою фільму.

**Режисер** — творчий працівник видовищних видів мистецтва: театру, кінематографа, телебачення, цирку, естради.

**Варіант 1.** Придумай і намалюй власний образ робота Мед-Арта, але попередньо познайомся з його електронними друзями-митцями.



**Варіант 2.** Попрацюйте разом. Організуйте і проведіть пітчинг. Виберіть окрему групу експертів-інвесторів. Об'єднайтеся в команди, визначте ролі: сценариста, режисера, художника-мультиплікатора і продюсера. Розробіть сценарій майбутнього мультфільма «Планета роботів», образи головних героїв і бюджет фільму. Підготуйте візуальну презентацію (колаж) або комп'ютерну презентацію. Переконайте аргументуйте свою ідею, рекламуюте проект.



### *Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Які види мультфільмів ти знаєш?
2. Розкажи про особливості роботи художника-мультиплікатора.
3. Поясни роль продюсера і режисера у процесі створення кінофільму.

### *Самостійне дослідження, медіапошук*

Відвідай вебсайт і переглянь мультфільми студії Дісней.  
<http://www.disney.ru/mickey/>

Ознайомся з творчістю робота-піаніста Тео-Троніка та інших електронних музикантів.

### *Фантазую, експериментую, дію*

Поексперимнуй: уяви себе в ролі художника-аніматора/художниці-аніматорки пластилінового або піскового (з манки) мультика про роботів.

# Телебачення: погляд у світ

**?** Чи можеш ти уявити своє життя без телебачення? А хотілося б тобі брати участь у телепередачах? Яких саме?

опулярність наймолодшого екранного виду мистецтва — телебачення — величезна. Його головне призначення — інформувати, навчати, розважати. Це яскраве видовище поєднує в собі різні види художньої діяльності та сучасні технічні досягнення. Телебачення — це не тільки мистецтво, а й складна сучасна техніка, засіб швидкого поширення інформації на велику відстань.

Телебачення має лише йому притаманні засоби виразності. Це зображення і звук, можливості яких значно посилюються сучасними комп'ютерними технологіями. Вплив на людину здійснюється завдяки документальності відтворюваних подій, безпосередньому зверненню до глядача, імпровізації під час прямого ефіру. Отже телебачення — це синтетичний вид мистецтва, який існує у просторі й часі, який має лише йому притаманні засоби виразності, свою особливу аудіовізуальну образну мову, що характеризує його як «вікно у реальність». Разом із кінематографом воно входить до так званих екранних мистецтв. Телепередачі розподіляють на такі, що зву



**?** Переглянь заставки до телепередач і визнач їх теми. Наведи приклади телепередач на теми мистецтва. Пригадай, яка музика звучить під час популярних телепередач.

З телеекрану нині найчастіше звучить естрадна музика.

Естрада – це сцена для виступів музикантів, акторів, промовців. Але це і різновид сценічного мистецтва, розрахований на сприйняття масовою аудиторією. Програма естрадного концерту може поєднувати різноманітні номери: музичні (спів, інструментальна п'єса), хореографічні (танцювальна мініатюра), літературно-театральні (художнє читання, гумористичні сценки, пантоміма), циркові (клоунада, жонгливання). Отже синтетична і багатожанрова за своєю природою естрада тісно пов'язана з багатьма видами мистецтва. Зазвичай естрадну музику виконують під акомпанемент естрадного ансамблю або естрадно-симфонічного оркестру.

**?** Назви інструменти, що входять до складу естрадно-симфонічного оркестру, які не типові для симфонічного оркестру.

Яскравим прикладом взаємопроникнення легкої і серйозної музики є творчість французького Гранд-оркестру під керівництвом Поля Морія. Упродовж багатьох років він виконував класичні та естрадні музичні твори. Деякі з них ставали музичними заставками до телепрограм, як наприклад, «Жайворонок» до телепрограми «У світі тварин».





«Жайворонок» у виконанні оркестру Поля Морія.



Схарактеризуй загальний емоційний колорит музики, темброві особливості звучання оркестру. Переглянь кліпи і визнач, який із них є найбільш вдалим щодо відповідності музики.



Естрадно-симфонічний оркестр Жан-Жака Жюстафре –  
послідовника Поля Морія (Франція)

## ВЕСЕЛКА

Вірші А. М'ястківського

Музика Б. Степаненка

Помірно, легко



Я бар-вис-та ве-се-лоч-ка, ма - ю сім ко-льо-рів,



за-сві-ти-лась над се-ла-ми, над лі-са-ми вго-рі. Жи - ту жов-то-го



ко - льо - ру по - да - ру - ю в жни - ва,



со - ко - ви-то зе - ле - но - го не - хай візь - ме тра - ва.

1. Я барвиста веселочка, маю сім кольорів,  
Засвітилась над селами, над лісами вгорі.  
Житу жовтого кольору подарую в жнива,  
Соковито зеленого нехай візьме трава.
2. А ясного блакитного  
Небу дам назавжди,  
Світанкового синього  
Залишу для води.
3. Непомітно погаснувши,  
Упаду між дубів,  
Так ніколи нічого  
Не лишаю собі.



Оксана Збруцька.

У наші дні музична естрада із концертних залів вийшла на площі й стадіони, стала масовим видовищем. Найпопулярніші естрадні мелодії, що звучать навколо нас і швидко запам'ятовуються, отримали назву шлягер. Вони часто звучать в радіо- та телепрограмах, поширюються у вигляді дисків, відеокліпів. Величезні аудиторії збирають сольні концерти відомих співаків — зірок естради. Естрадне мистецтво мобільне, воно відповідає запитам людей, тому його люблять мільйони.

#### Мистецька скарбничка

**Телебачення** (від грец. — далеко) — синтетичний вид художньої творчості, засіб масової інформації, передача зображень із звуковим супроводом на далекі відстані за допомогою техніки.

**Відеокліп** — короткометражний різновид екранних мистецтв зі спецефектами. Застосовується найчастіше для ілюстрування музичних композицій, для показу на телебаченні, в рекламі.

**Естрада** (від лат. *strata* - підмостки) — різновид сценічного мистецтва, який складається з окремого жанру або синтезу жанрів (спів, танець, циркові номери тощо).

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Яке значення телебачення в житті людини? Чим воно відрізняється від мистецтва театру і кіно?
2. Назви види мистецтв, які поєднуються в естрадних програмах.
3. Поміркуй, до яких телепередач можуть стати музичними заставками пісні, які співали протягом року.

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Робота в групах. Виберіть шлягер, який можете заспівати соло або в ансамблі й проведіть блиц-конкурс на їх краще виконання. Організуйте і проведіть дискусію на тему: «Як телебачення може допомогти у пізнанні музики».

Послухайте твори у виконанні оркестру Поля Морія:

*Фантазую, експериментую, дію*

Поцікався комп'ютерними програмами для створення відеокліпу.

# Дизайн і його види

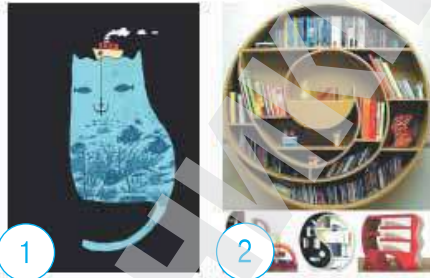
Людині притаманне прагнення до гармонії з довкіллям. Захоплюючись красою природи, митці багато в чому вчаться у неї, зокрема в естетичному оформленні предметного середовища. Художники-конструктори — дизайнери — проєктують красивий одяг, зручний транспорт, привабливі побутові речі, яскраву рекламну продукцію. Художня творчість з художнього оформлення середовища отримала назву *дизайн*.

Існують такі види дизайну: *графічний* (1), *промисловий* (2), *комп'ютерний* (3), *ландшафтний* (4). Сьогодні дизайн проникає у побут та інші сфери життя людини.

На телебаченні дизайнери створюють інтер'єри студій, комп'ютерні заставки до телепрограм, одяг ведучих.

Візитівкою будь-якої телепрограми є дизайн студії. Адже відповідно до її тематичного спрямування (інформаційна, просвітницька, розважальна) має бути художньо оформлена і студія. Дизайнери шукають оригінальні прийоми проєктування сучасних інтер'єрів, спеціальні кольорово-світлові та звукові ефекти.

На телебаченні широко використовується комп'ютерна графіка. Саме комп'ютерний дизайн особливих успіхів досяг у відеокліпах, розважальних музичних програмах для дітей і юнацтва, а особливо — у рекламі.



? Розглянь, як оформлено різні телестудії. Зверни увагу на композицію, кольорові рішення в оформленні телестудій.

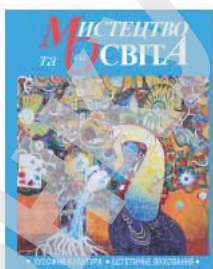


У графічному дизайні застосовують різні типи умовного зображення, наприклад, логотипи, піктограми.

Найдавнішим зразком дизайнерської творчості є піктограма. Виникла вона ще у первісному суспільстві як найпростіший засіб передачі інформації. Зміст піктограм розкривався за допомогою прадавніх символів сонця, води, блискавки, стріли, ока, руки. Символами сьогодення стали, наприклад, веселка, лавровий вінок, якір тощо.

Нині піктограма лишається способом міжнародного спілкування, потреба у якому постійно зростає. Найуживаніші піктограми — знаки дорожнього руху, громадського транспорту (вокзалів, аеропортів тощо), побутових служб (їдалень, перукарень та ін.).

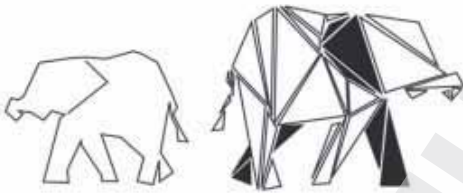
Художники-дизайнери розробляють графічні знаки, які стають символами певних установ, послуг. На них зображують людей, тварин, предмети, літери, цифри.



? Розкрий зміст піктограм, поданих на ілюстраціях.

**Варіант 1.** Створи заставку до телепередачі «У світі тварин». За допомогою кольорової гами передай загальну емоційну атмосферу дружби, доброзичливості, довіри, захоплення мистецтвом. Проведи музичні паралелі з творами К. Сен-Санса «Карнавал тварин» або іншою знайомою музикою.

**Варіант 2.** Попрацюйте разом. Створіть веселу карту зоопарку і нанесіть на неї логотипи, піктограми (фломастери). Орієнтовні теми: «Атракціон мавпочок», «Білочка-ласунка», «Неслухняне слонення», «Кенгурятко-акробат», «Лебединий вальс», «Лев – король звірів».



#### Мистецькі поради

- Вписуй знаки в однакову за силуетом геометричну форму (коло, квадрат або трикутник).
- Об'єднай всі зображення одним кольором.
- Застосуй однакові прийоми стилізації зображень тварин.

#### Мистецька скарбничка

**Дизайн** – художньо-проектувальна діяльність, спрямована на естетичне оформлення предметного середовища.

**Піктограма** – спрощене зображення предмета, що замінює слово умовним малюнком.

**Логотип** – оригінальне написання повної чи скороченої назви журналу, газети, галереї, фірми.

***Узагальнюю, аргументую, систематизую***

1. Які існують види дизайну?
2. Яка роль художника-дизайнера на телебаченні?
3. Поясни значення слів *логотип, піктограма*. Наведи приклади.
4. Назви основні прийоми стилізації.

***Самостійне дослідження, медіапошук***

Мистецький проект. Організуйте і проведіть дискусію на тему: «Як телебачення може допомогти у пізнанні мистецтва». Запропонуйте теми дитячих телепередач, які сприяли б кращому розумінню мистецтва. Виберіть до них заставки – живописні та музичні (з класичних або естрадних творів).

***Фантазую, експериментую, дію***

У вільний час спостерігай, які оригінальні дизайнерські рішення існують в довкіллі (в одязі, меблях, посуді, побутових речах тощо), які є цікаві логотипи й піктограми.

# Сплетіння муз в єдиному акорді: кольоромузика

- ? Пригадай картини, на яких «звучить» музика. Які музиканти або музичні інструменти там зображено? Пригадай програмну музику, де звуки «малюють» певну картину, наприклад, музичний пейзаж або портрет.

*М*узика і живопис... Такі різні види мистецтва. Та ти вже переконався, що між ними є багато спільного. Свого часу видатний художник і скульптор Мікеланджело порівнював гарний живопис із красивою мелодією.

- ? Розглянь картину Жозефіни Уолл «Чарівна флейта». Спробуй зануритися в музику, що «звучить» у кольорах і образах. Розкажи про свої відчуття та уявлення.



Деякі люди мають вроджену здатність «бачити» музику в кольорах. Таке явище називають кольоровим слухом. Такий слух мали композитори М. Римський-Корсаков, О. Мессіан, О. Скрябін, М.Чюрльоніс. Саме Скрябін вперше в історії музики створив твір, у партитуру якого вписав рядок «світло» (Luce) для «світло-



вої клавіатури». Згідно з авторським задумом і відповідно до назви «Прометей» або «Поема вогню» під час концерту простір концертного залу наповнювався різнокольоровим світлом. У такий спосіб митець хотів передати образ палаючого вогню. За ескізами композитора його друг сконструював модель світлового апарату: дерев'яне коло з дванадцятьма різнокольоровими лампочками та кнопковою приставкою (сім лампочок розташовувалися в послідовності чергування кольорів спектру, інші п'ять забезпечували перехід від одного відтінку до іншого).

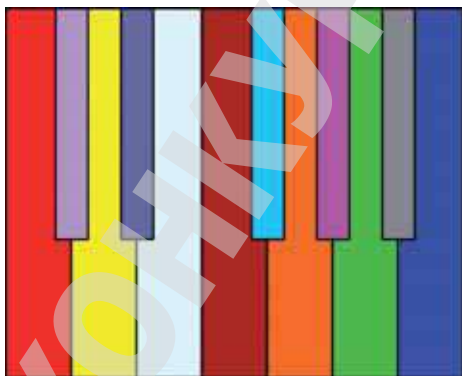
Новий напрям синтезу мистецтв дістав назву кольоромузика. Він активно розвивався завдяки технічним досягненням.



*Олександр Скрябін. Прометей («Поема вогню») для фортепіано, органу, оркестру і хору, який співає без слів (фрагмент).*



*Пригадай грецький міф про Прометея. Поясни його благородну ідею дарування небесного вогню людям. Послухай поему в різних інтерпретаціях, зокрема зі світловим супроводом. Як музика передає звуковий образ вогню? Чи стимулюють уяву світлові ефекти?*



*Музична клавіатура і апарат для світломузики О. Скрябіна*

## До портретної галереї

Мікалоюс Чюрльоніс (1875-1911) — литовський композитор і художник народився і провів дитинство у Друскенінкаї, де його батько служив органістом. Коли у нього проявилися здібності до музики, він був зарахований до музичної школи Михайла Огінського, який згодом запропонував Чюрльонісу вступити до Варшавського музичного інституту і забезпечив його стипендією. Композитор навчався музики в Лейпцігській консерваторії, а живопису в художній школі та училищі у Варшаві. Після повернення на батьківщину писав і музику, і картини.



Лише за десять років творчої діяльності митець створив близько 400 музичних творів та понад 300 живописних картин, графічних робіт, зразків художньої фотографії. У своїй творчості він оригінально використовував взаємодію музики й живопису. Картини художника — це ніби втілення форм музики в живописних образах, в особливому колориті, неповторній символіці. Недаремно його творчість називають «музичним живописом».

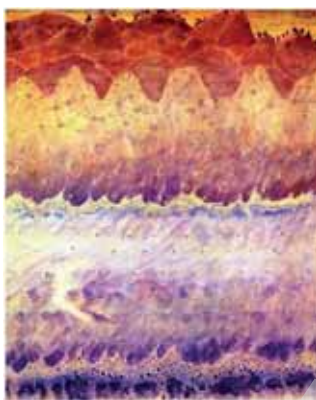
М. Чюрльоніс створив цілу галерею картин-сонат, втілюючи цю музичну форму в живописних композиціях на тему весни і літа, зірок і сонця, лісу, пірамід.



Мікалоюс Чюрльоніс. Сонати (фрагменти за вибором).



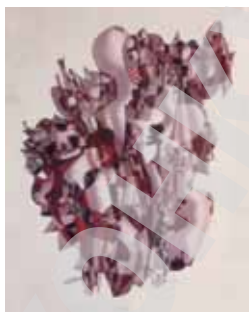
Послухай фрагменти сонат у різному виконанні, зокрема з паралельною демонстрацією картин митця. Пригадай, як будується форма сонати. Порівняй музичні та живописні сонати М. Чюрльоніса. Поміркуй над назвами творів.



*М. Чюрльоніс. Соната сонця: АLEGRO. Соната моря. Соната зірок*

### ? Схарактеризуй «музикальність» живопису.

Музика нерідко надихає живописців і скульпторів на створення портретів музикантів-виконавців, натюрмортів з музичних інструментів, картин з музичним назвами: прелюдія, соната, симфонія, ноктюрн, fuga тощо. У такий спосіб митці намагаються налаштувати глядача на певний образ МУЗИКИ. І навпаки — мотиви просторових мистецтв проникають у музику: виникають звукові портрети, пейзажі, фортепіанні акварелі, етюди-картини або симфонічні ескізи й фрески.



*Іван Марчук.  
Картина з циклу  
«Кольорові прелюдії»*



*Борис Індриков. Ноктюрн*



*Василь Кандінський.  
Контрастні звуки*

Сьогодні кольоромузика завдяки технічним досягненням з успіхом використовується в оформленні дискотек, естрадних концертів, відеокліпів, фонтанів тощо.



## ФОТОГРАФ, ДРУЗІ, Я

Музика і слова Анни Олейнікової

1. Жвавого метелика зловлю у полі,  
Тільки не руками і не у сачок,  
Хай собі літає і радіє волі,  
Бо не попаде нікому на гачок.  
Я спіймаю горобця на гілці,  
Так, що не помітить він і сам.  
І не поселю його у клітці,  
Це тому, що я, це тому, що я  
Фотограф, друзі я!

*Приспів:*

Я - фотограф, я - фотограф,  
Чудовий світ вам покажу!  
Об'єктивом, об'єктивом  
Застиглу мить я зображу,  
Красивий світ вам покажу!  
Я - фотограф!

*Речитатив:*

Я тримаю свій фотоапарат,  
Вірний друг мені він,  
наче брат.  
Репортаж зніму або пейзаж,  
Всі побачать, що світлини —  
просто клас!

2. Знаю я про натюрморти і пейзажі,  
Передам і простір неба, і блакить,  
І портрет сусідки-реготушки Даші  
Ніби напишу я кольором за мить.  
І kota сфотографую швидко,  
Коли він застрибне на паркан,  
До мистецтв хист я маю рідкий,  
Це тому, що я, це тому, що я  
Фотограф, друзі я!

*Приспів.*

*Мистецька скарбничка*

**Кольоромузика** (світломузика) – синтез мистецтв, поєднання художніх можливостей музики і живопису у створенні єдиного художнього образу; технічний вид мистецтва.

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Розкажи, що нового ти дізнався/ дізналася про синтез мистецтв.
2. Розкажи про явище кольоромузики, наведи приклади його втілення у творчості митців.
3. Добери музику, якою можна озвучити твою улюблену картину. Її краще сприймати для емоційної розрядки й відпочинку або для посилення життєвої енергії?

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Ідеєю синтезу мистецтв захоплювався український композитор Микола Леонтович. Працюючи вчителем в школі, він проводив уроки-концерти, де музика «Місячної сонати» Л. Бетховена виконувалася зі світлокольоровим супроводом (відтінки синьо-зеленого кольору демонструвалися на екрані).

Послухай цю сонату і з'ясуй, які кольори виникають у твоїй уяві.

Мистецький проєкт «Коли всі мистецтва разом» (з комп'ютерними презентаціями або мінівиставкою безпредметних композицій, створених у процесі візуалізації музики прелюдій, ноктюрнів, сонат тощо).

*Фантазую, експериментую, дію*

Проведи невеликий експеримент. Уяви жовтий і синій кольори. Який із них викликає відчуття тепла, а який — холоду? А тепер уяви звучання флейти і скрипки. У яких кольорах ти відчуваєш ці тембри?

# Фотомистецтво: мандрівка без кордонів і меж

- ?** *Тобі, мабуть, доводилося робити селфі чи фотографувати друзів і рідних? Тоді ти вже маєш певні уявлення про мистецтво фотографування. Хочеш дізнатися більше? Пофантазуй і уяви, як із продуктів зробити твір фотомистецтва.*

Фотомистецтво або художня фотографія — це захоплююча галузь творчості, перший «технічний» вид мистецтва, що виник на основі досягнень у науці (фізиці, хімії, оптиці). Фотограф створює візуальні образи за допомогою технічних засобів — фотоапаратів, а нині також смартфонів. Історія винахідництва фотографії цікава і суперечлива, особливо щодо першості її відкривачів.

Термін «фотографія» першим вжив англійський астроном Джон Фредерік Вільям Гершель (1839). Першим методом фотозйомки за допомогою камери обскура вважають дагеротипію. Він названий за ім'ям одного з винахідників фотографії Луї Жака Манде Дагера. Про інших винахідників ти можеш самостійно дізнатися з Інтернету. Згадаємо лише одне ім'я: ботанік і фотограф Анна Аткинс, яка стала першою жінкою, яка проілюструвала 200 фотографіями книжку з біології, а згодом опублікувала також фотоальбом зі своїми роботами про водорості.



*Камера Л.Ж.М. Дагера роботи Альфонса Жиру. Фотоілюстрація А. Аткинс.  
Прилад для селфі на смартфоні*

Упродовж понад півтора століття здійснювалися різноманітні технічні удосконалення і відкриття, які нині завершилися новою ерою цифрового фотомистецтва. Це досягнення науки і техніки дало змогу і професіоналам, і аматорам не просто займатися фотозйомкою, а й фіксувати візуальну інформацію, отримуючи електронні зображення. Їх можна миттєво переслати друзям навіть у далекі країни або розмістити на футболці.

Здається неймовірним, але сьогодні вже видають книги з доповненою реальністю, здатні миттєво перетворювати ілюстрацію на відео, якщо читач наводить на неї камеру (за допомогою додатку МетoBook). Диво? Магія? Ні, технічний прогрес під назвою цифровізація!

На відміну від документальної фотографії, що достовірно відбиває певний момент дійсності, приміром спортивного змагання у фоторепортажі, художня фотографія має бути естетично виразною.

Що потрібно, щоб фотографія стала твором мистецтва? Художній задум, авторський погляд і, звісно, спеціальні знання. До них насамперед належать елементи мови фотомистецтва: композиція, світлотінь, колір, ракурс. Ці основні засоби художньої виразності притаманні також графіці й живопису, як і жанри портрету чи пейзажу, поширені у фотомистецтві. Утім, фотозображення відрізняється від живописного або графічного твору достовірністю, реалістичністю, правдивістю.



*Василь Пилип'юк. Коні мої, коні*



*Велогонка в Одесі*



*Яка світлина належить до документальних фото?*

*Образотворча грамота*

Фотокомпозиція передбачає гармонійне врівноважене розташування всіх елементів: переднього плану і тла, головного і другорядного.

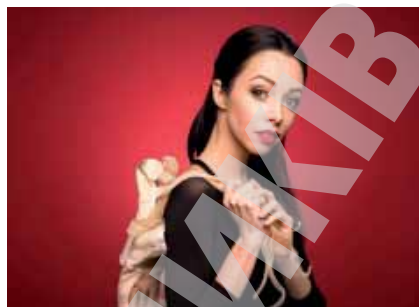
Під час зйомки об'єкта з центральної точки утворюється так звана фронтальна композиція. У такому кадрі об'єкт зйомки видно тільки з однієї сторони, і він зазвичай виглядає статично, як наприклад фасад пам'ятки архітектури. Але змінюючи ракурс і знімаючи збоку чи зверху, можна показати цю саму споруду в об'ємі, панорамно.



*Чернівецький національний університет*

Важливе уміння фотографа вибирати вдалий ракурс зображення. Змінюючи його, можна досягти кращих або навіть несподіваних результатів. Приміром, одному випадку фотографи знімають анфас, в іншому — профіль. Утім найчастіше для портрету вони обирають «дві треті» чи «три чверті», тобто з легким поворотом обличчя.





Портрети: футболіст Андрій Шевченко,  
актор Деніел Редкліфф, балерина Катерина Кухар

- ?** Пофантазуй і уяви, як із звичайних продуктів зробити твір фотомистецтва. Подумай: чим огірки й морква з власного городу або крекери й сир із супермаркету гірші, ніж акварель або гуаш, сангіна чи пастель?

Фотографу Карлу Уорнеру вдалося перетворити їжу на унікальні краєвиди, які вразили світ. Кожну роботу митець починає з втілення ідеї на папері, тобто з ескізу. Потім він купує потрібні продукти і збирає їх за допомогою шпильок і фотографує елементи композиції, а також тло. У спеціальній комп'ютерній програмі завершує композицію. При створенні своїх дивних пейзажів художник використовує фрукти, овочі, солодоші, крупи, хліб, макарони, м'ясо, рибу. Роботи виглядають неймовірно реалістично та водночас казково. Такий вид фотомистецтва отримав назву фудскейп (продуктовий пейзаж).



- ?** Підготуйся до незвичної подорожі маршрутом картин фотохудожника. Розглянь роботи К. Уорнера і вибери варіант: ти попливеш на фантастичному кораблі рікою східних прянощів або полетиш на повітряній кульці.

### Віртуальна екскурсія

Починаємо фудскейп екскурсію з найвідоміших мистецьких шедеврів Франції, Індії та Китаю, знайомих тобі з початкової школи.

Які з пам'яток архітектури ти впізнаєш? Так, це Ейфелева вежа, Велика китайська стіна і знаменитий Тадж-Махал. Насолоджуючись красою їстівних пейзажів, спробуй відгадати, з чого вони зроблені.



Далі наша мандрівка триває до Лондона. Архітектурний фотопейзаж К. Уорнера може слугувати путівником для туристів. Адже на ньому ми бачимо всі відомі споруди, які створюють самобутній образ британської столиці: Біг Бен, Тауер, хмарочос «Огірок», міст через Темзу, Колесо огляду, яке називають «Оком Лондона».



Книжки Карла Уорнера «Смачні пейзажі» і «Світ їжі» спрямовані на маленьких читачів. Він вважає, що його знімки мають надихнути дітей на здорове харчування. А корисна їжа — це не чіпси та кетчуп, а ягоди, фрукти, овочі, зелень. Тому серед картин художника чимало вегетаріанських пейзажів.

**Варіант 1.** Створи світлини рідного краю для загальношкільної виставки «З Україною в серці».

**Варіант 2.** Придивись уважніше до вмісту холодильника: можливо, там є продукти, які чекають запрошення до смачного фото-пейзажу? Створи фудскейп з корисних для здоров'я продуктів.

### Мистецька скарбничка

**Анфас** — положення обличчям до глядача, протилежне профіль — вид збоку.

**Доповнена реальність** — технологія, спрямована на доповнення реальності будь-якими віртуальними елементами, наприклад, за допомогою смартфона перетворює сторінки книжки в тривимірні ілюстрації.



**Камера обскура** — прототип фотографічного апарату, темне приміщення з одним малим отвором, через який на протилежну стіну проєктується перевернуте зменшене зображення предмета.

**Ракурс** — напрямок зйомки, точка зору, кут зображення предмета, незвичний для ока.

**Фотомистецтво** — один із видів візуального образотворчого мистецтва, створення технічними засобами зорового образу, який виразно й достовірно відбиває момент дійсності.

***Узагальнюю, аргументую, систематизую***

1. Чим відрізняється художня фотографія від документальної?
2. Схарактеризуй мову фотомистецтва.
3. Поясни, як ти розумієш зображення в профіль і анфас.

***Самостійне дослідження, медіапошук***

Ознайомся детальніше з пейзажами фотомитця К. Уорнера та коментарем щодо матеріалів їх виготовлення.



*Карл Уорнер. Скорпіон із перців чілі*

***Фантазую, експериментую, дію***

Віднайди в Інтернеті поради, як навчитися фотографувати зі смартфона, зокрема з так званого бюджетного. Поцікався секретами, як зробити гарне селфі. Подібних рекомендацій для аматорів у відкритому доступі дуже багато, і вони допоможуть тобі уникнути типових помилок і набути потрібної компетентності.

# Електронна музика

? Чи хочеш ти навчитися грати на синтезаторі?

Розвиток техніки постійно змінює палітру музичного мистецтва. Найчастіше в наш час із телеекранів та програм радіо, підкастів звучить музика у виконанні електронних інструментів.

Одна група таких інструментів має в основі класичні форми й конструкції, осучаснені новітніми технологіями. Це електрогітара, електроскрипка, електроарфа, електропіаніно (цифрове).

З появою електронно-акустичної апаратури виникають нові можливості для композиторів і виконавців. Зароджується новий напрям мистецтва – електронна музика. У ній особливу роль відіграють темброві і фактурні барви, колористичні ефекти, які виникають завдяки експериментуванню з різними звучаннями.

У наш час електронні інструменти активно використовуються в сольному та ансамблевому виконанні.

Наприклад, румунський жіночий квартет Amadeus, у репертуарі якого популярна класична, а також танцювальна, фольклорна і джазова музика, виступає як у концертних залах, так і просто неба. Він є одним із найуспішніших колективів у світі: про його величезну популярність переконливо свідчать підписки на офіційний канал, 150 мільйонів переглядів на ютуб!



Квартет  
Амадеус

Найпоширенішим електронним музичним інструментом є синтезатор. Синтезатор у вигляді корпусу з клавіатурою називають клавішним. Його різновид – домашній синтезатор, який доступний навіть дитині. Залежно від кількості регістрів він здатний імітувати тембри різних інструментів, варіювати різні оркестрові звучання. Також, натискуючи кнопки, можна автоматично виконувати різноманітний інструментальний супровід до мелодії, співати караоке з виводом на екран тексту пісні.

Синтезаторами називають як окремі пристрої, що є основою електронних музичних інструментів, так і власне електронні музичні інструменти. Синтезатор, виконаний у вигляді корпусу із клавіатурою, називається *клавішним*. Синтезатор, виконаний у вигляді корпусу без клавіатури, називається *звуковим модулем*, який управляється від зовнішніх MIDI-пристроїв (MIDI-клавіатури, секвенсера, або іншого синтезатора). Клавішний синтезатор, облаштований вбудованим секвенсером, називають *робочою станцією*.



До електронних інструментів належить драм-машина, здатна відтворювати звуки ударних інструментів.



Дмитро Шостакович. Вальс із сюїти № 2 (*Amadeus*).  
 Джон Уільямс. Саундрек з к/ф «Пірати Карибського моря»  
 (*Launchpad Cover*).

## До портретної галереї

Легендою музичної електроніки і лідером електронної музики вважається німецький композитор Карлхайнц Штокгаузен (1928 – 2007), автор понад три сотні творів у цій галузі. Він керував студією електронної музики на радіо, виступав як диригент, піаніст і звукорежисер з виконанням власних творів. У звуковій лабораторії він схищував тембри «живої» музики (приміром там-тама) з електронікою, що часто не знаходило розуміння у сучасників. Його навіть нагородили титулом *Papa Techno*. Погляди композитора відрізнялися від пересічних: він вважав, що музика у своїх вібраціях не передає емоції і почуття людини, а віддзеркалює гармонійну будову світу: рух планет, зірок.



Грандіозним проектом Штокгаузена, що тривав упродовж життя, стала опера-містерія «Світло: Сім Днів», яка стала найдовшою в історії (29 годин).



Зал електронної комп'ютерної музики



Драм-машина



Карлхайнц Штокгаузен. Композиція на вибір.  
Джон Уільямс. Саундтрек з к/ф «Пірати Карибського моря».



Розкажи про свої враження від електронної музики.

- Схарактеризуй її особливості.

Електронна музика мала значний вплив як на академічну, так і на популярну культуру.

У наш час набуває поширення нове явище сучасної медіакультури — подкастинг, який має різновиди: аудіокаст, відеокаст,

скрінкаст. Це технічні засоби створення і поширення в Інтернеті медіафайлів, які можна слухати онлайн або завантажувати на свої пристрої (комп'ютери, медіапрогравачі) у зручний час. Ведучі супроводжують контент, зокрема музику, що транслюється цікавими розповідями, перетворюючи їх на захопливу виставу, схожу на токшоу.

#### *Мистецька скарбничка*

**Електронна музика** — музика, створена з використанням електронних музичних інструментів і технологій, зокрема за допомогою спеціальних комп'ютерних програм.

**Драм-машина** (англ. *drum* — барабан) або ритм-машина — електронний інструмент для створення і редагування фрагментів із звучанням ударних.

**Подкастинг** — засоби створення і поширення в Інтернеті медіафайлів, які відтворюють слухачі на портативних медіапрогравачах чи комп'ютерах.

**Синтезатор** — електронний пристрій, який синтезує звук за допомогою електричних генераторів коливань. Має кілька різновидів: цифровий, віртуальний, аналоговий.

#### *Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Яке враження справила на тебе прослухана електронна музика? Які емоції вона викликала?
2. Розкажи про характерні особливості електронних музичних інструментів.

#### *Самостійне дослідження, медіапошук*

Досліди, як подкастинг можна використовувати для поширення музики й мистецької самоосвіти.

#### *Фантазую, експериментую, дію*

Якщо тобі цікаво навчитися створювати подкасти — записувати, монтажувати й поширювати в мережі музику, — тоді за допомогою дорослих (вчителя, батьків) ознайомся із сервісом онлайнного запису голосу Vocaroo і аудіоредактором звукових файлів Fudacity. Експериментуй!



# Карнавал крокує КОНТИНЕНТАМИ

**?** Пригадай, які ти вже слухав/слухала музичні твори, до назв яких входить слово «карнавал». Музичні портрети яких карнавальних героїв створили композитори?

Карнавал – старовинне театралізоване свято, сповнене музикою і танцями, вражаючими уяву костюмами та фантастичними масками.

Його Величність – Венеціанський Карнавал – щорічно проходить урочистою і барвистою ходою, створюючи особливу атмосферу всенародних веселощів. Це своєрідний театр, вистави якого відбуваються просто неба на тлі унікальних декорацій – пам'яток архітектури старовинної Венеції. Майже мільйон туристів з різних країн приїжджають у це знамените місто на воді, щоб долучитися до Венеціанського карнавалу, якому, згідно з документами, близько тисячі років.



*Барабанщики в старовинних костюмах сповіщають про початок урочистостей*

На карнавалі можна послухати різні ансамблі, зокрема й італійську мандоліну.



*Гранд-канал із собором Сан-Марко –  
найкращі декорації для карнавальних  
персонажів.*



*Гондоли приготувалися до фіналу –  
параду на воді*

Масове костюмоване гуляння починається після урочистої церемонії відкриття карнавалу на центральній площі Сан-Марко. Після традиційного параду обирається дівчина-красуня, яка злітає зі стометрової дзвіниці на площу у вигляді янгола.

Більше двох тижнів проводять різноманітні концерти, влаштовують феєрверки, у палацах проходять бали-маскаради. На карнавалі постійно звучить музика. Глядачі можуть побачити спектаклі, які імітують старовинну італійську комедію дель арте. Місто заповнюється венеціанцями в костюмах, серед яких – відомі персонажі Арлекіно, Пьєро, Коломбіна та ін.

Закінчується карнавал традиційним «Парадом тихої води»: у таємничій напівтемряві при мерехтінні свічок регата з гондол пропливає Гранд-каналом.

*Каналетто. Повернення  
Бучинторо до мону в День  
Вознесіння*



**?** Розглянь старовинну картину — ведуть, на якій зображено свято у Венеції.

Карнавал надихає не лише художників на створення картин, прекрасних костюмів і загадкових масок. Композитори також передавали свої враження, змальовуючи у тембрах і ритмах атмосферу карнавального дійства.



*Ніколо Паганіні. «Венеціанський карнавал» для скрипки (дуєт м. Київ).*

*Жан-Батист Арбан. Варіації «Карнавал у Венеції» для труби.*



*Які засоби музичної виразності застосовують композитори для створення карнавального настрою? Простеж і зобрази схематично, як змінюється тема у варіаціях.*

Щорічний Бразильський карнавал — грандіозне шоу, яке проходить у Ріо-де-Жанейро й інших містах. Цей один з найбільших у світі фестивалів має свої відмінності. Головний повелитель карнавалу — товстун король Момо, який має відвідати близько 200 балів і конкурсів та неодмінно повеселитися на Самбодромі.

Під час свята проводиться «Парад шкіл самби». Перед публікою рухаються фантастично оформлені платформи з безупинно танцюючими красунями. Неодмінний атрибут танцю — різноманітні барабани, які занурюють у ритм самби всіх учасників.

Кожна школа самби, зокрема й дитяча, вибирає тему, розробляє сценарій і цілий рік готує виступ, щоб вразити публіку і журі. Тут можна побачити драконів, слонів і тигрів, мешканців підводного царства, піратські кораблі тощо.

*Грандіозні  
макети-образи  
прикрашають  
карнавальні  
колони в Ріо*





*Виступ школи самби на карнавалі.*



*Костюми фантастичних істот підводного царства*



*Карнавал Сержіу Абреу. Бразильський карнавал (ксилофон з оркестром).  
Костянтин Костін. Пісня «Бразильський карнавал» (дитяча студія «Дельфін»).*



*Який загальний настрій творів? Хто їх виконує? Чим вони відрізняються? Заспівай експромтом приспів пісні разом з учасниками ансамблю.*

*Мистецька скарбничка*

**Ведута** — картина чи малюнок з детальним міським пейзажем і фотографічно точним зображенням знаменитих пам'яток архітектури, жанр популярний у Венеції.

**Експромт** — виконання музики без підготовки, імпровізація.

**Карнавал** — театралізоване свято, народне гуляння, учасники якого в костюмах і масках.

**Самба** — швидкий, запальний бразильський танець, який зазвичай виконують на карнавалі, один із п'яти танців латиноамериканської програми бальних танців.

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Розкажи про карнавальні традиції, які найбільше зацікавили.
2. Які види мистецтва залучаються для створення карнавального настрою? Яка роль музики на карнавалі?
3. Поміркуй і обговори з однокласниками й однокласницями, чому пересічним людям так подобається перевтілюватися за допомогою карнавальних костюмів і масок.

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Відвідай бразильський карнавал віртуально. Послухай симфонічні увертюри Антоніна Дворжака і Гектора Берліоза, присвячені карнавалу.

*Фантазую, експериментую, дію*

У вільний час відтвори характерні рухи бразильської самби. Танцюй її, коли бажаєш створити радісний настрій.

# Карнавальні костюми, маски, образи

**?** Пригадай, які маски застосовуються у театрі, зокрема східному.



Маски – весела і сумна



Костюм і маска – невід’ємні атрибути театру. Вони сприяють миттєвому перевтіленню на потрібного персонажа, на будь-яку зображувану істоту. Як ти пам’ятаєш, пара античних масок – весела і сумна або трагічна і комічна, – стала всесвітнім символом театру. І хоча тепер маски нечасто використовуються у театральних виставах, проте без них не обходиться жоден маскарад чи карнавал.

Театральна маска стала своєрідним символом Венеціанського карнавалу. Образи вишуканих масок, позбавлених емоцій і сповнених якоїсь дивної таїни, створюють чарівність і загадкову атмосферу карнавалу в місті на воді. Головний конкурс цього свята – конкурс на кращу маску, яку обирають зазвичай у фіналі свята.

На Венеціанському карнавалі склалися певні «правила гри»: персонажу в костюмі й масці не бажано розмовляти, дозволене спілкування лише мовою жестів. Для створення необхідного карнавального образу застосовують грим.

**?** Розглянь учасників карнавалу на ілюстраціях. Як за допомогою масок і костюмів створюються оригінальні образи? Опиши костюми персонажів, прикраси.

**Образотворча грамота**

Історія гриму починається з прадавніх народних обрядів та ігор, що вимагали зовнішнього преображення. Від зародження театру і цирку грим став широко використовуватися акторами. Завдяки роботі гримера актор може стати перед глядачами в одному спектаклі красенем-принцем, а в іншому — страшним Бармалеєм, актриса також — то жахливою Бабою-Ягою, то чарівною Феєю. Гример разом з актором створює образ, і це — мистецтво! Тому професія гримера відмінна від професії перукаря і візажиста.

Відрізняють такі методи гримування: живописний (мальований) і об'ємний (пластичний). Перший припускає використання тільки фарб, а другий — наліпок, наклейок (вуса, борода), перук, еластичних накладок з латексу або силікону. Декоруй хвилястими лініями та кульками інших кольорів.

**?** Розглянь зразки масок персонажів італійської комедії (Коломбіна.

Арлекіно) та венеціанські карнавальні маски, не пов'язані з театром. Як маска відображає характер персонажу? Знайди найважливіші деталі, які придумав художник, щоб підкреслити певні риси саме цього персонажу.



Коломбіна, Арлекіно, Венеціанська Дама, Кіт, Джокер (Блазень)



**!** **Варіант 1.** Завдання-загадка. Створи маску для святкового карнавалу: «Чарівна незнайомка (для дівчат), «Відважний лицар» (для хлопчиків).

**Мистецькі поради**

1. На картоні або цупкому папері намалюй ескіз маски (у натуральну величину), який передаватиме обраний образ, його характер.
2. Вирізуй форму маски, зроби прорізи для очей. (Обережно користуйтеся ножицями, клеєм).
3. Прикрась маску декором: блискітками, бісером, стрічками, фольгою, пір'ям, хутром тощо.

*Мистецька скарбничка*

**Грим** – мистецтво змінення зовнішності актора за допомогою гримувальних масок, пластичних наклейок, перуки, зачіски тощо. Також це фарби для гримування.

**Маска** – предмет, що накладається на обличчя (або надягається) для змінення зовнішності; має прорізи для очей. Виготовляються з різноманітних матеріалів: дерева, металу, гіпсу, тканини, шкіри, пап'є-маше і багатьох інших.

*Узагальнюю, аргументую, систематизую*

1. Що тебе здивувало чи вразило у цій темі? Передай своє емоційно-естетичне ставлення до явища карнавалу.

2. Порівняй і узагальни інформацію про роль костюму, маски й гриму в театрі і на карнавалі.

3. Уяви себе на святковому карнавалі: який образ ти обереш?

*Самостійне дослідження, медіапошук*

Здійсни віртуальну екскурсію на квітковий карнавал у Ніццу.

*Фантазую, експериментую, дію*

Опиши незвичні театральні атрибути, які придумали венеціанські художники-костюмери? Пофантазуйте і запропонуйте власну оригінальну карнавальну атрибутику, презентуйте її у вигляді міністорітелінгу та/або комп'ютерного начерку.



# Перевіряю свої досягнення

- 1 Хто з композиторів, зображених на портретах, є автором першої української опери?



- 2 Назви і схарактеризуй особливості видів театру.



- 3 Визнач різновиди ансамблів, представлених на світлинах.



- 4 Поясни значення слів у різних видах мистецтва.

МІНІАТЮРА

АНСАМБЛЬ

ВАРІАЦІЇ

5 Які споруди, зображені на світлинах — театральні?



6 Визнач на схемі складові театральної зали.

ПАРТЕР ЛОЖА  
БАЛКОН АМФІТЕАТР  
БЕЛЬЕТАЖ СЦЕНА



7 Назви види ансамблів, представлених на світлинах.



8 Схарактеризуй синтетичні види мистецтва.



## ДИТИНСТВА СВІТ

Вірші П. Погребняк

Музика О. Янушкевич

*Рухливо*

Нас ди - тин-ства світ каз-ко-вий знов у гос-ті кли-че всіх по до-  
ріж-ці ве-сел-ко-вій, де лу - на-є друж-ний сміх, де на куль-ках ко-льо-ро-вих ли-не  
в не-бо діт-во-ра, бо кра - ї - на ця чу-до-ва-світ лю - бо - ві і доб-ра, бо кра-  
ї-на ця чу-до-ва-світ лю - бо - ві і доб-ра. Ди-тин-ства світ, ча-рів-ний світ - це світ ро-  
же-вих добрих мрій, це до зі - рок швид-кий по-літ, ві-но-чок со-няч-них на-дій, це світ доб-  
ра, це літ - ній луг, це я, це ти, мій най - до - рож - чий друг.  
Це світ доб - ра, це літ-ній луг, це я, це ти, мій най-до-рож-чий друг.

## ПІД ЗВУКИ ВАЛЬСУ

Вірші і музика А. Житкевича

Кру-тить-ся, кру-тить-ся круг-ла ста-рень-ка пла-тів - ка, в за - лі шкіль-но-му вся  
му - зи - ка, му - зи - ка ллеть-ся, то ти - хо, то дзвін - ко, ра - діс-на, ра-діс-на  
на-ша ве-ли-ка сі - м'я, -я. | тан - цю є  
вальс весь наш пер-ший клас, вчи-тель-ка мо - я, та - то, ма-ма і  
я. -я. і я.

## ЗОЛОТЕ ВЕСІЛЛЯ

Вірші І. Резніка

Музика Р. Паулса

*mf*

До ба - бу - сі і до ді - ду - ся

зі - бра - лась у дім ро - ди - на вся,

і сьо - год - ні «Гір - ко!» їм кри - чать

со - рок прав - ну - ків і двад-цять п'ять вну - чат.

На - ші ба - бу - ся із ді - ду - сем,

Про - си - мо вас по - руч сіс - ти.

На - ші ба - бу - ся із ді - ду - сем —

1. Пер - ші вор - кес - трі со - ліс - ти.

2. *mf*

На - ші ба - бу - ся із ді - ду - сем —

## БЕМ-БА ЛА БЕМ-БА

Вірші О. Вратарьова

Музика Ю. Шевченка

*tr*  
 На остро - ві Ла-бем - ба В за -  
 то - ці Ба-ла-бем - ба Жи - ли со - бі зви - чай - ні  
*mf*  
 Спі - ва - ю - чі сло - ни. Жи -  
 ли со - бі тай го - ді, Спі - ва - ли при на - ро - ді,  
 А вран - ці при на - го - ді Роз -  
*f*  
 ка - зу - ва - ли сни. Бем - ба, ла - бем - ба.  
 Бем - ба, ла - бем - ба, бем - ба, ла - бем - ба, ба.  
 Бем - ба, ла - бем - ба, бем - ба, ла - бем - ба, бем - ба, ла - бем - ба,  
 ба. Прий - ба. Бем - ба, ла - бем - ба,  
 бем - ба, ла - бем - ба, бем - ба, ла - бем - ба, ба.

## СПІВАЮТЬ ДІТИ

Музика І. Кириліної

Вірші Л. Гнатюка

Ви - со - ку но - ту взяв тен-діт-ний го-ло - сок, і - ще не-  
впев-не - но, а - ле так щи - ро. Злі - та - є но - та  
чис - та до зі - рок і всім ба - жа - є зла - го - ди і  
ми - ру. *Пр.:* По - чуй - но, сві - те, спі - ва - ють  
ді - ті. І хо - четь - ся ра - ді - ти в па-  
літ - рі зву - ко - вій. Спі - ва - ють  
ді - ти, і хо - четь - ся лю - би - ти, і хо - четь -  
ся тво - ри - ти кра - су пла - не - ті всій.

## ПІСЕНЬКА ПРО ВЕСЕЛИЙ ЧАС

Музика В. Ільїна

Вірші В. Салгіра

Є у кож-но-го із нас свій дзвін-кий ве-се-лий час! Сон-це, дощ чи хо-ло-  
ди, та йо-го ти ждеш завж-ди. Са-ма тру-ба за-гра-є, під-хо-пить кон-тра-бас, ко-  
ли надходить добрий час, дзвінкий веселий час. - кий ве - се - лий час.

## РІЗНОКОЛЬОРОВА ГРА

Музика Б. Савельєва

Вірші Л. Рубальської



З ран-ку ви-зир-ну в ві-кон-це — до-щик сі-є, як з від-ра, до-щик сі-є, як з від-ра.  
В дні не-го-жі до-по-мо-же різ-но-ко-льо-ро-ва гра, різ-но-ко-льо-ро-ва гра.



сі-є, як з від-ра, в дні не-ко-льо-ро-ва гра. Про сек - рет наш всім під-ряд не го-во-ри, кра-ще



ске-лець різ-но-барв-них на-бе-ри. За-плющ о-чі, три-чі швид-ко о-бер-нись, а те-



пер роз-плющ, нав-ко-ло о-зир-нись! Про сек - // нись! Дві зви - // нись!

## ДОЩОВІ КРАПЛІ

Китайська народна пісня



Ді-лінь - ді-лінь, ді-лінь-ді-лінь, кра-пель-ки дзве - нять. Ді-лінь-ді - лінь,



ді - лінь - ді - лінь, до струм-ка бі - жать. Кап-нуть в річ-ку — там во - да,



кап-нуть в щіч-ку — не бі-да. Скіль-ки їх, скіль-ки їх кра-пель до-що - вих.

## МИСТЕЦТВО

Вірші і музика Дмитро Суботенко



Мис - те - цтво! Для ус - піш - них лю - дей, для но - віт - ніх і -

дей. Мис - те - цтво! Для без - меж - них ду - мок, у май - бут - не це

крок! Мис - те - цтво! Мис - те - цтво! Мис - те - цтво! Мис - те - цтво!

Мис - те - цтво! Мис - те - цтво! Мис - те - цтво! Мис - те - цтво!

Вже мис - те - цтво знов вив - ча - ти пос - пі - ша - є діт - во - ра

Ко - жен з нас це від - чу - ва - є...

Но - вий час! Прий - шла по - ра!

Щоб ус - піш - ни - ми нам ста - ти пог - ли - на - є - мо зна - ння

Но - ві семп - ли роз - роб - ля - ем му - зи - ка лу - на зран - ня!

Мис - те - цтво! Для ус - піш - них лю - дей, для но - віт - ніх і -



дей. Мис - те - цтво! Для без-меж-них ду -

мок, у май-бут-не це крок! Мис - те - цтво!

Для ус-пш-них лю - дей, для но-віт-ніх і - дей Мис-

те-цтво! Для без-меж-них ду - мок, у май-бут-не це крок!